

קובץ

באר התורה

(קפג)

דיני צום תשעה באב שחל בשבת

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

י"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס: 036770810

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

תוכן ענינים

- ה..... דיני ערב שבת חזון
- י..... סעודות שבת
- יג..... דינים הנוהגים בשבת זו
- כד..... דיני סעודה שלישית
- לה..... פינוי השולחן ושטיפת כלים
- לז..... דיני הבדלה לחולה וקטן האוכלים בצום
- לט..... דיני חולים וקטנים והאוכלים בהיתר בט' באב
- מ..... הפטורים מהצום
- מג..... דיני הרחקות בתשעה באב
- מג..... דיני רחיצה
- מז..... דיני סיכה
- נ..... דיני נעילת הסנדל
- נא..... דיני שאילת שלום בתשעה באב
- נב..... הדברים המותרים ללמוד ולקרוא בת"ב
- ס..... דיני ישיבה על הארץ
- סג..... דין עישון בצום
- סג..... מנהג איסור מלאכה
- סו..... תיקון חצות
- סו..... טלית ותפילין בתשעה באב
- עב..... דיני התפילה בתשעה באב

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

דיני ברית מילה ופדיון הבן בצום תשעה באב ..... עג

דיני צאת הצום ..... פ

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

דיני ערב שבת חזון

א. מותר לקצוץ ציפורנים, ולצחצח נעליים, ולשטוף את הרצפה לכבוד שבת לכו"ע, (עי' מה שנתבאר בזה בקובץ באר התורה מס' קפא, ולגבי לשטוף את הבית, הנה הדעת נוטה דשרי אף בשבוע שחל בו, ואין מקור לאיסורא, וכן כתב לדינא בשו"ת יביע אומר (ח"ג חאו"ח סימן לא אות ד) וז"ל: וה"ה שמותר לשטוף הרצפה בשבוע שחל בו ט"ב, ואין נמנעים משום דבר העלול לגרום אי נקיון בבית. ובפרט כשיש תינוקות קטנים הזוחלים ויושבים בבגדיהם ע"ג הרצפה, ועלולים להתלכלך מאד מזוהמת הקרקע. ומה גם שיכול לגרום מחלות ח"ו. וע"כ לא נהגו אצלינו להחמיר בזה כלל. ואדרבה ישנם נשים שמדיחות הרצפה בט' באב עצמו אחר חצות היום. וע' בברכ"י (סי' תקנט סק"ז). וזה י"ל, עכ"ל, וכן כתב בחזו"ע (ד"ת עמ' רמח) שכתב בזה"ל: יש נוהגים שלא לשטוף ולהדיח הרצפה של חדרי הבית כל תשעת הימים, ואינו מנהג נכון. וכן אנו נוהגים להקל בזה לשטוף ולהדיח את הרצפה עם חומרי ניקוי בכל תשעת הימים, וכל שכן שהדבר מותר בערב שבת לכבוד שבת, עכ"ל, וכן מבואר בחזו"ע אבילות ח"ב עמ' רפו, וכן כתב בילקו"י ד"ת דיני שבוע שחל בו ס"ז, ומ"מ לכבוד שבת לכו"ע מותר, וכמו שהובא באורחות רבינו ח"ב עמ' קלג דברי הגר"ק בשם החזו"א, וכן כתב בשו"ת בית אבי (ח"א סימן כז) שכתב אודות מנהג בני אשכנז שלא לשטוף את הבית בתשעת הימים, וכתב בזה"ל: לא מצאתי מנהג זה בספרי האחרונים ובודאי הוא מנהג ותיקין שנהגו להצטער על חרבן מקדשנו ותפארתנו, אולם מצד הדין יש לומר דלא עדיף מכיבוס בגדים המבואר במשנה בתענית דכ"א, ואפי"ה מתירין לכבוד שבת כמבואר במג"א תקנ"א סעי' ג', ובפרט למי שאין לו אלא כתונת אחת והוכיח כן מהגמ"י, לכן ע"י עכו"ם פשיטא דשרי עיי"ש, ולכן רחיצת הרצפה דלא מצינו דזה איסור רק ממנהג שנהגו כן בודאי לא עדיף מכיבוס שמתירין לכבוד שבת, והרי מצינו דמותר להחליף הכתונת אפילו להאוסרין להחליף בגדי שבת בשבת חזון כמבואר ברמ"א סי' תקנ"א סעי' א', והטעם מבואר במג"א שם סק"ד דכיון שאינו לובש רק מחמת הזיעה, ור"ל שהוא ענין של בריאות הרי שהתירו משום נקיות, א"כ במדינתנו בימי הקיץ שמזג האויר פה הוא מלא זבובים ואינזקטים, ומצד הבריאות צריכים לנקות הרצפה, ובפרט במטבח במקום הכנת המאכלים צריכים להזהר בחוקי הנקיות, וצער גדול לשבת בחדר שאינו נקי לכן יש להתיר ע"י עכו"ם, כמש"כ המג"א הנ"ל לגבי כיבוס, וכיון שנוהגין לרחוץ הרצפה כמעט בכל יום לכן יש להקל לכבוד שבת, עכ"ל,

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה פרק יד סכ"א, שלכבוד שבת מותר, ונהגו שלא לערב חומרי ניקוי אלא רק במים יעו"ש, אבל מדברי הפוסקים לא מבואר החילוק הנ"ל, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי אהיש או"ח ח"ג פרק סט אות סז, ולא כתב החילוק הנ"ל, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית הלוי חלק יג עמ' כה, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 175, ומש"כ לגבי צחצוח נעליים, הנה לכאורה נראה להיתרא בזה כיון דאינו חשיב ככיבוס, וראה מש"כ בזה כיוצא בזה בספרי שערי יוסף בהל' חול המועד, וכן כתב לדינא בנ"ד בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כז סוף ס"א יעו"ש, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית לוי חלק יג עמ' כט יעו"ש, וכן כתב בחזו"ע ד' תעניות עמ' רי יעו"ש שכתב ג"כ להוכיח כיוצא בזה מחול המועד יעו"ש, וכן הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בהליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שלה, וכן הו"ד הגר"א נבנצל שליט"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק א עמ' פה יעו"ש, ואולם בשו"ת שלמת חיים סימן ריח כתב להחמיר בזה, וכן הו"ד הגרשז"א בשלמי מועד עמ' תפה, ואולם בשערי יוסף חול המועד כתבתי דאפשר דאף לדעת האוסרים בחול המועד כ"ז בצחצוח של פעם משא"כ בשל היום, וא"כ נראה דגם המחמירים הנוטים שהביאו דברי השלמת חיים לדינא, אפשר דהשלמת חיים מודה בצחצוח של זמנינו שלא חשיב ככיבוס, ומ"מ כן הו"ד הקנה בושם בספר קנה בושם פרק יז סי"ז יעו"ש, וכן הגר"ש דבילצקי זיע"א והגר"ע אויערבאך שליט"א בקובץ מה טובו שם, ומ"מ לכבוד שבת לכו"ע שרי, וכמו שכתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סו"ס פ' יעו"ש, וכן הו"ד הגרשז"א שם, וכן הו"ד הגר"ח זצוק"ל בספר שערי ציון ח"א עמ' קכט, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

(ב). ומותר לטעום ביום שישי ממאכלי שבת, עד רביעית, אף שהוא מאכלי בשר, למי שרגיל בכל ער"ש לטעום, ואין צריך לפלוט, (ראה מה שהתבאר בקובץ באר התורה מס' קפא, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות עמ' קעה, ובשו"ת אור לציון ח"ג פרק כו אות ד', כתב והרגיל בטעימת התבשיל בכל ערב שבת רשאי לטעום גם מתבשילי הבשר בערב שבת חזון יעו"ש, ומבואר דההיתר הוא רק למי שרגיל בזה, ואמנם הגר"ע יוסף זצ"ל לא כתב החילוק הנ"ל, ומ"מ כתב בזה הגרנ"י בן שמעון שליט"א בגליון שמועות מס' 381 שם הגרע"י ס"ל שההיתר הוא רק למי שרגיל בזה, ויעו"ש שהסתפק אם מי שמחליט שמהשבת מחליט לטעום בכל ער"ש שנראה שיכול להקל בזה) ולבני אשכנז צריך לטעום ולפלוט (כן הו"ד הגרנ"ק והגר"ח זצוק"ל בספר

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

פסקי הלכות עמ' רעד, וכן הו"ד הגר"ש ואזנר בקובץ מבית לוי חלק יג עמ' מט יעו"ש) ואולם יש שמחמירים בזה (כן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק סט אות ל', וכן הו"ד הגר"א נבנצל שליט"א בספר תשובות אביגדור הלוי עמ' שצ יעו"ש).

ג). אף לפי השו"ע שאין השנה שבוע שחל בו, נוהגים לאסור שלא להסתפר ולהתגלח בערב ת"ב שחל בשבת, ויש מקום להחמיר בזה אפילו מליל שישי (עי' מה שנתבאר בקובץ באר התורה מס' קפב).

ד). נוהגים ללבוש בגדי שבת, ומותר ללבושם אף מבעוד יום גדול (לא מבעיא לשיטת השו"ע דאין איסור בלבישת בגדי שבת, ראה מה שנתבאר בקובץ באר התורה מס' קפא, מ"מ אף לבני אשכנז ה"ה שמותר, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 175 שם ויש שמחמירים בזה, ואכמ"ל).

ה). יש לזכור שלא לשכוח להכין בגדים לתשעה באב, (ואם לא הכין ראה מה שנתבאר בקובץ באר התורה מס' קפא).

ו). מותר לקחת קלי צום בשבת, ואי"ז כמכין משבת לחול, (והנה חדא יש לעיין אם מותר לקחת קלי צום, והארכתי בזה בקובץ באר התורה יו"כ תשפ"א שמותר, ומ"מ מה שמותר לקחת בשבת, כן כתב בילקו"י (ד' תעניות עמ' שעט) וז"ל: מי שקשה עליו התענית וסובל מכך, רשאי לקחת כדור הנקרא בשם "קלי צום" וכדומה גם כשחל תשעה באב ביום ראשון, ונוטל את הכדור בשבת. ואין לאסור בזה משום הכנה משבת לחול או מגזרת שחיקת סממנין. עכ"ל, וביאר שם במקורות שהרי אין זה רק מניעת צער, ומשום מכין כתב שם שהרי כיון שא"א לעשותו רק בשבת ונחשב צורך מצוה, וזה במעשה קל מאוד בלי שום טורח, ושכן כתב בקובץ קול התורה חוברת סא עמ' נט להתיר בזה, יעו"ש, וכן כתב בתולדות שמואל (סימן כד סא), ועוד כתב שם שלא מצינו ענין רפואה להסיר מצב טבעי ורגיל של הגוף, וכאן בא להסיר ההרגשה של הגוף שהוא רעב וצמא ולכן מותר לקחת תרופה שלא יהא עייף ולא יישן שגם בזה הוא רק מבטל טבע הגוף, וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כא להחמיר גם בתרופות שאין בהם משום רפואה, ומ"מ סיים שם בילקו"י בהערה שיש שכתבו שטוב לערבו במים קודם שבת. עכ"ד, וכן כבר כתב במעיין אומר (ח"ג עמ' קכה) בשם מרן הגרע"י זיע"א להתיר לקחתם בשבת, ודמי ללקיחת כדורי

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ויטמינים לחזק מזגו שהתיר מרן זיע"א לקחתם בשבת ואפילו כוונתו לרפואה שלא יחלה כיון שכרגע הוא ברי, ראה בזה בחזו"ע שבת ח"ג עמ' שה ובהליכות עולם ח"ד עמ' רז, וכן בספר משנת יעקב (ח"א סימן קג) כתב שכדורי קל צום קל יותר מויטמינים משום שהם עשויים לשמור על הנוזלים שבגופו שלא יאבדו ע"י חום ובכה"ג שלוקח שישאר על מעמדו ולא יחלש שפיר דמי, ועוד כתב שם שמה שאין בזה משום מכין משבת לחול משום שאינה הכרת הניכרת ואע"ג שעיקר המטרה הוא לצורך מחר אבל עצם המעשה הוא לצורך היום שהרי הוא צריך שהיום כבר יתרכזו הנוזלים כדי שיועיל לצום למחר וממילא נחשב שעושה המעשה בשביל עכשיו. וכן כתב לדינא בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן לז אות א) שמותר משום שכל שאין מרפא שום מחלה ואינו מחזק המזג ומטרתו רק לשמור שלא יחלש וכדו' מותר, ובקובץ קול התורה (שם) הובא בשם בעמח"ס שו"ת מחזה אליהו להקל. ולכאורה י"ל שאין בזה מכין משום שהרי דמי לשינה, שמותר ללכת לישון אם אינו אומר בפיו כמבואר במשנ"ב סימן רצ סק"ד והביא ראיה זו בספר מעלות רבקה עמ' שלה בשם הגרז"נ גולדברג זצ"ל, ואולם בספר דיני ט' באב שחל ביום א' להגר"ש דבילצקי זיע"א (סעיף עו) כתב שאינו דומה לשינה שזה עושה כל שבת משא"כ כדורי קלי צום שניכר להדיא דעושה כן בשביל הצום, ושם כתב לדינא שיבלעם במוצ"ש בלא מים, וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ב פרק לו במקורות לתשובה ט', ובסידור איש מצליח לתשעה באב עמ' 86, ובספר אשרי האיש דיני ת"ב שחל ביום א' עמ' כג. ואמנם בשולחן שלמה סימן תקנב הגה על סק"א שיש להתיר בכה"ג שאם לא יקח כדורים יפול למשכב בצום יעו"ש, והיינו דבלא זה לא יצום. ובקובץ מבית לוי חלק יג עמ' נב אות יד כתב שאע"פ שעדיף לערבב את הכדור מ"מ אם לא עשה בדיעבד רשאי לקחתה, וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"י סוס"י פד שמי שמוכרח לקחת כדורים לרפואה אלא שיכול לקחתם בשבת שלפני ת"ב או בת"ב שנדחה עם קצת מים יקח בת"ב שנדחה ולא בשבת, וכדברי הגר"ש וואזנר זצוק"ל כן ראיתי להגאון רבי בן ציון קוק שליט"א בגליון שואלין ודורשיין (פרשת דברים תשפ"א) שכתב לקחת את הכדורים האלו בשבת, בכה"ג שמערב את הכדור במשקה או מאכל ערב שבת ובצורה זו יוכל ליטלו לכתחילה בשבת, אכן אם לא עירבו בערב שבת, אין להתיר אלא אם לא יכול לצום בלעדיו, וביאר דבריו בזה"ל: הואיל ומרכיבי הכדור הם מדברי מאכל כזנגביל וקינמון ואינם באים לחזק מזגו אלא להאט התפרקות המאכלים בגוף, אין איסור מצד גזירת שחיקת סממנים אלא מצד חומרא משום הכנה,

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

כפי שאסור לומר שהולך לישון בצהרי יום השבת על מנת שיתחזק במוצ"ש, אך כשעירבו בער"ש שבזה לא ניכרת ההכנה, מותר. אך אם לא יוכל לצום ולא הכין מלפני שבת, יכול להקל בזה. עכ"ד. ואמנם לדינא נראה להקל בזה ושאין בזה משום מכין כנ"ל.

וכן כתב להתיר בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סימן קלג) וז"ל: ונראה שגם בזה יש להתיר משני טעמים. ראשית דאינה הכנה הניכרת (עי' עירובין ל"ט א'), שהרי כל אדם יש לו בבית כל מיני כדורים וטיפות שלוקחים אותם לצורך אותו יום, ואינו ניכר שלוקח כעת דבר שהוא לצורך מחר. ועוד דהנה לכאורה יש לעיין האיך עושים בשבת הפסק טהרה או בדיקות שבעה נקיים, הרי מכין משבת לחול, וכבר העיר בזה הערך שי (יו"ד סי' קצ"ט סעי' ו'), וכתב שם באמת לבאר המנהג שנהגו שלא ללבוש לבנים בשבת מחמת שיש בזה חשש הכנה עי"ש. אמנם הרי קי"ל וכך נוהגים להלכה למעשה שעושים הפסק טהרה ובדיקות בשבת, ובע"כ דאנו נוקטים שאין זה בכלל איסור הכנה, והטעם נראה שהגם שמטרת הפעולה היא לצורך מחר, אבל עצם המעשה הוא בשביל עכשיו, שהרי צריכה כעת לדעת אם היא טהורה או לאו ודו"ק. ונראה דהוא הדין בנדון דידן, אף על גב שעיקר המטרה והפועל יוצא הוא לצורך מחר, אבל עצם המעשה הוא עושה לצורך היום, שהרי הוא צריך שהיום כבר יתרכזו הנוזלים כדי שיוכל לצום למחר, וממילא נחשב שעושה המעשה בשביל עכשיו, הגם שעיקר מטרתו הוא לצורך מחר, כנלענ"ד ודו"ק, עכ"ל, וכן הו"ג הר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית לוי חלק יג' עמ' נב יעו"ש, וכן הו"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקונ' סוכת חיים דיני ת"ב שחל להיות בשבת אות כ', וכן כתב בספר ט"ב שחל ביום א' פרק ו' סל"ד, וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן לח אות ז) וז"ל: משום חשש הכנה נראה דלא אסרו אלא המכין לעשות מעשה בחול, כגון להכין אוכל לחול, לשטוף כלים לחול וכדו' וכך גם מש"כ המשנ"ב (סי' ר"צ סק"ד) דאסור לומר שהוא ישן כדי להיות ער בלילה לעשות מלאכתו, אבל אין איסור הכנה כדי לא לאכול או ענין אחר שהוא בשב ואל תעשה. ועוד דאין איסור הכנה אלא במה שמוכח מתוך מעשיו או שאומר בפירוש שהוא עושה לצורך חול כמ"ש המשנ"ב שם שאין איסור אלא כשהוא אומר שהוא ישן כדי להיות ער למלאכתו, ובני"ד אין מוכח ממעשיו שעושה לצורך מחר דאין היכר בכדור שהוא לוקח מה ענינו ומהותו, עכ"ד, וכן מבואר באורחות שבת פרק כב סעיף קפו בהערה יעו"ש, וכן ראה מש"כ להתיר בזה בספר שושנת ישראל בין המצרים פרק יד ס"א יעו"ש, ואולם הו"ד מרן הגריש"א בספר

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע' אות ז', וכן הו"ד הגר"ח"ק בספר שערי ציון ח"א עמ' קלז, וכן הו"ד הגר"ח"ק בחוט שני ח"ד פרק פט סוף ס"ק לא, וכתב שיש לערבו בערב שבת, בתוך מאכל ומשקה, וכן כתב בשו"ת משנת יוסף ח"ד סימן מב יעו"ש, וכן כתב בספר מעדני יו"ט ח"ד סימן קמה, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם).

סעודות שבת

(א). אע"פ שתשעה באב חל בשבת, מ"מ אין לשכוח לכבד ולענג את השבת, כמו כל שבת (כן שמעתי מהגה"צ רבי דב קוק שליט"א, [שנה שעברה תשפ"א] שחשוב לזכור כי החיוב להתכונן לשבת הוא חיוב מדאורייתא לעמת ההכנה לתשעה באב שהיא רק מדרבנן לכן חיוב גדול ועיקרי הרבה יותר מאשר ההכנה לתשעה באב להתכונן כראוי לשבת אם תתכונן כראוי לגלוי שמתגלה בשבת יהיה לך קל יותר לעבר את תשעה באב. וכן כתב ידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א שכאשר חל תשעה באב במוצאי שבת מסמל על עונג ושמחה ואילו תשעה באב מסמל על בכי מספד וקינה על חורבן הבית וצריך לדעת כיצד מחד לשמור על קדושת השבת וכבודה ומאידך שלא להקל ראש באבלות על החורבן ולכן יש ללמוד את הדינים כראוי).

(ב). מותר לאכול בשר ולשתות יין, אפילו בסעודה שלישית (שו"ע סימן תק). ומ"מ יש נוהגים שלא לאכול בשר בשבת זו, אבל אין נכון לנהוג כן משום כבוד השבת (כן כתב להעיר במשנ"ב סימן תקנב סקכ"ג, ובכה"ח שם סק"נ כן כתב בחזו"ע ד"ת עמ' רסג, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג עמ' רמב שאין לנהוג כן, וראה עוד בענין זה בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה שליט"א חלק ל' סימן ז, שכתב לי בענין הנ"ל בזה"ל: כבוד הרה"ג מוה"ר יוסף אביטבול שליט"א בעמח"ס שערי יוסף ושא"ס יקרים, שלו' וברכה וכט"ס, קבלתי מכתבו בו העיר והאיר הערות והארות יקרות בתשובותינו גם אני אודך חלק ל', ותשוח"ח. בדבר מאי דכתבנו בתשובותינו הנ"ל (סימן ז') גבי אכילת בשר בת"ב שחל בשבת והבאנו מ"ש בזה מרן ז"ל בשו"ע ג' תקנ"ד (סעיף י') ובמ"ב (שם, ס"ק כ"ג) דכ' דאסור למנוע ממנו אע"ג שאין חיוב לאכול בשבת מ"מ כשנמנע משום אבל עבירה היא, ע"ש. וציין עלה מע"כ נ"י דיש נוהגים שלא לאכול בשר אף בשבת זו וכן נהגו בכמה מקהילות מרוקו וכמו שהובא בשו"ת לך שלמה (השמטות),

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

סימן ט') שבעיר דבדו היו שנהגו שלא לאכול בשר בשבת זו כלל משום סייג ופרישות וסיים דבודאי אבותינו ואבות אבותינו לאו קטלי קני באגמא הוו וטעמם מכוון לפניהם, ע"ש. הנה יש להעמיד הדברים על דיוקם דבשו"ת לך שלמה (שם) לא מיירי דווקא בת"ב שחל בשבת אלא על כל שבת חזון. ואמנם דלמעשה לכאורה אין בזה נפק"מ דמסתמא שאם בשבת חזון לא אכלו אצלם עאכו"כ דכן נהגו בת"ב שחל בשבת דחמירא טפי, ומיהו אף במרוקו גופא היו בזה מנהגים שונים, כאשר שמעתי ממו"ח שליט"א שאצלם במרוקו היו נוהגים לאכול בשבת חזון בשר מיוחד והיינו שהיו תולים באמצע השבוע חוט ועליו תולים עליו את הבשר ומולחים אותו במלח רב, והיה מתייבש ברוח עד שנעשה כבשר יבש והיו רוחצים אותו ממלחו ומכניסים אותו כך לקדירת החמין. וע"ע בספר נתיבות המערב מנהגי מרוקו (מנהגי ימי בין המצרים ס"ק ט"ו) דכ' וז"ל נהגו בכמה מקומות שאין אוכלים בשר כלל בשבת חזון לרבות בשר יבש ויש נהגו לאכול בשר יבש הנקרא לְכָלִיעַ ורבים נהגו להקל לאכול בשר בשבת חזון עכ"ל וע"ש במקורותיו ואכמ"ל. ונהרא ונהרא ופשטי'. ע"כ מכתבו אלי).

ג). מותר לשיר זמירות שבת כרגיל, אבל בסעודה שלישית מותר עד השקיעה, (בלקט יושר עמ' 106, הביא שהתרומת הדשן לא אמר זמירות שבת כל שלושת השבועות ומשמע דס"ל דאסור לשיר בתשעת הימים אפילו בפה, אבל למעשה נוהגים להקל, וכן ראה במועדים וזמנים, (ח"ח שלח) שכתב שאין אנו נוהגין כן דהוי אבילות בשבת ועכ"פ יש להחמיר שלא לשיר בימי החול, וכן מבואר להדיא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קב) שמותר לשיר אף בשבת חזון זמירות שבת כמו בכל הסעודות וכתב שם דה"ה בסעודה שלישית בשבת שחל בערב ת"ב, וכתב שם דהוא הדין למי שאינו רגיל כל השנה ע"ש, ודעת הגרשז"א בהליכות שלמה (בין המצרים פרק ט"ו ארחות הלכה עמ' 33) שהורה לבחורים בישיבת קול תורה שאת הזמירות הקבועות בסידורים ורגילים לזמרם בכל שבת ישירו גם בשבת זו בלא שינוי ואף בסעודה שלישית, אבל לא ישירו שירים אחרים ע"ש. וי"ל עוד להתיר כמ"ש בשדי חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים אות י') שמותר לשיר בפה כשהוא דרך הודאה ובלי כלי נגינה, וכן להשמיע נעימה בתפילתו וכמו שנאמר "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה", וכ"ש בשבת קודש, וכן פסק הגרע"י בחזו"ע (תעניות עמ' קנב), אולם בספר יוסף אומץ (סימן תכא) כתב לזמר זמירות שבת בקול נמוך, ובמקור חיים (ס"א) כתב דאסור לשמוע קול זמרה דמנא ופומא אם לא בסעודות מצוה, ומ"מ

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

תבנא לדינא שבשבת יש להקל בזה, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כח תשובה ד' וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' (175).

ד). כמו כן מותר לשיר לכה דודי במנגינה הרגיל (כן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א) ויש שמחליפים את מנגינת לכה דודי במנגינת איכה, ואין לחוש בזה משום אבילות בפרהסיא (כן כתבו בשם הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שכן נהגו בבריסק, ואמנם יש לדון מצד שאין אבילות בפרהסיא, והנה כה"ג יש לעיין על מה שנהגו האשכנזים בהפטרות חזון לקרוא את ההפטרה בניגון של איכה, דלא כשיטת מרן החזו"א זצוק"ל, ויש לעיין אמאי סמכו להקל בזה, הרי אין אבילות בפרהסיא, וכמו שנוהגים ללבוש בגדי שבת כי אין אבילות בפרהסיא, וא"כ יש לעיין אמאי אין זה אבילות בפרהסיא, והנה מנהג האשכנזים בהפטרות חזון לקרוא את ההפטרה בניגון של איכה, דלא כשיטת מרן החזו"א זצוק"ל, ויש לעיין אמאי סמכו להקל בזה, הרי אין אבילות בפרהסיא, וכמו שנוהגים ללבוש בגדי שבת כי אין אבילות בפרהסיא, וא"כ יש לעיין אמאי אין זה אבילות בפרהסיא, ועל הקושיה הנ"ל הראני ידידי הרה"ג מנחם שטיבל שליט"א מח"ס רבים, בני ברק, מש"כ בזה המאירי, שהביא בזה מש"כ כתבו הגאונים שאעפ"י שהשבת נאסר בכל מיני הספד ובכל ענין של קינה, בשבת איכה התירו לקונן בציבור דרך הכנעה ושבירת היצר מפני שיש בזכירת החורבן והתאונן על הצרות שאירעו באותו זמן חלק משרשי התשובה, וכל שעיקרו לתשובה ולהכנעה הותרו שאר התפילות אגבן, וכ"ש בימים המיוחדים לכך, והכל נגרר אחר היקר עכ"ד, וא"כ נראה דה"ה הכא, וראה עוד כיוצא בזה בספר תשובות אביגדור הלוי (עמ' שצא) שהובא תשובת הגר"א נבנצל שליט"א, בזה"ל: שאלה, יש שנהגו בשבת חזון לשיר 'לכה דודי' בניגון של 'אלי ציון' הנאמר בסיום הקינות בתשעה באב (מנהגי פרנקפורט). האם אין זו כאבילות בפרהסיא. תשובה: אין זה שונה מקריאת חלק מהפרשה וההפטרה בניגון של איכה, עכ"ד. ויש עוד להאריך בכ"ז ואכמ"ל, ואמנם נראה שכ"ז לפי הרמ"א שת"ב שחל בשבת הרי הוא אסור בדברים שבצינעא, אבל לפי השו"ע שאין בו אבילות כלל, גם בזה יש להחמיר, וגם יש לעיין אם מש"כ המאירי הוא מוסכם לכל הפוסקים, ועיין).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

דינים הנוהגים בשבת זו

א). מותר ללמוד תורה בתשעה באב שחל בשבת, אף אחרי חצות, ויש מחמירים, ונוהגים להקל בזה, (הנה ברמ"א סימן תקנ"ג ס"ב, כתב, "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בתשעה באב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות" ומקורו ממהרי"ל וממנהגים, וכן כתב לדינא במג"א, וכתב המשנ"ב סק"ח שהרבה מהאחרונים תפסו זה מנהג זה ולא ערערו עליו, אפי' בכה"ג שחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום א', אמנם בסק"י הביא את דברי הט"ז שמאוד מפקפק על מנהג זה שבשבת היכא שנדחה שלא ללמוד, וכתב ע"ז שהלומד בודאי שלא הפסיד שכרו, ומצא גם מקור לדבריו מרש"ל וא"כ יש לסמוך עליו, וכ"כ הברכ"י אות ג' וכ"כ ג"כ במחזיק ברכה, כדעת הט"ז, וכתב המשנ"ב שיש לסמוך ע"ז, משום שאם בחול יש פוסקים שמקילים כ"ש בשבת שנקל בזה, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות עמ' רמח לדינא שבין שערב תשעה באב חל בשבת, ובין שחל בחול אפשר ללמוד, ובהערות ובמקורות שם כתב, ומ"ש הרמ"א שאין ללמוד בערב ט' באב אחר חצות היום אפילו אם חל בשבת, ומקורו מדברי מהרי"ל בתשובה (סי' מד), (וכ"כ בלקט יושר ח"א עמוד קי), והבאנו דברי הט"ז שתמה מאד ע"ז, שהרי אפילו בשר ויין הותרו בשבת, וכל שכן ללמוד תורה. וכן הובא בערוך השלחן. הנה התבואות שור (תענית ל). כתב דלק"מ, דעונג שבת לחוד, ושמחה לחוד, הילכך אכילת בשר דהוי עונג שבת אסור למנוע בשבת, אבל לימוד תורה דהוי שמחה, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ולא מקרי עונג, הרי לא נצטוינו בשבת על השמחה, הילכך אין ללמוד בערב ט' באב. ע"כ. ברם לאו מילתא פסיקתא היא, כי אע"פ שכמה ראשונים כתבו שאין מצות שמחה בשבת, הנה לעומתם בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ד) איתא, "סעודת פורים (כשחל ט"ו באדר בשבת) מאחרין לאחר השבת, ויעשו אותם בשבת? א"ל משום דכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא שבת ששמחתו תלויה בידי שמים". משמע מהכא דשבת חשיב יום שמחה, (וע"ע בפרי חדש סי' תרפח סק"ו), והכי איתא בספרי פרשת בהעלותך, וביום שמחתכם אלו השבתות. וכתב בספר המנהיג (ריש הל' שבת, דף כג ע"א), בספרי מוכח שגם יום שבת יום שמחה הוא, ולכן אין נופלים על פניהם ביום שבת. ע"כ. ובשבולי הלקט (ס"ס פב) כתב, מה שאומרים בתפלה של שבת "ישמחו במלכותך שומרי שבת" סמכו על מה שאמרו בספרי וביום שמחתכם אלו השבתות. והובא בב"י (סי' רפא). וכ"כ

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

רבי דוד אבודרהם, בסדר מעריב של שבת (דף כג ע"ב). ובמחזור ויטרי (עמוד נד) איתא: וכן מצינו ששבת נקרא יום שמחה, דאמרינן בספרי, וביום שמחתכם, זה השבת, ומשום הכי חותמים בתפלה וישמחו בכך כל ישראל וכו', כי השבת נקרא יום שמחה. עכ"ל. וע' בשו"ת הרא"ש (כלל ה סי' ח) שכתב, ונהגו להרבות נרות בשבתות וימים טובים, לשמחה ולא לאורה, שבמקום אורה יש שמחה, שנאמר ליהודים היתה אורה ושמחה, וכתיב קול ששון וקול שמחה קול ריחים ואור נר. ע"ש. וכ"כ בחידושי הר"ן (שבת ס:): ד"ה מעשה, שיש דין שמחה בשבת. ע"ש.

ועוד ציין בזה בחזו"ע שם, וע' בבית יוסף יו"ד (סי' ת) בד"ה וכתב המרדכי, שכתב, שאף שהמרדכי אוסר ללמוד תורה בשבת בימי אבלו, דדמי לדברים שבצינעא, מ"מ ר"י היה מתיר ת"ת בשבת שהיא משמחת את הלב, והוא צריך לשמח עצמו בשבת. ע"ש. [ושו"ר בשו"ת דברי יציב (חאו"ח סי' רמא אות א), שהעיר על התבואות שור מדברי הירושלמי (פ"ק דמגילה), אך לא הזכיר דברי הראשונים הנ"ל. וע"ע בשו"ת גנזי יוסף (סי' קיב), ובירחון וילקוט יוסף (שנת תרסז, סימן רג ורד). ובספר דברי ישראל וועלץ (עמוד קצ) הוסיף להעיר, ממ"ש המאירי שבת (ק"ח). שתלמידי חכמים מענגים את השבת בלימוד תורה, (וע"ע בהקדמת הגאון אגלי טל בד"ה ומדי דברי). ואיך כתב התבו"ש דלא מצינו דלימוד תורה מקרי עונג. ע"ש]. ומכאן תשובה למ"ש בשטה מקובצת (כתובות ז). בד"ה וכתב הרמב"ם, דמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה שאסור לישא אשה בשבת, מטעם שאין מערבין שמחה בשמחה, לא נהירא, דדוקא במועד כתיב שמחה, ושמחת בחגך, אבל בשבת לא כתיב ביה שמחה. ע"כ. ולפי דברי הספרי יש שמחה אף בשבת. [ובספר חמדת ישראל בקונטרס דרך חיים (סי' ח, דף ס ע"ג) כתב להוכיח שהרמב"ם ס"ל שיש מצות שמחה בשבת. ע"ש. וא"כ הרמב"ם לשיטתו. ודו"ק]. (וע"ע להרמ"א בהגה ר"ס תטו). ושו"ר להגאון מהר"א ישראל בספר כסא אליהו (סי' תפ"ח) שכתב להשיג ע"ד השטה מקובצת מד' הירושלמי מגילה הנ"ל, דמוכח שיש דין שמחה בשבת. ע"ש. ומעתה אין שום חילוק בין בשר ויין ללימוד תורה בערב תשעה באב שחל בשבת. ומיהו מצאתי להרב בגדי ישע (סי' תקנ"ג) שנתן טעם לדברי הרמ"א, שדברי תורה משמחים אפילו לאחר שעה שלמד, וא"כ אם ילמוד אחר חצות היום, יהרהר בד"ת גם לאחר כניסת הלילה ויהיה לכו שמח בט' באב, ובפרט אם חידש חידוש לאמתה של תורה, יהיה מהרהר בו בליל ט' באב וכו'. וכן כתב הגאון חתם סופר (סי' קנו), שטעם המנהג שכתב הרמ"א, הוא משום שכל מה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שלומד אחר חצות היום בערב ט' באב, מחשבתו עליו ומהרהר בו גם בלילה, ונכנס לאבל כשהוא שמח, ומשום הכי נהגו כן גם בשבת. ע"ש. (וראה עוד בשלמה חדשה ח"א סי' ז). מ"מ לדינא נקטינן כמ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ג), שדעתו כמ"ש הט"ז שמותר ללמוד בשבת גם אחר חצות, ומה גם לדידן דקי"ל כמ"ש מרן (בסי' תקנד סי"ט), דבשבת אפילו דברים שבצינעא מותרים בו. ע"ש. וכ"כ עוד במחזיק ברכה (סי' תקנג). והוסיף בשם הגאון יעב"ץ, שאסור ללמוד בדברים הרעים בשבת. ע"ש. [והוא בגליון המור וקציעה (סי' תקנג), ובסידורו (הל' ט' באב אות יג)]. ע"ש. וע"ע בשו"ת בנין עולם (חאו"ח סוף סי' יז). ע"ש]. וכן הובאו דברי הברכי יוסף בספר קמח סולת (דף קכו ע"ד). וכן הובאו בספר זכור לאברהם ח"א (דף לח ע"ב). והוסיף שחבורות שנוהגים להתאסף וללמוד בכל שבת פשיטא שמותר להם ללמוד לכ"ע, אפילו למ"ש המג"א שאם חל ט' באב בשבת, שאסור כל היום, מלבד שיחיד הוא בזה נגד הפוסקים. ולא קי"ל כוותיה. [וכבר מבואר להיפך בשו"ת מהר"ם מלובלין (סי' צט)]. וכן בשו"ת אמרי שפר (חאו"ח ס"ס ז). וע"ע בכנה"ג]. ועוד דאי ממנע יש צד איסור בדבר, משום דהוי מילי דפרהסיא, שאפילו אבל שהוא חמור ודברים שבצינעא נוהג בשבת, אסור במילי דפרהסיא, כל שכן ט' באב דקי"ל שא"צ לנהוג בו דברים שבצינעא כמו שפסק מרן (סי' תקנד סי"ט), שבודאי אסור במילי דפרהסיא. ע"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת דברי יציב (חאו"ח סי' רמא אות ב), שאפילו לדברי המחמירים שלא ללמוד בשבת ט' באב אחר חצות, הני מילי ליחיד, אבל לאסור לבני ישיבה ללמוד, אין לך אבלות פרהסיא גדולה מזו, שאסורה בשבת. ושו"ר כן במור וקציעה שפסק כהט"ז שמותרים בת"ת, משום שאל"כ הו"ל אבלות בפרהסיא. ובהכי ניחא קושית הט"ז מדין קריאת התורה במנחה, דהתם כ"ע מודו, משום שאל"כ הוי אבלות בפרהסיא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חיים וחסד חורי (סי' כ). ע"ש. וכן העלה השדי חמד (מערכת בין המצרים סי' ב אות ד), דלדידן הכרעת מרן החיד"א מכרעת והלכתא כוותיה וכטעמיה, כיון דקי"ל כפסק מרן (סי' תקנד סי"ט), שאפילו דברים שבצינעא אין נוהגים בו. הילכך תלמוד תורה מותר כל היום. וכ"כ בספר טהרת המים (בשירי טהרה מערכת ט אות כד), שאף שהרמ"א החמיר שלא ללמוד בערב ט' באב אחר חצות, לדידן בני ספרד לא חיישינן להכי. וכמ"ש מהרש"ל והט"ז והברכי יוסף, ומן התימה על הרב החבי"ב בכנה"ג שנתפעל מדברי המג"א ומנהג ערי אשכנז המחמירים כד' הרמ"א, ומורה אף לנו להחמיר כחומרת ערי אשכנז, דלא כמרן הש"ע (סי' תקנד סי"ט), שפסק

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שאפילו בדברים שבצינעא אינו נוהג. וע' בתשובת מהר"א ששון (סי' קכז), שאין להחמיר באבלות, דהוי חומרא דאתי לידי קולא, שנוהג אבלות בשבת, ובטל מדברי תורה. והובא בגנת ורדים (ח"ד כלל ה סי' ט). ע"ש. ונראה ודאי שכגון אלה שאינם יודעים ללמוד אלא תהלים ופרקי שבת השגורים בפייהם, יש להתיר להם ללמוד מה שיודעים, כדי שלא יהיו בטלים מלימוד תורה. ע"כ. וכן העלה הגאון רבי רחמים חויתה בשו"ת שמחת כהן החדש (סי' קנט), דבאבלות ישנה כה"ג יש לסמוך להתיר ללמוד כל היום כמסקנת הברכי יוסף, ומכל שכן שנראה שכן דעת מרן (סי' תקנט סעיף יט). וכן המנהג פשוט ללמוד כל היום ואין פוצה פה ומצפצף. ע"ש. וכ"כ הרב ברית כהונה (מערכת תשעה באב אות ז), שהמנהג בג'ירבא דלא כהרמ"א. ולפ"ז י"ל שלפי מה שנהגו ללמוד בשבת, גם בחול רשאים ללמוד, ואפילו אם יש בזה ספק במנהג מוקמינן ליה אדינא, ושרי. ע"כ. עכ"ד החזו"ע, ויש להוסיף בזה דאחר שכתבתי להאריך בקובץ באר התורה מס' קפב דאף להרמ"א יש להקל בשאר דברים בצינעא, ורק בתשמיש המטה יש להחמיר, א"כ י"ל דה"ה בתלמוד תורה יש להקל, וכן פסק מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באל"ש שם.

אמנם בכף החיים (סקי"ח) שאף אי מותר ללמוד, אין ללמוד בעיון דאכתי מחשבתיה עליה וכמ"ש בשו"ת חת"ס סימן קנ"ו כתב שהרי כל מה שלומד מחצות ואילך דין מחשבתו עליו ומהרהר עליו בלילה וא"כ נכנס לאבל כשהוא שמח לכן אסור בכך, וכ"כ בספר בגדי ישע. ואולם מרן החזו"א בארחות רבינו (ח"ב עמ' קלו) נוטה בזה להחמיר שאין ללמוד אחרי חצות אלא בדברים המותרים, ולכן אין לומר שנים מקרא אחרי חצות אך בדיעבד יאמר לאחר חצות, וכ"כ בזכור לאברהם (אות ט') וכן העיד ע"ז הגר"ח קניבסקי שהחזו"א לא רצה להקל לו ואפ' לאחר חצות, ובכף החיים (שם) כתב שמנהג העולם להחמיר כדברי הרמ"א והמג"א כיון שיכול ללמוד בדברים המותרים, וכיוצא בזה הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר תורת המועדים (ס"ק ה') שליחיד יש לסמוך על דברי המשנ"ב ויכול ללמוד בביתו, אבל ברבים אין לעשות שלא כדברי הרמ"א וע"כ יש לעשות כדברי הרמ"א, חוץ שבכה"ג שאם יתבל השיעור לא ילמדו משתתפיו כלום, וכיוצא בזה כתב הכף החיים, שיש להקל שאם דרכו ללמוד על השולחן ומשמע מדבריו דהינו שיעור קבוע, וכן בכה"ג שעדין לא השלים חוקו.

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אמנם בגליון "פרי חיים" מובא בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שאין לבטל ת"ת דרבים, משום ביטול תורה ולכן אפשר ללמוד גם בערב תשעה באב אחרי חצות, וכ"כ בשו"ת דברי יציב או"ח סימן רמ"א שבלימוד קבוע בציבור כגון לימוד הבחורים בישיבות או בכל מקום שיש בשבת שיעור קבוע אחרי צהרים מותר ללמוד, וכתב שהטעם בזה משום שהרי איסור ללמוד תורה משום שהתורה משמחת, כדתיב פיקודי ה' ישרים משמחי לב, וא"כ כיון שאסור ללמוד משום אבילות, שבתשעה באב אסור בשמחה, א"כ הו"ל אבילות בפהרסיא, [אמנם יש להעיר ששאלו להגראי"ל אך מקימים בתשעה באב עבדו את ה' בשמחה, והרי תשעה באב אסור בשמחה, ותירץ עצם זה שעושים את מה שמוטל עלינו בתשעה באב, וע"ז גם איכא עבוד את ה' בשמחה, וצ"ב דאכתי יש שמחה, וי"ל שאיכא ב' מיני שמחה שמחה שמתחדשת לאדם ע"י לימוד התורה וזה שמחה שמתחדשת ע"י עריבות ומתיקות התורה, ויש שמחה על עשית רצון ה' ושמחה אחרת וכזאת שמחה של עשית רצון ה' מותרת בתשעה באב]. אמנם נראה שיש לזה גם סיעתא מדברי הגר"א דהגר"א בביאורו כתב שהוי חומרא יתירה שהרי שום דבר אינו נוהג מהחמשה עינויים, [וליישב דברי הרמ"א י"ל שחמשה ענויים מותרים משום שלא הוי בזה שמחה, אבל שמחה כבר נאסרה מערב הצום] וכ"כ החיי אדם (כלל קלד אות י') דאינו אלא חומרא בעלמא, וכ"ש שיש להקל ע"פ מה שכתב בסידור יעב"ץ שאף שמותר ללמוד בדברים הרעים מ"מ הרי עדיף שלא ללמוד בדברים הרעים בשב"ק, וכ"ש שבשבת צריך לשמוח שמחה יתירה וכל מטרת השבת לחדש חידושי תורה שהם משמחים לב, זה עיקר העונג שבת ודו"ק. ועוד יש לצרף ע"פ מה שכתב בחזו"ע שם שלפי דעת השו"ע מותר ללמוד בשבת זו כרגיל, [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ה סימן מ'], וא"כ כ"ש שיש להקל ועוד יש לצרף שגם אם איכא איסורא כיו שהתורה חשובה ועדיף ללמוד ולקבל את הגיהנם ע"ז, וכמו שאביו של הנודע ביהודה נפטר ומ"מ עד שעת ההלויה למד, מחמת חשיבות התורה, וכן סיפר הגאון ר' דוד יוסף על אביו הגר"ע שכאשר נפטר אביו מ"מ למד תורה עד זמן ההלויה, מחמת חשיבות התורה, וכיוצא בזה מצינו שגדולי עולם היו מעשנים סגירות ואע"פ שהעישון מזיק לבריאות, וכמו שכתבו גדולי הפוסקים [אמנם האגרות משה מתיר בזה משום שרוב העולם לא ניזוקים מזה, וכן תפס בילוק"י, אמנם ראיתי שיש שהביאו שהגר"מ פינשטיין חזר בו], מ"מ כיון שהסיגרות עזרו להם ללימוד, כמו שראיתי על ר' שמעון שקופ זצ"ל שהעישון עזר לו מאוד ללימוד ואכמ"ל. וע"ע בענין באריכות

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בקונטרס שיח יוסף ח"ז ס"א, ובמש"כ בקובץ באר התורה מס' קסה, ועוד בכל האיסור ללמוד בערב תשעה באב ראה מה שהתבאר בארוכה בקונ' שערי יוסף בין המצרים חלק ב).

ב). ואף לאוסרים, מותר להשלים שמו"ת, ולומר תהילים, וספרי מוסר וחסידות, ומי שיש לו חוק קבוע ללמוד בכל יום מספר משניות וכל כיוצא בזה (הגר"צ כהן זצ"ל בספר ט' באב שחל בשבת, ואמנם לעיל הבאנו שיש אוסרים בהא).

ג). וכן מותר ללמד את בנו אותיות אלף בית (כן מבואר בחזו"ע שם, וכן הארכת בקונ' שערי יוסף בין המצרים חלק ב').

ד). טיול בשבת קודש, אין לטייל בשבת זו, (הנה ברמ"א סוף סימן תקנג, כתב, וכן לא יטיל ערב תשעה באב, וכתב בבדרכי יוסף סק"ה שיש מי שכתב שאם חל ט' באב בשבת כו"ע מודו שלא יטייל, וכן הוא פשוט, וכן הו"ד בשערי תשובה סימן תקנ"ב סק"ב, והו"ד בגדולת אלישע אות ה' ובכה"ח סק"כ, ואולם בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט סי"ח כתב שכ"ז נראה רק לפי מש"כ המר"א בסימן תקנ"ד סי"א שאסר גם אבילות בצינעא בט' באב שחל בשבת, אבל לפי דעת השו"ע שמותר אפילו תשמיש המטה כ"ש שאין לאסור טיול בשבת זו יעו"ש, אולם בחזו"ע עמ' שלג כתב לדינא כדברי מרן החיד"א לאסור טיול בשבת זו שהרי ע"י הטיול יבוא לידי שחוק וקלות ראש וכמו שכתב בכל בו סימו סב, וכמו שמוכח כן מדברי המדרש באיכה (פרשה ג' הלכה י') שאמר הקב"ה למלאכי השרת שהוא יושב ודומם וההליכה בשוק אינה בכלל יושב ודומם יעו"ש, ואמנם בשערי תשובה שם כתב בשם המחצית השקל שכל החומרא הנ"ל הוא רק מחצות, ומשו"ה לכאורה היה נראה לומר שבמקום צורך אפשר לסמוך בכ"ז ע"ד האאול"צ שיהיה אפשר לטייל בליל שבת, וכן ביום עד חצות, ועיין). וגם יש להמנע מסתם ביקורים בשבת זו (כן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א)

ה). דברים שבצינעא בשבת זו, לשו"ע אין נוהגים דברים שבצינעא, ומותר תשה"מ ושאר הדברים, אבל לרמ"א נוהגים להחמיר בתשמ"ה, אבל בשאר הרחקות ונגיעה וחוי"נ נוהגים להקל (כן שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ואמנם יש מחמירים אפילו בנגיעה כן הו"ד בהמהרי"ל דיסקין קו"א סי' ה' אות סז, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית הלוי חלק יג עמ' נא יעו"ש, ובשו"ת אז נדברו ח"ח סימן סא כתב התיר נגיעה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ולאסור חו"נ, וכן כתב בפסקי תשובות סימן תקנהד אות יח יעו"ש, ואולם יש מקילים בזה, וכדברי הגרע"פ וכן כתב, בדיני ת"ב שחל ביום א' סיו"ז, וכן כתב בנטעי גבריא אל בין המצרים פרק פג, ושוב מאצתי שכן משמע במקור חיים לחו"י סימן תקנ"ד על סעיף יט בד"ה וכן, שכתב, שיש לאסור לשכוב במיטה אחת פן יתקפוהו יצרו משא"כ חו"נ שרי, אבל כתב שמחזורי קרימונא כתב שהקדמונים נהגו איסור אפילו בנגיעת מעות יעו"ש, (ומ"מ אם חל ל"ט מותר אף בתשמיש המטה ויש אוסרים, וההוראה להקל (הנה בשו"ת מהר"י ברונא (סימן טז) כתב להחמיר בזה וז"ל: כשחל ט"ב בשבת ונדחה ליום א' אין לנשים לטבול כלל ע"ש, כיון דפליגי גאונים וי"א דטבילה בזמנה לאו מצוה, הילכך אין לטבול ע"ש שמא יבא עליה ואנן קי"ל כריא"ז (טוא"ח סי' תקנ"ד) דברים שבצנעא נוהג. וכן לא תטבול במוצאי שבת עד ליל ב' אע"ג דר' יוחנן (תענית כט א) מחמיר בליל ב' מ"מ הטבילה אין דוחין אותה יותר וכן עמא דבר וכן השבתי הלכה למעשה ודרשתי שכך נהגו קדמונינו זכרונם לברכה, עכ"ד, וכן כתב בספר תורת השלמים (יו"ד סי' קצז סק"א) וז"ל: שלא לבטל מפ"ו. אבל בלא טעם זה טבילה בזמנה לאו מצוה היא, ומה"ט אסור לטבול בט"ב וביום הכפורים אפילו הגיע זמן, וכמבואר בא"ח סי' תקנ"ד ותרי"ג, כיון דאין בטבילה עצמה מצוה רק משום מצות עונה, ובהנך יומי אסור בתשמיש. ולפ"ז גם בחל ט' באב בשבת דפסק בהג"ה בא"ח סי' תקנ"ד דנוהגין לאסור תשמיש המטה א"כ אסורה לטבול, וכ"ה בעולת שבת בשם תשובת ר"י מברונא, ודלא כמ"ש בשל"ה דף ק"א ע"א להתיר מטעם טבילת מצוה, ובאמת זה אינו דאין שום מצוה בטבילה עצמה, וק"ל, עכ"ל, וכן כתב בא"ר (סימן תקנד סקי"ט) וז"ל: הא ר"י מברונא הנזכר לעיל אוסר להדיא ואילו ראהו של"ה לא היה מקיל כנגדו וכן שמעתי שפסק זקני הגאון מהרא"ש ז"ל לאסור ואדוני אבי הגאון אחריו והכי נוהגין, עכ"ל, וכן כתב בדברי רננה סימן לח, ובסדרי טהרה סימן קצז סק"א, וכן כתב הג' חת"ס (או"ח סי' תקנ"ד על מג"א ס"ק כ') שיש להחמיר בזה, ואולם רבו דעות הפוסקים להקל בזה, כן כתב השל"ה הקדוש (שער האותיות, עמק ברכה אות ס') וז"ל: מטעם הנ"ל כשבעלה בעיר הוא טבילת מצוה, התרתי לאשה לטבול בליל שבת שחל תשעה באב בו, מאחר שרוב הפוסקים פסקו להתיר, אף שרמ"א בהג"ה כתב לחומרא, מכל מקום מצוה שאני. ובהיותי תופס ישיבה בק"ק פראנקפורט, מצאתי מנהגים ישנים וכתוב שם כדברי, שאשה תטבול בליל שבת כשחל בט' באב, והנאני, עכ"ד, וכן כתב במג"א (סימן תקנד סק"כ) את דברי השל"ה קדוש לדינא, וכן כתב

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בשו"ת בית לחה יהודה על סימן קצ"ז, וכן כתב רבי יהודה טיאה ווייל (או"ח סי' מ"ה), וכן כתב בבגדי ישע על השו"ע שם, וכן כתב בעיקרי הד"ט יו"ד סי' כבס ק"א, וכן כתב בחיי אדם (כלל ס"ג) וז"ל: ואמנם כשחל ליל טבילה בשבת, יש מתירין. ונראה לי דאף על גב דקיימא לן בזמן הזה אין טבילה בזמנה, מכל מקום משום ביטול מצות עונה, יש לסמוך על המתירין, עכ"ל, וכן כתב בנשמת אדם שם אות א', וכן כתב בדרך החיים (דיני ערב ת"ב שחל בשבת אות ב') יעו"ש, וכן כתב בשו"ת זרע אמת ח"א סימן פ', וכן כתב בשו"ת כת"ס או"ח סימן קא, וכן הביא דבריו לדינא בשדי חמד (פאת השדה מע' בין המצרים סי' ב' אות י"ז) וז"ל: ואין ראוי להחמיר מה שאינו מן הדין לבטל מצוה דעונה בליל טבילה דיש מצוה ביותר, וגם ר"מ לא התכווין להחמיר כה"ג, וכן משמע דכ' וכל ישראל יעשו וכו' היינו שנוהג בכ"י בכל עונה דלילי שבת, אבל מצוה דטבילה ותשמיש בליל טבילה מצוה ביותר שאינה לכל ישראל רק ליחידים במקרה לא יחמיר, עכ"ד, וכן כתב לדינא בקיצור שו"ע (סימן קכה ס"ב) וכן כתב לדינא במשנ"ב (שם סק"מ) וז"ל: אם אירע ליל טבילתה בשבת זו הביא המ"א בשם השל"ה דיש לסמוך בזה על דעה הראשונה וטובלת ומשמשת ויש מחמירין גם בזה ועיין בח"א שכתב דכיון דבליל טבילה הוא מצות עונה יש לסמוך בזה על המתירין והרמ"א שכתב דנוהגין לאיסור היינו במקום שאין כאן מצות עונה משא"כ בליל טבילה ע"ש בנ"א ועיין בביאור הגר"א דמשמע מניה ג"כ דהוא מצדד להלכה כדעת המחבר וא"כ יש לסמוך להקל עכ"פ בליל טבילה, עכ"ל, וכן כתב בערוך השולחן (סימן תקנ"ד סי"ז) וכן כתב בדעת תורה (סי' תקנ"ד סעי' י"ט ד"ה ויש). וכן הו"ד הגרמ"פ בעל האג"מ בספר שמעתתא דמשה (סי' תקנ"ד שמועות משה אות ח') וכן הו"ד הגריש"א בספר משנת השלחן שתובה שכ"ז, וכן כתב הגרע"י בטהרת הבית ח"ב עמ' תנט, ועיין עוד בחזו"ע ד' תעניות מש"כ עוד בזה, וכן כתב בשיערוי שבט הלוי (סימן קצז על סעיף ב) יעו"ש, וכן כתב בחוט שני סימן קצז סק"ג, ובדרכי טהרה עמ' רב, וכן כתב בספר מקדש ישראל בין המצרים סימן רד, וכן מורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א) וכמו כן אם יצרו תוקפו ג"כ מותר (הגר"צ כהן זצ"ל בספר ט' באב שחל בשבת) ויש אומרים שהוא הדין שאר דברים שבצנעה נוהגים ולכן יש להחמיר בסיכה כגון לשים דוארדנט ובושם וכל כיוצא בזה, אבל למעשה נוהגים להקל בזה (כן אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וראה מה שנתבאר בארוכה בקובץ באר התורה מס' קפב, דלא כמו שיש שכתבו להחמיר בזה).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ו). מותר לטבול בשבת קודש במים קרים למי שרגיל לטבול בכל שבת (כן נקטינן לדינא ודלא כמנ"ח שכתב להחמיר בזה, וראה בבאר התורה שם, וכן ראיתי שכתב הגרמ"ב זילברברג שליט"א שכתב ששמע מהגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שמי שרגיל לטבול במקוה בכל שבת ולא טובל בשבת זו הרי הוא אבילות בפרהסיא, וכן מורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א).

ז). קידוש להולדת הבת, מותר לעשות אף בתשעה באב שחל להיות בשבת, ונדחה, מותר לעשותו כרגיל, (כן נראה ממש"כ בקובץ באר התורה מס' קפב, וכן נראה ממש"כ לקמן לגבי סיום מסכת, ואופרוף ושולם זכר, ושוב מצאתי שכן כתב בשו"ת חיי הלוי חלק י' סימן עג אות ד' אבל מ"מ לא לעשות קידוש גדול רק בבית המדרש כמו שרגילים לעשות בכל פעם, ואולם הו"ד הגרח"ק בקונ' סוכת חיים שם אות ד', וכן הו"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקונ' הנ"ל להחמיר בזה)

ח). אופרוף, וכן קידוש, מותר לעשות אף בשבת זו, ומ"מ לא יעשו את זה באולם מיוחד, ויש מחמירים, (ראה מה שהתבאר בזה בקובץ באר התורה מס' קפב, ואציין בזה קצת מראי מקומות בקצרה ממש, שכן כתבו להקל בזה גודלי הפוסקים, כן הו"ד הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה בין המצרים פרק טו סי"א, בזה"ל: תשעה באב שחל בשבת, נוהגין בו מנהגי עליה לתורה של חתן, שלא לנהוג אבילות בפרהסיא [ומכל מקום לא יערכו את השמחה בפרסום וברוב עם כנהוג בשאר שבתות השנה]. (וכשומר השואל לפני רבנו שבמעשה שהיה בישיבת פוניבז' הורה הגרי"ש כהנמן ז"ל הגאב"ד דפוניבז' שיעשו הכל כרגיל, ואילו רב אחר הורה שיקדימו העליה לשבת הקודמת, אמר רבנו דאף שמלפנים היו שעשו כן להקדים העליה, אולם כיון דאית בי' משום זילותא דשבת, לכן יש להורות לעורכה בשבת זו, אלא דמ"מ לא הותרו אלא דברים שבפרהסיא, ולכן בשעת העליה זורקין על החתן מיני מתיקה ומזמרים כרגיל, וגם עורכים קדושה רבה אחר התפלה כנהוג, אבל בשעת הקידוש יש להמנע משירה, דבזה ליכא אבילות בפרהסיא, עכ"ד, וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן קיד) והוסיף שם בזה"ל: שיעשו הסעודה של עליית החתן לתורה לפני מנחה, ובמסיבת חברים כנהוג בסעודה זו וכנ"ל. והרה"ג הרב שרי' דבליצקי (שליט"א) [זצ"ל] אמר ששירה שרגילים בשעת עליית החתן לתורה ודאי יעשו כיון שכך נהוג בכל מקום, אבל לשיר בשעת הקידוש אין להתיר כיון דלא נהוג בכל מקום ולא הוי אבילות בפרהסיא ע"כ. אמנם נ"ל שתלוי במקום. ואם נהוג במקום הזה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

לשיר בשעת הקידוש ולא ישירו שוב הוי אבלות בפרהסיא, ולכן יש להתיר, עכ"ד, ומש"כ שלא יעשו באולם מיוחד, כן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר דיני ת"ב שחל ביום א' (סעי' כ', ובהערה לח) וז"ל: מותר לעשות עליה לתורה לחתן הנושא אשה בשבוע אחר תשעה באב, כרגיל, ומותר לעשות גם קידוש כרגיל, במקום שנהוג לזמר בשעת העליה לתורה מותר גם היום, ובמקום שאין זה מנהג קבוע אין לזמר היום. רצוי גם להימנע מלשיר ברבים בעת הקידוש היות ואין מנהג קבוע תמיד לשיר כן. אלא אם כן המנהג לשיר תמיד. וכן מותר לעשות בר מצוה באופנים אלו. [ונשאלתי אם מותר גם לעשות סעודת שבת חגיגית באולם לאורחים מיוחדים לאחר הקידוש הכללי, ואמרתי שזה על כל פנים אין לעשות בשבת ט"ב גופא. ופשוט, דמה שנוהגות הבתולות ללכת בשבת לפני החתונה לכלה אחר הצהרים לשמוח אתה דאין לעשות כן בשבת ט"ב זו. ועיין יוסף אומץ סימן תתפ"א. אמנם מה טוב ומה נעים אם אפשר, לא לעשות שבת עליה לתורה בשבת חזון, כל שכן בשבת ט' באב, אלא להקדים כל זה לשבת שלפני זה, וכ"כ בארחות רבנו ח"ב עמ' קמ"ד. ואף שברמ"א סי' תקנ"א מבואר שכן עושים בשבת חזון בזמנם לא היו עושים בחגיגות כזאת כמו שעושים בזמננו עם קידוש וסעודה], עכ"ד. ואולם יש מחמירים בזה, כן הו"ד הקה"י בארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ד, וכן הו"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקונ' סוכת חיים שם, שעדיף לדחות, וכן הגר"ק שם השיב שלא יעשה בשבת זו, ובתורת המועדים על השונה הלכות סימן תקנ"ב סק"י השיב שאפשר לעשות עליה לתורה, אבל רק אם סעודה לקרובים, יעו"ש, וכן כתב בספר מקדש ישראל בין המצרים סימן רו שאין לעשות אופרוף בשבת זו, וכן מבואר במקור חיים (ריש סי' תקנ"א) וז"ל: ובמקום שמנהג פשוט לעשות מחול בשבת לפני החתונה גם בשבת זה שרי דה"ל מצוה כבסי' של"ח ס"ב, ומ"מ בחל ט' באב בש"ק יש למנוע, וכך הוריתי בשנת תנ"א בבית פ"ה ר' משה שי' היידלבורג, ונשאלתי אם יש לעשות מחול זה כשחל כך בשבת ב' באב, ולא רציתי להתיר, מאחר דשבת דלפני לפני אין מנהג, וכשחל כך מלתא דלא שכיחא הוא ולא שייך מנהג, עכ"ל, ואולם איכא למימר דכ"ז דוקא במחול, שהיינו ריקוד, משא"כ בעליה לתורה וזריקת סוכריות, ועיין).

ט). סיום מסכת בליל שבת קודש, יש להתיר לעשותו באופן רגיל, ולא סיום מיוחד (הנה במשנ"ב סימן תקנ"א ס"ק עז כתב בשם המג"א שבת"ב שחל בשבת יכול לזמן את מי שרוצה, יעו"ש, ואמנם יש לדון אם ראוי לעשות סיום מסכת בזמן הנ"ל, וחכ"א נטה לאסור, ואמנם לדינא נראה דהעיקר

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

להקל בזה כיון דצום תשעה באב הוא דחוי ואינו בתורת תשלומין, וכ"ש לפי שיטת השו"ע דאין שבוע שחל בו, ואין דברים שבצנעא נוהגים בשבת זו, וכן אמר לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, שכגון בישיבות וכיוצא בזה מותר לעשות סיום מסכת, וראה מה שהתבאר בזה בארוכה בקובץ באר התורה שם).

י. **שלום זכר, מותר לעשות בליל שבת זו,** (הנה בלקט יושר או"ח עמ' 110 שאין עושין "שלום זכר" בשבת שחל בו ט"ב, וכן בקונ' סוכת חיים, ת"ב שחל להיות בשבת אות ה', כתב לשאול למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל האם נוהגים לילך לשלום זכר בשבת זו שחל בו ט' באב. והשיב בזה"ל: הכל להקדים, עכ"ד, ושוב שאל דהלא א"א להקדימו. והשיב וז"ל, יכול לעשות שלום זכר כל לילה. ובתשעה באב חלילה לעשות שלום עכ"ד, אבל למעשה נראה להקל בזה, דהא סו"ס לפי השו"ע אין נוהגים מהני אבילות כלל בשבת זו, ואף לשיטת הרמ"א אינו נוהג אלא בדברים שבצנעא, והכא אם לא יעשה הרי הוא יהיה אבילות בפרהסיא, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצוק"ל בקובץ מבית לוי חלק יג עמ' נ, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בדיני ת"ב שחל ביום א' סט"ו, וכן הו"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקונ' סוכת חיים דיני ת"ב שחל להיות בשבת אות ב', שמותר אבל לא בזמירות, וכן הו"ד קובץ הלכות בין המצרים פרק כא ס"ב, שמ"מ מותר לעשות שלום זכר בשבת זו, ומי שרגיל להשתתף בסעודת שלום זכר כזו גם בשאר ימות השנה, אין להמנע מלהשתתף בשבת בו גם בשבת זו, עכ"ד, ואמנם צ"ע מנין מקורו דוקא במי שרגיל, הרי לא איירי כאן בסעודת סיום מסכת בבשר ויין בשבוע שחל בו, וגם הרי הוא שבת ומותר אף בבשר ויין, יעו"ש, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לדינא, ועיין עוד בדין ובמקור המנהג לעשות "שלום זכר" במש"כ בספרי הגדה של פסח יד יוסף).

יא. **ברכת שהחיינו, יש אוסרים** (כן כתב בברכ"י סימן תקנ"א סק"י בשם הרמ"ע מפאנו שתשעה באב שחל בשבת אוכל הפרי בלא ברכת שהחיינו) **ויש אומרים שמותר לברך שהחיינו אף בשבת זו** (כן כתב ביוסף אומץ סימן תתסא שנראה לו שמצוה להקל בזה ולברך שהחיינו אפילו בתשעה באב שחל בשבת שהרי אמרו חז"ל בגמ' בתענית דף כט ע"ב תשעה באב שחל בשבת אוכל בשר ושותה יין אפיו כסעודת שלמה בשעתו, יעו"ש, וכן מורה הגר"ע פריד שליט"א וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות ישראל ח"ד או"ח סימן מו יעו"ש).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

יב). אין אומרים צדקתך במנחה, (רמ"א, סימן תקנ"ב סי"ב, ובני אשכנז גם אין אומרים אב הרחמים משנ"ב שם סק"ל).

יג). אם חל ברית מילה בשבת שהוא תשעה בא, יעשה את הסעודה קודם מנחה (משנ"ב סימן תקנג ס"ק כג) ומ"מ מותר להזמין כמה אנשים שרוצה לסעודה ברית מילה (משנ"ב שם ס"ק עג).

דיני סעודה שלישית

א). וסעודה שלישית צריך לסיים לפני השקיעה, אבל שהצום הוא במוצאי שבת אפשר לאכול עד השקיעה (כן כתב בספר ט' באב שחל בשבת עמ' פח ושם הביא בהערה, מה דאיתא בזה בגמ' בעירובין דף מא ע"א אמר להן רבי יוסי אי אתם מודים לי בט"ב שחל לביות באחד בשבת שמפסיקין מבעוד יום, וכן כתב בסמ"ק סחמן צו צריך להפסיק מבעוד יום כמו שאירע בחול, כן כתב בראבי"ה סימן תתפח וכן כן כתב מרן הב"י בשם הסמ"ק, והו"ד בהגהת השו"ע, וכן כתב ברמ"א סימן תקנב ס"י וכתב שם במשנ"ב סק"ד היינו קודם השקיעה, וכתב במשנ"ב סק"ד שנכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר השבת, וכן כתב בחזו"ע ד' תעניות עמ' רסג. וע"ע בחזו"ע (שם עמ' רצ) שכתב שמי שלא הפסיק לברך ברכת המזון עד שחשכה לא יזכיר נחם בברכת המזון מפני שאין אזכרה לתשעה באב בברכת המזון. ויש לדון מה הדין בצום תשעה באב נדחה, האם יש להקדים כמה דקות לפני השקיעה שלא לאכול, והגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים (מס' 349) שהוא בשבת מכיון שאסור לצום בשבת בודאי לא אמרינן שברכת המזון היא קבלה על התענית. וכן כתב בספר אשרי האיש הל' ת"ב שחל במוצ"ש עמ' 21 שאם גמר סעודה שלישית מבעוד יום גדול מותר לאכול עד סמוך לכמה דקות לפני השקיעה ואינו נחשב שקיבל על עצמו תענית, וציין שם למש"כ בשו"ע סימן תקנג ס"א ובשער הציון שם סק"ז יעו"ש). ולכתחילה יש ליטול מים אחרונים לפני השקיעה, (הגר"ש דבילצקי זיע"א בדיני ט' באב שחל בשבת) ומ"מ אם מברך אחרי השקיעה יכול ליטול מים אחרונים אחרי השקיעה (כן הורה מו"ר הגרע"פ שליט"א שם).

ב). וגם אין לשיר זמירות שבת לאחר השקיעה (כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' רנה ס"ד) שלאחר השקיעה אסור לשיר ולזמר כמו שאין לאכול באותו שעה. וע"ע בשדי חמד אס"ד מערכת בין המצרים סימן ב' אות ט).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ג). יש אומרים שאין לשבת בסעודת חברים בסעודה שלישית ולא לנהוג בשמחה, אבל יש אומרים שיש לסעוד כרגיל עם חבריו שאם לו הרי הוא אבילות בפרהסיא, וכן הוא לדינא (הנה במג"א סימן תקנב סק"ד כתב בשם הרוקח שבסעודה שלישית ישב בדאבון נפש, ולא ישב בסעודת חברים בשבת, וכן מבואר בשיבולי הלקט (סימן רסו) שאף שאיתא כסעודת שלמה וכו' מ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה ולכן לא ישב בסעודת חברים יעו"ש, ואולם בבכור שור (תענית דך כט ע"ב) כתב לחלוק ע"ד המג"א שאם הוא רגיל לסעוד עם חברים ונמנע מכך בשבת שהיא ערב תשעה באב הוי אבילות בפרהסיא והרוקח מיירי בצינעא, וכן כתב לדינא בברכי יוסף סימן תקנג סק"ד וז"ל: אם רגיל לסעוד סעודה שלישית עם חברים יעשה כמנהגו אף אם חל ערב ת"ב או ת"ב בשבת ודלא כהרב מג"א כ"כ הרב שלמה חדשה עכ"ד, ובמשנ"ב (שם סקכ"ג) כתב להביא את ב' הדעות, וכתב דלכו"ע מותר לאכול עם בני ביתו ולברך בזימון כיון שהוא שבת. ומדבריו לא משמע כיצד להכריע, ומ"מ כדברי הברכ"י כן כתב לדינא בכה"ח (שם סקנ"ב) ועיין עוד בזה בדעת המג"א בשדי חמד מערכת בין המצרים סימן ב' אות ט', וביפה ללב ח"ז סימן תקנב סק"ב, ובזכרי כהונה מערכת ט' אות י', ובשו"ת שמחת כהן חאו"ח סי' קס, יעו"ש), ונראה משפחה יכולים לאכול אף הזוגות הנשואים, וכל כיוצא בזה (הנהבילקו"י ד' תעניות (עמ' תפב) כתב שיש נמנעים מלהזמין את בניהם הנשואים שבת זו שחל בה תשעה באב, אולם העיקר לדינא שאין בזה שום מניעה ואין לנהוג כן, דהא סו"ס חשיבי בכלל בני ביתו. שוב ראיתי שכיוצא בזה כתב הגר"צ כהן זצ"ל בספרו (שם) וכן נראה לענ"ד שבישיבות מותר לאכול כרגיל, כל הישיבות ביחד ופחמע"ד.

ד). לכתחילה עדיף שלא לומר שאוכל בשביל שיהיה לו כוח לצום, אבל מ"מ במקום צורך כדי לומר לחבירו שיאכל טוב, שיוכל לצום, או לומר לחבירו שיאכל דברים שמועילים לצום, מותר, (הנה במשנ"ב סימן רצ סק"ד כתב, "אבל לא יאמר, נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצאי שבת, שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול" ומקור דבריו מהמג"א בשם הספר חסידים, והו"ד הגרי"א דינר בגליון מים חיים מס' 292 שה"ה הכא שאין לומר שאוכל בשביל שיהיה לו כוח, וה"ה לגבי שבועות שחל במוצאי שבת, ופסח שחל במוצאי שבת, [והארכתי בזה בספרי שערי יוסף דיני ערב פסח שחל בשבת] ואמנם יש לדון בזה דהכא הוא צורך מצוה משא"כ התם שהוא בשביל מלאכה, ושוב מצאתי שכיוצא בזה כתב בספר תורת שבת, וכן

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הו'ד הגרב' צ' פלמן זצ"ל בגליון שלמים מציון שבדבר מצוה יהא שרי, אבל מ"מ כתב שלמעשה לא יאמר כן כי אין שום צורך לומר שאוכל בשביל הצום, ומ"מ כתב שהוא נפק"מ האם מותר לשכנע מי שלא רוצה לאכול שיאכל שהוא דבר מצוה, יעו"ש, ועוד הערני בזה ידידי הרה"ג אי"ש רבינוביץ שליט"א שהוא מצוי הרבה שיש כל מיני דברים שהם טובים לצום, אם רשאים לומר כן לחבריהם או לבני משפחותם שיש לאכול את הדברים שטובים לצום, ועיין עוד בזה בערוך השולחן סימן רצ סק"א, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזורא לשמך מס' 175 כתב שי"א שאין לומר שאוכל כדי שיהיה כח לצום, עכ"ד, ואמנם יש לעיין בהא דהא סו"ס הרי הוא מצוה, שהרי יש אומרים שיש מצות אכילה בערב תשעה באב, דהנה ברמ"א או"ח סימן תקנ"ב ס"ט כתב, ומנהג בכל גלילות אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה ואח"כ מתפללין מנחה אוכלין סעודה המפסקת ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקים מבעוד יום כמו ביום הכיפורים, ויש קצת לזה ממדרש איכה רבתי עכ"ל, ומדברי הרמ"א שכתב כמו ביוה"כ, משמע שאית ליה דין של יו"כ של כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, וכן מבואר בביאור הגר"א שם בד"ה ונוהגים, כתב, כמ"ש הרא"ש בפרק בתרא דיומא דהטעם על אכיל עי"כ יעו"ש, וכן ראיתי שנשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספר מועדי הגר"ח, האם יש מצות אכילת בערב תשעה באב כמו בערב יוה"כ כדי שיהא לו כוח לצום, והשיב בזה"ל: מדרבנן עכ"ל, ובח"א תשובה שלז, השיב הגח"ק על הנ"ל יתכן. ואמנם ממש"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן קלה שהקשה מדוע בתשעה באב לא מצינו הדין הנ"ל שמעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וכתב שתענית תשעה באב כיון שהוא נתייסד משום אבילות לא מצאו לנכון לעשות סעודות שונות משא"כ לגבי צום יום הכיפורים שכל תכליתו הוא לטהר אותנו מכל פשעינו וחטאינו יש מצות אכילה בעיו"כ יעו"ש. ובשו"ת משנת יוסף ח"י סימן צא נקט שאין מצות אכילה, וכן כתב בספר הררי קדם ח"ב סימן קמא להוכיח כן מדברי הרמב"ם פ"ה מתענית ה"א יעו"ש, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ג סו"ס יא, כתב שאין בזה מעלת האכילת כמו בערב יו"כ, ומ"מ כל מש"כ הרמ"א כ"ז הוא ממצוות ונשמרתם ואין שום מצוה מיוחדת בערב תשעה באב כמו בערב יום הכיפורים, אלא הוא ממצוות ונשמרתם. יעו"ש, ויש לדון לשיטת הגר"א והגר"ח קצוק"ל שיש מצוה מדרבנן, כ"ז בתשעה באב שאינו דחוי שיש סעודה המפסקת, אבל בתשעה באב דחוי לכאורה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אולי נימא דלא יהיה מצוה, ואולם י"ל כיון דסו"ס הטעם שמקיים מצוה כדי שיהיה לו כוח לצום הרי הוא חייב לאכול, [ועיינן עוד בזה בגם אני אודך תשובות הגר"מ גבאי שליט"א חלק ג' סימן יב אות ה'] ויש עוד להאריך בזה, וראה עוד כה"ג לענין שינה בערב פסח שחל בשבת בס' מישורים אהבוך (עמ' רצו) ששאל למרן הגר"ק שבשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' קצה) כתב שאם חל חג השבועות במוצאי שבת מותר לומר שישן בשביל להיות ער בליל שבועות כיון שהוא לצורך מצוה, אם עפ"י"ז יש להתיר נמי בער"פ שחל בשבת לומר שילך לישן עבור שיהיה לו כוח לליל הסדר מאחר שהוא בר מצוה, והשיבו מרן הגר"ק אין לעשות כן". וע"ע במש"כ בזה בגם אני אודך מתשובתי חלק ה' סימן מב, ובמש"כ בזה בספר שערי יוסף בהל' ער"פ שחל בשבת יעו"ש, וא"כ לכאורה יש לדון דה"ה הכא סו"ס הוי מצוה. שיאכל לומר כן, ומ"מ י"ל דסו"ס הוי כמכין, ויש להחמיר בזה, וגם לא הוי כיום הכיפורים שיש מצוה לאכול. ובגם אני אודך תשובות הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א על שבת (סימן נד) כתב לדון ג"כ האם מותר לומר שאוכל כדי שיהיה לו כוח לצום, וכתב שלכאורה שעצם האכילה בלי אמירה פשיטא דשרי אע"פ שכוונתו לצורך התענית שעכ"פ האכילה עצמה לא מינכרא שהיא לצורך חול דגם בשבת צריך להרבות באכילה וכמו שכתב בשו"ע סימן ר"צ ס"א ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות וכל עוד שלא מדגיש שהאכילה לצורך חול נראה שאוכל לכבוד שבת קודש ובהרהור שרי כמבואר בשו"ע סימן שו, וכתב שע"י"ז כתב בספר חק לישראל סעיף לח עו"ש, ויעו"ש שהביא עוד מש"כ בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כח עז) שתשעה באב שחל ביום ראשון מותר לאכול ולשתות יותר מהרגיל בסעודה שלישית, גם אם כוונתו כדי לקהל על הצום, אבל לא יאמר שעל מנת כן אוכל עכ"ד, והביא שם שכע"י"ז כתב בשו"ת משנת יוסף (ח"ד עניני או"ח סימן מב) שאנשים שבולעים כדורי קלי צום לפני התענית, אזי כשחל ערב תשעה באב בשבת כדי שלא יכנסו לחשש רפואה בשבת ואיסור הכנה משבת לחול יבלעו כדר אחד בערב שבת ואת היתר ימיסו וכו' ויעו"ש שלא יאמר שעושה כן בשביל מוצ"ש. ויעו"ש עוד שתלה את זה בטעמים לאסור לומר שהולך לישון וכו' יעו"ש, אבל עכ"פ במקום הצורך כגון כשאחד מבני הבית ממעט בטכילה ויש לחוש שלא יוכל להתענות כראוי מותר לו להזכיר שישתדל לאכול ולשתות, ושמעתי ממורה הוראה אחד שיש לומר עיצה בזה שיש לומר את הדין הנ"ל בתור הלכה שאסור

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

לאכול כדי שיהיה כוח לצום, וגם ירויח לומר הלכה בסעודה, וגם ינצל מאיסור מכין, וכך גם יאמר מה מותר לאכול בצום ומה אסור).

ה). אף מי שבירך ברכת המזון, ולא התנה שלא מקבל תענית, יכול להמשיך את האכילה, (כמו שמבואר בשו"ע סימן תקנ"ג ס"א, שאע"פ שאכל סעודה מפסקת מותר לחזור ולאכול אלא א"כ קיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום, וברמ"א שם כתב שלא מהני קבלה) ומ"מ אם קבל על עצמו שלא לאכול לא יכול לאכול, אבל בלא"ה בשבת אין להתנות כן (ויש לדון אם מהני האי קבלה בשב"ק, כיון ששבת ניתנה לעונג ושוב מצאתי שבכה"ח שם סק"ו כתב שאם חל תשעה באב בשבת או בראשון בשבת אין צריך להתנות שכיון שאסור להראות עינוי בשבת מסתמא לא נתכיון להפסיק לשם תענית יעו"ש. הרי לן שבשבת אין להתנות, ומ"מ מי שקיבל עליו בפירוש להעתנות ואח"כ הרגיש שהוא צמא מאוד כתב בחזו"ע עמ' רעח שיכול לעשות התרה על קבלתו בפני שלשושה שלא יהיה כנדר ויש לו התרה ע"י שלשה ואח"כ יאכל וישתה כרצונו יעו"ש

ו). ומ"מ משקיעת החמה, אסור לאכול, ולרחוץ, ולסוך, וללמוד, (כן מבואר מדברי השו"ע והפוסקים שם, וכן כתב בחיי אדם סימן קלו ס"א דהאיסור בכלל אכילה ושתייה הוא כולל רחיצה ודלא כמו המון העם שטועים בזה, ומ"מ ראיתי שמו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב, שיש המדקדקים שאף אין יושבים על כסא או ספסל בזמן הנ"ל, וכן חליצת המנעלים נעשית באופן שלא ניכרת ההורדה, עכ"ד, ואולם מדברי החזו"ע לקמן נראה דאין ענין לעשות כן).

אבל ישיבה על הקרקע וחליצת מנעלים, והחלפת בגדי שבת, כיון שהוא אבילות בפרהסיא נוהגים רק אחרי צאת הכוכבים, שהוא כעשרים דקות אחרי השקיעה (הנה ברמ"א סימן תקנ"ג ס"א כתב, ואם הוא שבת, חולצים המנעלים לאחר ברכו, מלבד ש"ץ שחולץ קודם ברכו מפני הטירוף, והנה כתב להעיר בזה במועדים וזמנים ח"ז סימן רנו מדוע הרמ"א כתב רק נעלי שבת, ולא בגדי שבת, וביאר שהוא דוקא בזמנם שבשבת חזון לבשו בגדי חול, ולכן דיבר רק בדין המנעלים, אבל בזמנינו שלובשים בגדי שבת כרגיל פשוט שאין לפשוט את הבגדי שבת לפני מוצאי שבת, ומ"מ בעיקר דברי הרמ"א שם, ביאר במשנ"ב סק"ו, ואם הוא שבת חולצים וכו' דאסור שום סימן אבילות בשבת, ולא יגע בהם בידיו דיהיה צריך ליטל ידיו ובדיעבד אם נגע ינקה ידיו בכל

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מילי דמנקי, [ובעיקר דברי המשנ"ב שינקה ידיו במילי דמנקה, כתב בספר קרא עלי מועד (מהדו"ק פרק ז' הערה ג) שדברי המשנ"ב אמורים דוקא בכה"ג שחלץ נעליו אחר אמירת ברכו ומסתמא אין מים מצויים בסמוך לו ממש ואם יחזר אחריהם אמור להפסיד את התפילה בציבור ולכן מותר לו לנקות את ידיו בכל מיני דמנקה, אבל בכה"ג שמצוי לו מים בסמוך, או שיש לו שהות ללכת למקום שהם מצויים, חייב ליטול דוקא במים, וכמו שכתב במשנ"ב לקמן סימן תרי"ד סקי"ד לענין מי שבא מהדרך ביו"כ וחלץ מנעליו ונגע בהם שצריך ליטול ידיו במקום שנגע בהם. עתכ"ד, ולענ"ד נראה שהמשנ"ב הקל בזה משום שכיון שיש חמשה עינים ממילא אין ליטול ידיו בשביל זה, וכן לכאורה עיקר]. והנה בעיקר דעת הרמ"א כתב בשו"ת אהל משה הווריץ (סימן עב) וז"ל: קשה עלי המעשה שממשיכים בנעילת הנסדל בודאי לילה במוצ"ש של ליל ת"ב, ואפי' בבין השמשות לא חמיר מאיסור שבות דשרי בבין השמשות ובין השמשות דת"ב אסור בכל עכ"ד, ואולם העיר עליה ביחו"ד (ח"ה סימן לח) סו"ס אין בדבריו קושיא דהרי כבוד שמת חמור יותר וכמ"ש ברוקח סימן שיא. ובספר פקודת אלעזר כתב להסתפק בכוונת הרמ"א שאפשר שמש"כ שבמוצ"ש חולצים הנעלים אחר ברכו היינו דוקא כשמתפללים ערבית מבעו"י ולכן לא יחלצו עד לאחר ברכו, אבל אם מתאחרים בתפלת ערבית עד הלילה לאחר צאת השבת יש להסיר הנעלים מיד עם שיקעת החמה לפני זמן בין השמשות או שמא משום מצות תוספת מחול על הקודש התיירו להשאר בנעלים עד לאחר ברכו אע"פ שמתפללים ערבית בלילה יעו"ש, ואולם נראה מדברי הפוסקים שההיתרא הוא כמנהג כל ישראל להתפלל לאחר צאת הכוכבים, וכן כתב בספר טהרת המים (שירי טהרה מערכה ט' אות כג) שכוונת הרמ"א בזה שאף משתחשך אין לחייב חליצת מנעל אלא לאחר אמירת ברכו משום כבוד השבת, ואף שכל מה שאסור בת"ב אסור אף בבין השמשות מ"מ הא עדיפא מלפרסם אבילות בשבת, ובשדי חמד (פאה"ש סימן ב' אות יח) כתב להביא דבריו, וכתב ע"ז שהדבר פשוט כמ"ש הרב טהרת המים, והוסיף עוד וכן נהגתי בעצמי שלא לפשוט בגדי שבת ולחלוץ המנעל עד שתחשך ואחר ברכו של ערבית, וכן הנגהתי פה בהיותי משרת בקודש בעיר הזאת שלא ישבו לומר הקינות שלפני תפילת ערבית של ת"ב עד שתחשך ודאי עכת"ד. ובספר שש"כ (פרק כח הערה קפט) הו"ד הגרשז"א זצ"ל שאין דברי הרמ"א אמורים אלא בזמן שהתפללו ערבית מבעוד יום שלכן אסורים בחליצת הנעל עד לאחר ברכו, אבל בזמנינו שמתפללים אחר צאת הכוכבים, יש לחלוץ

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הנעלים תיכף אחר תחילת בין השמשות, ואם יש לו נעלים מיוחדות לתשעה באב ימתין בביתו עד אחר צאת הכוכבים וילך בהם לבית הכנסת, וכן הו"ד הגריש"א זצ"ל בספר הלכות ומנהגי בין המצרים (עמ' קפג הערה 7) וביאר שבערב תשעה באב כשהוא בביתו בזמן בין השמשות ואינו מצוי כלל שיבואו אנשים לא נחשב אבילות בפרהסיא ולכן חייב לחלוץ מנעלי בבין השמשות. וכן הו"ד מרן הגריש"א בגליון אספלקריא (מס' 356 אות יז) שזה לא נוגע בזמן הזה כי אז היו נוהגים להתפלל יותר מוקדם מהיום, אבל בזמנינו הזמן הראשון של יציאת שבת המקובל הוא כבר אחרי יצא הכוכבים וכשבאים לבית הכנסת כבר באים בלא נעליים, והוסיף שם הגר"נ אייזנשטיין שליט"א שלבוא לבית הכנסת בלא נעליים בבין השמשות אסור כי זה אבילות בפרהסיא ועד צאת הכוכבים שהוא עדיין ספק שבת זה אסור, אבל לחלוץ נעליים בבית שהרבה הולכים בבית בנעלי בית אי"ז פרהסיא, ולכן חולצים בבית קודם שקיעה ואפשר לצאת בלי נעליים בפרהסיא מחצי שעה אחרי שקיעה. וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כח תשובה ד) אבל כתב שיעשה כן שלא יראה לשם אבילות כגון שיחלוץ ע"מ לנוח. יעו"ש, אלא דקשה דסו"ס נראה לשם אבילות, ונראה לכאורה דעיקר הקפידא דלא ידבר ע"כ, אבל היא גופא שאם אומר את ההלכה אז לבני ביתו, למעשה הוא משום אבילות. ובשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן לח) כתב שיש עוד לצרף בזה את שיטת ר"ת וסיעתו שלאחר השקיעה שיעור מהלך שלשה מיל ורביע עדיין יום גמור, וכמו שפסק מרו השו"ע סימן רס"א, וא"כ דיין קדושת שבת עליו ואינו צריך לחלוץ מנעליו עד לאחר אמירת ברכו, וע"ע בספר מאורי אור חלק עוד למועד דף קי יעו"אש ולכן הסיק שלדינא שיש לחלוץ את הנעלים חצי שעה לאחר השקיעה, ועוד כתב שם הרב יחו"ד בזה"ל: וראוי להכריז בבתי הכנסת ולהודיע לציבור שתפילת ערבית במוצ"ש שחל בו ת"ב, תהיה רק לאחר חצי שעה מזמן השקיעה ולא קודם, ובכך תהיה אפשרות לקהל להחליף בגדי שבת בבגדי חול ולחלוץ נעלי העור שברגליהם כשלשיש שעה אחר השקיעה ובואו להתפלל בליל ת"ב בבגדי חול ובנעלי בד המותרים בת"ב עכ"ד. ומדברי הגרע"י זיע"א משמע שגם אנן שנוהגים כמו שיטת ר"ת מ"מ אין לחכות בזה לר"ת. וזה דלא כמ"ש בחוט שני (והו"ד לקמן) אלא כמ"ש הגר"ש דבילצקי זיע"א. והעולה מכ"ז שכל דברי הרמ"א נהגו דוקא בזמנם, שהיו מתפללים בבין השמשות תפילת ערבית ל מוצאי שבת, ולכן אסור לחלוץ המנעלים לני ברכו משום איסור אבילות בשבת, אבל בזמנינו שמתפללים ערבית אחרי צאת השבת אומרים

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ברוך המבדיל וחולצים המנעלים בבית, ולבושים בגדי חול, והולכים לבית כהנסת לתפילת מעריב, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד"ת דיני ת"ב שחל בשבת אות ב, ובאזמרה לשמך שם, ואולם בשו"ת שלמת חיים סימן שמ, כתב שלא יחלצו את הנעלים עד לאחר אמירת ברכו, ובמש"כ הרמ"א שבשבת חולצים לאחר ברכו אף כשמתפללים שכבר לילה ומשום שכך קיבלו עלים מעיקרא שבתשעה באב שחל במוצאי שבת משום קדושת תוספת שבת אין איסור נעילת הסנדל אלא לאחר ברכו, ובשו"ת שרגא המאיר ח"ד סימן כג, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן שנו, וכן הובא בארחות רבינו (ח"ב עמ' קלז) דעת החזו"א והקה"י, וכן כתב בחוט שני (שבת ח"ב עמ' שכז) והוסיף שמי שנוהג כל מוצאי שבת כדעת החזו"א שלא להתפלל עד ארבעים וחמש דקות לאחר השקיעה או שאף שנוהג להחמיר כדעת ר"ת אינו מחוייב לחלוץ מנעליו עד זמן זה יעו"ש. וכן ראה בקונטרס עיטורי מרדכי על הל' ת"ב מהדורת תשע"ט פרק יח הערה טו כתב בשם הגרמ"ש קליין שליט"א שיש לחכות לרבינו תם יעו"ש. והיינו לשיטות הנ"ל ס"ל שמנהג זה הוא גם למתפללים אחרי צאת השבת, ואין חולצים את המנעלים לפני אמירת ברכו וכן נוהגים בכמה קהילות, וראה עוד בזה בגליון אספלקריא (מס' 356 אות יז) שהביאו שם דברי הגרשז"א, והוסיף שם הגר"נ אייזנשטיין שליט"א שלבוא לבית הכנסת בלא נעליים בבין השמשות אסור כי זה אבילות בפרהסיא ועד צאת הכוכבים שהוא עדיין ספק שבת זה אסור, אבל לחלוץ נעליים בבית שהרבה הולכים בבית בנעלי בית אי"ז פרהסיא, ולכן חולצים בבית קודם שקיעה ואפשר לצאת בלי נעליים בפרהסיא מחצי שעה אחרי שקיעה. יעו"ש, ומ"מ פחמע"ד, ויש להוסיף בזה עוד דעת מרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל והו"ד בספר שמעתתא דמשה (עמ' תל) שאם כשיחלוץ לאחר אמירת ברכו יהיה הפסק מרובה אז יאמר ברוך המבדיל ויחלוץ לפני ברכו. ואולם במועדים וזמנים (ח"ז סימן רנו) כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א שהנוהגים כשיטת ר"ת בפרט בחו"ל אין מחמירים בזה כלל אלא נוהגים בכל דבר כשבת עד זמן צאתה לפי שיטת רבינו תם יעו"ש מש"כ בזה).

זמן פשיטת הבגדים הוא רק אחרי צאת הכוכבים (והנה בעיקר זמן פשיטת הבגדים, הנה לענין זמן החלפת הבגדים הו"ד מרן הגריש"א זצוק"ל בספר אשרי האיש (ח"ג פרק ע הלכה סט) שאף שלענין נעלים ס"ל שצריך לחלוץ בשקיעה מ"מ לענין בגדי שבת א"צ להחליף עד לאחר השקיעה, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כח תשובה ד' ששאני נעליים שזה מה' עינויים משא"כ בגדי שבת אי"ז מה' העינויים ולכן א"צ להחליפם, וכן כתב

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הגרמ"מ קרפא בהל' ומנהגי בין המצרים (פרק ח' הערה 4) יעו"ש. ומ"מ בזמן הפשיטה של הבגדים הו"ד הגרשו"א בהליכות שלמה (בין המצרים פט"ו סי"ב) שיש לפשוט בגדי שבת חצי שעה אחר השקיעה, ואז ילבשו בגדי חול, וכן הו"ד הגריש"א שם, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן עז שאף הפוסקים שהחמירו שלא לחלוץ את הנעליים קודם אמירת ברכו אין זה אלא לגבי הנעליים שבהם ניכרת האבילות אבל ללבוש בגדי יום חול אפשר גם קודם אמירת ברכו שכ המנהג, וכן כתב בהליכות אבן ישראל (ח"א עמ' שעד) וכן כתב במועדים וזמנים (ח"ז סימן רנו) שראוי למנוע מלהיות לבוש בבגדי שבת בעת קריאת איכה וקניות וראוי לאחר תפילת ערבית וכשיהיה לילה ילבש בגדי חול ונעלי ת"ב וילך לבית הכנסת, וכן כתב בשו"ת יחווה דעת ח"ה סימן לח, ובילקו"י ד' תעניות, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר וזה השלחן (ח"ב סימן תקנט) שהדרך הנכונה היא לקבוע זמן ערבי יותר מאוחר והציבור ימתינו בבתיהם ותיכף כשישיך יאמרו ברוך המבדיל וכו' ויחליפו הבגדים והנעליים ויבואו לבית הכנסת לערבית אבל להיות בשעת איכה וקניות בבגדי שבת מכווער הדבר, שאף בעל ברית שמותר ללבוש בגדי שבת לכבוד הבריות כתבו האחרונים שלאחר הברית פושטים הבגדים משום דנהגו לקרא אח"כ איוב וירמיה, א"כ פשיטא דבשעת איכה וקניות אין לו להיות לבוש בבגדי שבת, עכ"ד, וכן הביאו דעת הגר"נ קופשיץ שליט"א בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ט עמ' 260) שדברי הרמ"א שדיבר רק על מנעלים הם לשיטתו שבשבת לובשים בגדי חול ולכן חולצין את המנעלים בברכו אבל אנן שלובשים בגדי שבת אין ראוי להתפלל בהם מעריב וראוי להחליפם. ומ"מ יש שנהגו להחליף את הבגדים רק לאחר ברכו, כן הביאו שכתב בשדי חמד וכן נהג הגר"ח זוננפלד והובא בספר הנהגות ופסקים להגרי"ח עמ' 84 והגר"ז בהר"ן דיני ת"ב שחל ביום א' להגר"ש דבילצקי עמ' לח, וכן הו"ד החזו"א בס' אורחות רבנ' ח"ב עמ' קלז שכלה מתפללים באו בבגדי שבת ולאחר ברכו הסירו נעליהם, ורק החזו"א נכנס לחדר שהיה סמוך לבעת המדרש והחליף את הבגד עליון של שבת אבל שאר המתפללים נשארו בבגדי שבת, ואמר הגר"ח ק שכן יש לנהוג וכמו שמבואר בשו"ע וכן הובא שם בעמ' קמד שכן נהג הקה"י יעו"ש, ולגבי ישיבה על הקרקע מדברי הרמ"א שם מבואר דה"ה לענין ישיבה על הקרקע, וראה עוד בזה בספר קרא עלי מועד). ונראה גם הנוהגים להוציא שבת כר"ת, נראה שיכולים להחליף את המנעלים, ואת הבגדים במוצאי תשעה באב אף לפני שיצא שבת בזמן ר"ת (כן נראה לכאורה לפי מש"כ לגבי ספירת העומר,

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ראה מה שהתבאר בקונ' פסקי הלכות דיני ספירת העומר, וגם בחזו"ע לא כתב בהאי חילוקא, ושוב מצאתי שכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר דיני תשעה באב שחל ביום א' (אות לא) שגם לנוהגים כזמן ר"ת אין להקל ויש לחלוץ את הנעלים מיד בצאת השבת לפי הזמן הרגיל דהיינו כשיטת הגאונים).

ז. אין להכין לפני צאת השבת את ספר הקינות או את מגילת איכה, וכן אין להכין את הספסלים ולפרוס מזרונים או שטיחים לצורך המתפללים בבית הכנסת קודם צאת השבת, משום שאסור להכין משבת לחול, ויש מתירים לעשות כן בבין השמשות (חזו"ע שם דין א', ושם כתב בחזו"ע להביא להאי דינא ביש מתירים, ושם בהערה כתב לבאר האי דינא בזה"ל: יש לאסור להסיר הכסאות וספסלי בית הכנסת בשבת של ערב ט' באב, ולפרוס מחצלאות ע"ג קרקע לצורך המתפללים בט' באב, שאסור להכין מיום השבת לחול, שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קלט. וכיו"ב כתב הרמ"א סי' תרסז שבחול"ל אסור להסיר מן הסוכה את הספסלים והשלחנות בשמיני עצרת להכניסם לביתו לכבוד ליל שמחת תורה, משום הכנה. והמג"א שם הביא מ"ש מהרי"ל עמוד קפח, שאין להכין ולגלול הס"ת ביו"ט לקרוא למחר בשבת, וכן להיפך, משום הכנה. וע"ע במחבר"ר ובכף החיים שם. ורק כשליש שעה אחר שקיעת החמה יעשו הכל למתפללים בתשעה באב. ויש מתירים לעשות כן בבין השמשות, שכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות ראה בספר יוסף אומץ יוזפא סי' תרסח. ע"ש, עכ"ל, ואמנם בשמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה קנט כתב שמותר מאחרי השקיעה, ואמנם הו"ד הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספר קרא עלי מועד ע"פ דברי המשנ"ס בסימן שמב ס"ב ובביאור הלכה שם שאין להקל דוקא בבין השמשות אבל לא מהשקיעה שהוא עדין ספק בין השמשות).

ח. וכמו כן אין להוריד את הפרוכת במוצאי תשעה באב רק אחרי צאת הכוכבים, (כן נראה ע"פ מש"כ להביא לעיל לגבי סידור הספסלים וכיוצא בזה, ושו"ר שכן השיב הגר"ע פריד שליט"א, ונראה דהמתירים מבין שמשות, ס"ל דה"ה כאן).

ט. וכמו כן השנה לא מאריכים ב"והוא רחום" כבשאר מוצאי שבת (סידור יעב"ץ, וכן הורה הגר"ע פריד שליט"א).

י. ובליל תשעה באב שחל במוצאי שבת, לא מבדילים על הכוס, אלא רק

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בתפלה, ואינו מברך על הבשמים, ומברכים על נר בלא כוס לפני קריאת איכה, אבל אין מברכים על הבשמים כלל משום שיש תענוג מריחם הטוב, ורק בליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ומברך בורא פרי הגפן וברכת המבדיל, ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים. (שו"ע סימן תקנ"ו, וחזו"ע שם).

יא). גם נשים יכולים לברך בביתם בורא מאורי האש על הנר, לפי השו"ע (כן נראה בפשיטות לפי מש"כ בשו"ע סימן רצח ס"ח, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות יעו"ש מה שהאריך בזה וצרף לכאן) ולפי הרמ"א שנשים שאין חייבות בהבדלה, יש אומרים שאין לברך, אבל לדינא יכולות לברך (ואמנם בביה"ל סוף סימן רצז כתב, ד"ה לא יבדלו לעצמן, עיין במגן אברהם שכתב דפשוט דרשאים לברך לעצמן על הבשמים ועל הכוס דברכת הנהנין הם, והא דלא נקט המג"א ברכת הנר דברכת הנר לאו ברכת הנאה הוא דלא נתקן על הנאת האור, דאי הכי היה צריך לברך בכל פעם כשרואה האור, וכמו שהביא בית יוסף בשם הרא"ש, ומסתפקנא אפילו למ"ד דנשים חייבות בהבדלה אם חייבות בברכת הנר, דבשלמא הבדלה אף שהוא זמן גמרא, נכללת במצוה דזכור שהיא שייכא לשבת, וכמו שכתב הרמב"ם ואפילו למ"ד דרבנן דמיא דקידוש תקנוה, משא"כ נר שנתקן על בריאת האור במוצאי שבת, שאינה שייכא לשבת כלל, והיא זמן גמרא, מנא לן דחייבות, ואין לומר כיון שנקבעת בברכת הבדלה חד דינא להו, דזה אינו דהא יכולין לברך אותה בפני עצמה ג"כ, וגם אין מחוייב לחזור אחר האור, כדלקמן בסימן רצ"ח ס"א, ואולי כיון דלכתחילה מצוה לסדרן ביחד, דינא להו, ויותא נכון לומר דאינה חייבת בברכת הנר לכו"ע עכ"ל, וכן פסק הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר דיני ט"ב באב שחל בשבת, וכן כתב להביא לדינא הגר"צ כהן זצ"ל בספר ט' באב שחל בשבת עמ' קג שנראה דס"ל דאין לברך בורא מאורי האש, וכ"ז הוא לשיטת הרמ"א בסימן רצו ס"ח שנשים אינם חייבות בהבדלה, וכתב שם בהערה שכן כתב הגאון רבי יצחק זילברשטיין שלי"ט"א בעלון בית דוד פרשת דברים תשל"ח ופרשת דברים תשמ"א שאשה לא תברך על האש יעו"ש, ושוב ראיתי שכן הו"ד הגר"ח זצוק"ל קונ' סוכת חיים דיני ת"ב שחל להיות בשבת אותה שלא פלודג ולא יברכו על הבשמים, וכן נראה שם באות יח תשובת הגר"מ שטרנבוך שלי"ט"א, ואולם דעת גדולי הפוסקים שאשה כן יכולה לברך בורא מאורי האש, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו סי"ד, וכן הו"ד בשמרית שבת כהלכתה פרק סב הערה צח, דגם הנשים צריכות לברך בלילה על הנר, וכ"ה גם בכרכ"י, דאע"ג שמנהגו ודאי כהב"י ואפ"ה בפורים

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שחל במוצש"ק כתב בסי' תרצג - דהאשה תברך לעצמה, ולכן נראה דהחוששים לספיקו של המ"ב, סי' רצו סע' ח בביה"ל ד"ה לא יבדילו, נכון הדבר שבליל ט' באב לא יברך האיש על הנר בביהכ"נ, אלא יברך בביתו ויוציא גם את אשתו, עכ"ד, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי (חלקו' סימן עז אות א' סק"ב) וז"ל: ברכת מאורי האש כ' המ"ב סי' תקנ"ו ס"ק א' לברך קודם איכה, וכ' כבודו נ"י דצריך לדעת מה יעשו הנשים הנמצאות בביתן ואין שומעות בבית הכנסת דבביאור הלכה סי' רצ"ו כ' שאין לנשים לברך על הנר, ובהבדלה עצמה הכריע דיכולות להבדיל לעצמן כדעת הב"ח, ואף שמצדד דכיון שמסדרן יחד יכולות לברך גם על האש מכ"מ כאן אין מסדרין יחד, ואיך יעשו את הברכה הזאת, וצידד כבודו שגם הבעל לא יברך רק בבאו לביתו, ואז יוציא גם האשה בזה, א"ד מעל'. לדידי בעניי לא שמיע לי דפשוט בעיני דכמו דחייבות בהבדלה עצמה כן חייבות גם בברכת האש ובשמים, ולא זו בלבד אלא דכעת ראיתי בס' כף החיים סי' רצ"ו הביא דגם אם מחמירות לברך הבדלה בלי שם ומלכות מכ"מ ברכת האש ובשמים יכולות לברך כרגיל, ועכ"פ אין לשנות מנהג ישראל שכולם שומעים ומברכים בבית הכנסת קודם האיכה והנשים אם יברכו, יברכו לעצמן בבית, עכ"ד, וכן מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם אות כב).

יב). נשים שלא מתפללות ערבית, אף שצמות, וכן מי שצם אבל שכח לומר אתה חוננתנו בתפילת שמו"ע, צריך לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול (הגר"צ כהן זצ"ל בספר תשעה באב שחל בשבת יעו"ש).

פינוי השולחן ושטיפת כלים

א). אין לפנות את השולחן רק אחרי צאת הכוכבים, אבל אם סיימו את הסעודה מבעוד היום גדול, אין בזה איסור מכין, (כן כתב לעורר בהאי דינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

ב). אין לשטוף את הכלים, אלא רק אחרי חצות ביום, (הנה כתב ברמ"א סו"ס תקנד, שאין לעשות שום מלאכה עם שהוי לפני חצות היום ואפילו מעשה דהיוט אבל הדלקת נרות וקשירה שאין בו שהוי מותר, ובערוך השולחן שם כתב שאין לסדר את הבית לפני חצות, וכן מבואר במקור חיים על סעיף כב בד"ה אין, וכן כתב ביוסף אומץ סיימן תתפג וכתב דהוא איסור גדול לעשות מלכה לפני חצות, וכן הו"ד האג"מ בספר שמעתתא דמשה סימן תקנ"ט ס"ט הערה סא יעו"ש, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אות יד, וכן הו"ד הגריש"א בספרי אשרי האיש או"ח ח"ג פרק עא אות ד', וכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר דיני ת"ב שחל ביום א' בסק"פ, וז"ל לויש להעיר דכשחל ט"ב במוצ"ש ונשארו כל כלי האוכל משבת, שאין להדיחם עד למחר אחר חצות. וכן כתב יוסף אומץ אשכנזי סי' תתפ"ג, ועיין עוד פתחי תשובה על אור"ח סי' תקנ"ד, שכתב משם תשובת שמלת בנימין סי' ב' דאין הבדל לענין זה אי ט"ב שנדחה או לא, ומטעם זה אסור להדיח כלים במוצאי שבת והוא ליל ט"ב שנדחה דהיא מלאכה שיש בו שהייה, ע"ש באריכות, וכתב הפת"ש, דלי צ"ע, שמבואר בסי' ש"פ ביו"ד סעיף כ"ב דהדחת כוסות אין בו משום מלאכה, ע"כ. ואיני מבין תמיהתו, דשם מיירי בצריך לאותם כוסות כעת, דאין הכי נמי להדיח בעלמא להעמידם בארון יהיה גם שם אסור, וכאן הרי אין צריך כעת לכלים אלו, ואם צריך צלחת או כוס לקטן או לחולה פשיטא דשרי, עכ"ד, וכן השיב הגר"ח"ק זצוק"ל בשו"ת ויכתוב מרדכי עמ' שעז, וכן כתב הגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים מס' 474 שאין לרחוץ את הכלים של שבת לפני חצות משום שיש בו שיהוי ואפשר לתת עליהם מים שלא ידבק האוכל עליהם ואין בזה משום שהוי, וכתב שם שלאחר חצות מותר לרחוץ רק כלים שיש בהם צורך ליום ת"ב לאכילת קטנים וחולים או לצורך סעודת הערב, כומבואר במג"א סימן תקנ"ד סק"א שמותר לרחוץ בשר לצורך הלילה, וכן ביום הכיפורים מותר לרחוץ הירקות לצורך הערב, וכמבואר במשנ"ב סימן תרי"א סק"ה אבל מה שאין לו צורך, לכתחילה אין לו להטריב ידיו בת"ב שלא לצורך, וציין עוד למש"כ בזה בשו"ת מחזה אליהו סימן פז, וכתב שם שאם לובשים כפפות מגומי כפי שמצו כיום בודאי מותר, יעו"ש מה שהאריך בזה, ועיין עוד בספר שערי נחמה סימן ב' מה שהאריך בזה, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם, לכתחילה יש לשטוף את הכלים ביום א' לאחר חצות היום, אבל כתב שמי שמיקל לשטוף במוצאי שבת יש לו על לסמוך, ושם לא כתב הביאור בזה, ואמנם לכאורה מדברי כל הפוסקים לא נראה דיש להקל בזה, ונראה דאין לסמוך ע"ז רק במקום שיהיה קשה אח"כ מאוד לנקות, וגם משום ריח רע, ועיין).

ג). ומותר גם לקפל הטלית, אף שהוא תשעה באב, ולא חשיב מלאכה, (כן נראה ע"פ מש"כ כיוצא בזה לגבי חול המועד שלא חשיב מלאכה, וכמו שהארכתי בזה בספרי שערי יוסף חול המועד, וגם יש להוסיף בזה דאיכא בהא צורך כדי שלא יתפסו החיצונים בטלית, וכמו שכתב כיוצא בזה בבא"ח, וכן ראיתי שהורה בנ"ד הגר"ע פריד שליט"א).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

דיני הבדלה לחולה וקטן האוכלים בצום

א. חולה האוכל בצום תשעה באב צריך להבדיל על הכוס בשביל לאכול (כן הוא שיטת התוס' בפסחים דף קז ע"א בד"ה אמימר, ובבה"ג הל' קידוש והבדלה, ואולם הרמב"ן בתורת אדם עניני אבילות ישנה ובריטב"א בסוכה דף נד ע"ב ס"ל שאין צריך להבדיל, אבל לדינא קימ"ל שצריך להבדיל וכן כתב לדינא בשע"ת סימן תקנ"ו סק"א בשם הברכ"י, וכן כתב במשנ"ב סימן תקנ"ט סק"ח, וכן האריך בקובץ תשובות ח"א סימן נז, וכן כתב בחזו"ע ד"ת עמ' שמח), וחולה שאוכל רק ביום יבדיל רק ממתי שצריך לאכול (כה"ח סימן תקנ"ו סק"ט, וכן מבואר לדינא בשו"ת שמ ומגן ח"ב סימן סח שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן ל', שו"ת תשובות והנגהות ח"ה סימן קסח סק"ט). ומי ששותה רק מים, או אפילו מים מתוקים אין צריך להבדיל (שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכט, וכן הו"ד הגריש"א בספר מנשים באהל עמ' קנא). ומי שאוכל פחות מכשיעור לא יבדיל על הכוס, ואם יכול ישמע מחולה שאוכל יותר מכשיעור ועושה הבדלה (הנה הרה"ג יו"ט זינגר שליט"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק כג עמ' קיח הסתפק בזה, לפי מש"כ שבער הציון סימן רצ"ט סק"ו, שאם יצטרך להבדיל על הכוס הרי ישתה שלא לצורך יעו"ש שנשאר בצ"ע, ונראה לכאורה לענ"ד שיש להחמיר בזה ושלא יעשה הבדלה, ויש לצרף בזה את שיטת הרמב"ן דאין חיוב הבדלה בת"ב שחל במוצאי שבת, וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ב סימן לו מש"כ כיוצא בזה).

ב. גם מי שנחלה ביום ט' באב עצמו, וצריך לאכול יש לו להבדיל קודם שיאכל (שדי חמד מערכת בין המצרים סימן ב' אות ד' בד"ה והא).

ג. קטן שאוכל בצום, אף שהגיע לחינוך, צריך לעשות הבדלה, (חזו"ע עמ' שנב, וכן כתב בשו"ת אול"צ שם בד"ה ונראה, וכן הו"ד הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בספר כאיל תערוג מועדים תשעה באב) ואולם י"א שא"צ לעשות הבדלה בשביל לאכול, ומבדיל כמו כולם במוצאי תשעה באב, (כן כתב באורחות רבינו, ובשו"ת רבבות אפרים בשם הגריש"א, ובקובץ מבית לוי, ובמועדים וזמנים, וכן הורה מו"ר הגרע"פ שליט"א) ומ"מ יתפלל ערבית ויאמר אתה חוננתו (אורחות רבינו שם).

ד. חולה שעשה הבדלה, ובריאים שמעו את ההבדלה יצאו ידי חובה. (ברכ"י שם סק"ג).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ה). אם הסנדק מברך על כוס המילה אשר קידש ידיד מבטן, יש לו להקדים ולהבדיל על הכוס לפני הברית, שהרי אם יבדיל על אותו הכוס נמצא שעושה ב' מצות כאחת, וקימ"ל שאין עושין מצות חבילות חבילות (חזו"ע ע"ב עמ' שנא, ולא דמי למילה שחל בשבת שכתב בבן איש חי ש"ב פרשת בראשית ס"ז שיכול לכוין ולצאת ידי חובת קידוש בכוס של ברית המילה יעו"ש מה שביאר בזה).

ו). אשה שאוכלת בהיתר בתשעה באב, יכולה בעצמה לעשות את ההבדלה (כן נראה לפי מש"כ בשו"ע סימן רצז ס"ח שאשה חייבת בהבדלה) ולבני אשכנז י"א שהיא יכולה לעשות את הבדלה ותשתה את הכוס, ויש אומרים שאף בעלה או אחר יכול להבדיל בשבילה והיא תשתה את הכוס ואף הוא יוצא בזה ידי חובת הבדלה, ואם היא לא יכולה לשתות את כוס ההבדלה, תעשה הבדלה ותיתן לקטן שהגיע לגיל חינוך [בגיל 5-6] לשתות את הכוס, ואם אין קטן, יכולה לאכול קודם הבדלה ותשמע הבדלה במוצאי הצום. (כן כתב כיוצא בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכט, וכן כתב בסר קרא עלי מועד בשם הגריש"א והגרנ"ק, ומ"מ כתב שם בשם הגרנ"ק שאם אפשר ששתן לקטן לשתות, ואולם שם הביא דעת הגר"ח"ק שתשתה את היין בעצמה, וכן מורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

ז). מי שמבדיל בצום, יכול להבדיל על היין (חזו"ע ע"ב עמ' שמח, והטעם כיון שאיננו מתכוין לשתות יין לתענוג אלא לצורך קיום המצוה, וכן כתב בשו"ת אור ציון פרק כא תשובה ח' וכתב שאם קשה לו יכול לשתות בירה). ויש אומרים שאין להבדיל על היין, אלא על מיץ ענבים (עי' אורחות רבינו ח"ב עמ' קמה, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א) וי"א לתת את היין לתינוק (כה"ח סימן תקנ"ו סק"ט וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן סק"ד) או שיבדיל על חמר מדינה, (שם, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב שיש להבדיל או על חמר מדינה או מיץ ענבים, ומהו חמר מדינה, מיץ תפוזים או בירה, אבל לא קוקה קולה כן הוא דעת החזו"א והאג"מ והאול"צ והשבט הלוי והגריש"א וכמו שכתב להביא בספר המועדים כהלכתם סימן נא הערה כט יעו"ש, ועיין עוד בכ"ז בפרדס יוסף החדש על קידוש והבדלה מש"כ להאריך בזה) וישתה רק מלא לוגמיו (הגר"י שוב בשם הגרי"ש אלישיב).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ח). מי שמבדיל בתשעה באב מתחילים את ההבדלה מהברכה ולא אומרים הנה וכו' (כן כתב בחזו"ע עמ' שלח, וכן כתב הגר"ש דבילצקי בדיני ת"ב שחל להיות בשבת). וה"ה שמבדילים במוצאי הצום (חזו"ע שם).

ט). חולים וקטנים והמותרים לאכול בתשעה באב, אין חייבים בסעודת מלוה מלכה במוצאי תשעה באב (ראה מה שנתבאר בזה בקובץ באר התורה מס' קפב).

דיני חולים וקטנים והאוכלים בהיתר בט' באב

א). חולים וקטנים והאוכלים בהיתר בט' באב, אין אומרים נחם בבונה ירושלים (הנה בספר המנהגים (טירנא, הגהות המנהגים תשעה באב אות י"א) כתב בזה"ל: האוכל בט' באב אנוס או שוגג מברך נחם בברכת המזון, עכ"ד, וכן כתב במהרי"ל לדינא, וכן כתב ברמ"א סימן תקנ"ז ס"א, וכן כתב בלבוש שם, ובדרך החיים סימן קלו ס"ד, ובחיי אדם כלל קלח סכ"ג, וכן כתב במועד לכל חי סימן י' אות פג, וכתב שרק אוכל מחצות ואילך מותר לומר נחם, וכן כתב בערוך השולחן ס"ג, וכן כתב בבן איש חי ש"א פרשת דברים הכ"ז, וכן כתב הגרשז"א והו"ד בהליכו"ש פרק טז הערה טז, וכן כתב בשו"ת דברי יציב וא"ח סימן רמד, וכתב שם שי"ל שכן הוא אף לפי השו"ע שהרי בסימן תרי"ח ס"י כתב השו"ע כתב כן לגבי יו"כ, וא"כ י"ל דה"ה כיוצא בזה לגבי תשעה באב, ומ"מ בשו"ת כנסת הגדולה סו"ס עא, כתב שאין לומר, וז"ל: אבל בנחם דאין אנו אומרים אותו אלא במנחה מטעם דבשעת המנחה הציתו אש בהיכל למה יאמרו אותו בברכת המזון אם בשאר התפלות אין אומרי אותו כ"ש בברכת המזון, עכ"ד, אבל לפי מש"כ במועד לכל חי ובבא"ח שאין לומר רק אחרי חצות א"ש, וגם יש לדון בזה בצום תשעה באב נדחה אם יש לומר נחם, דהרי סו"ס הוא אחרי שריפת ההיכל, ומ"מ כדברי הכנסת הגדולה כן כתב בא"ר סק"ג, וכן כתב שם בביאור הגר"א וז"ל: מי שאכל כו'. למד ממ"ש בי"כ ס"ס תרי"ח ולא דמי דהא אמרינן בשבת שם ימים שאין בהם קרבן מוסף כו' ואין בהם הזכרה בבה"מ ול"ד לחנוכה דשם משום פרסומי ניסא ואם בא כו' וגם דקביעא, עכ"ד, וכן נראה לדינא במשנ"ב שם סק"ה דאינו חיוב מעיקר הדין, וכתב שם בסו"ד, ומיהו לכו"ע אם לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ד, וכן כתב לדינא בכה"ח שם סקי"א, וז"ל: ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם דאם לא אמרו אין מחזירין אותו כמ"ש לעיל או' ט' שב וא"ת עדיף ואין לאומרו כי יש לחוש

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

להפסק בתוך הברכה לדעת האומרים א"צ להזכיר מעין המאורע בתוך ברהמ"ז בט"ב ויוה"כ ורק יש לאומרו בתוך הרחמן, עכ"ד, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כא אות ז, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תנח, וכן כתב בשו"ת יחו"ד ח"א סימן מד, ובח"ג סימן מ', וכן כתב בחזו"ע דיני אכילה ושתיה בת"ב, הלכה ה', ויעו"ש מה שצ"יין בזה, וכן כתב בזה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, שלמעשה המנהג שאין אומרים נחם).

(ב). גם מי שאינו צם, אומר נחם בתפילת שמו"ע (כן נראה מסתימת דברי המשנ"ב שם סק"ה, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון שם).

(ג). חולה האוכל בצום נוטל ידיו כרגיל עד סוף פרק הזרוע (חזו"ע עמ' רצב, וכתב ששם הרי בכסף משנה פ"ז מהל' תפילה ה"ח כתב בשם הר"ן שרחיצה של מצוה מותרת אף ביום הכיפורים, וכתב בביאור הלכה סימן קסא בד"ה וראוי שדעת גדולי הראשונים שחיוב נטילת דיים לפתת הוא עד מקום חיבוק היד עם הזרוע ולפי"ז גם כאן יש ליטול עד הזרוע, ודלא כמ"ש הבשו"ת בני לוי סימן יג שלא יטול ידיו אלא יכרכם במפה, ודלא כמ"ש בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח סימן כ אות ל שיטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו)

וכן צריך ליטול מים אחרונים (וכן כתב לדינא בשו"ת רבבות אפרים ח"א סימן שפד, בזה"ל: ובשלמי צבור כתב שאונן לא יטול במים אחרונים שלאחר אכילה כלל. ולי צ"ע מדוע הוא תקנת חכמים משום סכנה ומדוע לא יטול וכן ראיתי שכתב בשו"ת מכתם לדוד סו"ס נ"ד שכתב דדבר שיש בו אזהרה חכמים כנט"י הוא חייב וא"כ ה"ה למים אחרונים ג"כ בט"ב וביו"כ, עכ"ד, וכתב שם שהסכים עמו בעל האז נדברו, ושכן השיב לו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דצריך מים אחרונים משום מלח סדומית יעו"ש, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר ט' בטב שחל בשבת פ"ט ס"י, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

הפטורים מהצום

(א). השנה שצום תשעה באב הוא נדחה, מעוברות, משהוכר עוברן, אפילו קודם ארבעים יום, פטורות מהצום, ואינם צריכות להתחיל לצום, (ראה מה שנתבאר בארוכה בקובץ באר התורה מס' קפב, בשם גדולי הפוסקים, ועיין עוד בזה שו"ת יחו"ד ח"ז סימן עג מש"כ להעיר ע"ד האול"צ ויש

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מחמירים בזה, ואינו עיקר לדינא, [ושוב ראיתי עוד בזה בגליון עיטרוי מרדכי בידני ת"ב שחל בשבת ונדחה שהביא שגהרמ"ש קליין שליט"א אמר לו שראוי לצום עד הבוקר כד להשתתף עם הציבור, ואולם הגרמ"מ לובין שליט"א אמר לו שחייבת לצום עד מנחה, ואמנם ראה מה שהארכתי בכ"ז בבאר התורה שם] ורק בתחילת ההריון ממש יש מקום להחמיר לצום, ויש לעשות שאלת רב, אבל אשה שעבר ג' חודשים מתחילת ההריון אין צריכה לצום).

ב). וכן מניקות פטורות מהצום, (כן מבואר בשו"ע סימן תקנ"ד ס"ה, ע"י בבאר התורה שם) ומניקה נקראת אפילו שמניקה פעם אחת ביום (כן שמעצי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

ג). יולדת או מפלת עד שלושים יום פטורה מלצום, (שו"ע סימן תקנ"ד ס"ו) אף אם אינה מניקה, ואם התסימו הל' יום בשבת, צריכה לצום, (חזו"ע ד' תעניות עמ' סח) ומ"מ אם היא עדיין חלשה, פטורה מהצום (ראה מה שנתבאר שם, ומ"מ אם היא חלשה ביולדת פטורה מחזיק ברכה קו"א סק"ב כה"ח אות כח אור לציון ח"ד שם בד"ה ולאחר, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ומש"כ לגבי מפלת, הנה דין מפלת כדין יולדת חזו"ע ד' תעניות עמ' רפח אול"צ פרק כט ס"ד בד"ה ודין).

ד). מי שיש לו חום 38 מעלות פטור מהצום (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

ה). וכן חולה שאין בו סכנה, אם נפל למשכב, או שחולה כל גופו ואינו מתפקד פטור מהצום, והשנה שהצום דחוי, אף מי שיש לו מיחושים, ולא מרגיש טוב, פטור מהצום, אף שהוא אינו בגדר חולה שאין בו סכנה, ואסור לו ליטול תרופות בשבת פטור מהצום (כן מבואר מדברי הביה"ל בסימן תקנ"ט, וכן הורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם אות לז, וראה מה שהתבאר בזה עוד בארוכה בקובץ באר התורה מס' קפב).

חולה שנתרפא והוא חלוש מאוד אין צריך אומד, כיון שיש חשש שיחזור אליו חוליו, (מחזיק ברכה סימן תקנ"ד קו"א סק"א, כה"ח סקל"א) וכן חולה שהיה לו מונו אף כמה חודשים לפני הצום אין צריך לצום, (כן שמעתי לדינא

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א) ושאלות כגון הנ"ל יש לדון בכל שאלה לגופה, ולכן יש לעשות שאלת חכם.

מי שהיה לו חום למשך ג' ימים פטור למשך ג' ימים נוספים לאחר שהבריא, ואם היה לו חום גבוה יש לפוטרו למשך ז' ימים אחרי שהבריא אם הוא עדיין חלוש והכל תלוי לפי המציאות (כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט סעיף ו', ועיין עוד בזה בשדי חמד בין המצרים סימן ב' אות יב ובפאת השלחן סימן יב אות יד).

מי שלוקח אנטיביוטיקה, הרי הוא פטור מהצום, כיון שע"י הצום גופו יכול להחלש (כן שמעתי לדינא מגדולי ההוראה שליט"א, וראה מה שהתבאר בארוכה בקובץ באר התורה שם).

אדם זקן וחלש ופטור מהצום, משום שאם יצום התענית תזיק אותו, ויש לעשות שאלת רב (חזו"ע עמ' רעט, וז"ל: זקן תשוש כח שהתענית צער גדול בשבילו, והרופא אומר שלא יתענה, כי התענית תזיק לו, רשאי לאכול בצומות שהם מדברי סופרים, אף על פי שאין שם חשש סכנה כלל. ואינו צריך לעשות התרהז, עכ"ד, ויעו"ש בהערות מש"כ שם, ומ"מ נראה שבצום נדחה שכיון שהוא דחוי, זקן ותשוש כוח פטורים מהצום)

מי שאין בו דעת פטור מהצום, (עי' משנ"ב סימן תקנ"ד סק"י שכתב, חולה, חסר דעה שנתרפא מיום ליום מותר בבשר ויין כל ימי השבוע ולא יתענה בתשעה באב מהרי"ל, עכ"ד, ונראה מזה דכ"ש השתא מי שאין לו דעה, ועיין מש"כ בקונ' שערי יוסף בהל' חולה אלצהיימר לגבי יו"כ, וכ"ש לגבי תשעה באב, וכ"ש השנה שהוא צום דחוי, ופשוט, ואין צריך להאריך בכ"ז).

ו). ילדים עד גיל בר מצוה פטורים מהצום, (מו"ר הגרע"פ שליט"א שם, ואמנם יש מחמירים לצום שעות, אם הם סמוכים לגיל בר מצוה, וכל אחד יעשה כמנהגו, ומ"מ אם הילד חלוש אין לו לצום).

ז). קטן שהגדיל ביום א', חייב לצום, אלא א"כ קשה לו לצום (ראה מה שהתבאר בבאר התורה שם, וכן פסק בחזו"ע ד' תעניות והגר"ש דבילצקי בספרו דיני ט"ב שחל בשבת).

ח). מעוברות שפטורות מהצום, יכולים לאכול כבר מהלילה, ואינם צריכים להתחיל לצום, (כן הוא לדינא, ודלא כמ"ש במשנ"ב סק"י"ד כן כתב בחזו"ע

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ד"ת עמ' נט) ומ"מ שאר הפטורים מהצום, אם יכולים להתענות איזה שעות יצומו (כן נראה מדברי המשנ"ב שם).

ט). חולה האוכל בצום, לכתחילה לא יאכל בפרהסיא (ראה מש"כ בגליון באר ההלכה מס' 23, ובקונ' שערי יוסף בין המצרים ח"ב).

י). חולה וכן כלה לפני החתונה שצריכים לקחת כדורים א"צ למרר את המים, אלא ישתו מים פחות פחות מכשיעור (חזו"ע ד' תעניות עמ' רעט, והנה שם לא כתב לגבי כלה ונראה ד"ה, ואולם בשו"ת אור ציון ח"ג פרק כט תשובה יא כתב להחמיר למרר את המים, וכן מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם,

דיני הרחקות בתשעה באב

א). תשעה באב אסור בתשמיש המטה כדין חמשה עינוים (כן מבואר בשו"ע סימן תקנ"ד ס"א) ומ"מ אסור לישון עם אשתו במיטה אחת בקירוב בשר (שו"ע שם סי"ח, אבל עם בגדים מותר) אבל נגיעה ושאר הרחקות מותר, ואף חו"נ מעיקר הדין, ומ"מ ראוי להחמיר בזה בלילה, (ראה מה שהתבאר בארוכה בקובץ באר התורה מס' קעט מס' 26) אבל לבני אשכנז מותר בהרחקות, אבל בנגיעה נחלקו הפוסקים, אבל חו"נ אסור (ראה מה שנתבאר בקובץ באר התורה שם).

דיני רחיצה

א). אסור לרחוץ בתשעה באב בין בחמין בין בצונן, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור. (שו"ע סימן תקנ"ד ס"ז).

ב). אבל אם ידיו מלוכלכות מותר לרחוץ את ידיו כדי להעביר את הלכלוך (שו"ע שם סעיף ט', כתב, אם היו ידיו מלכלכות בטיט ובצואה מתר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטל כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך, וביאר במשנ"ב סקי"ט משום שלא אסור אלא רחיצה של תענוג) ומותר גם לרחוץ את ידיו בסבון כדי להעביר ריח רח שבידיו (שו"ת אור לציון ח"ג פרק כט סי"ג בהערה) וכן הנוגע במנעלים של עור צריך נטילה (בא"ח ש"ר פרשת דברים סכ"א).

ג). וכן מותר לרחוץ ילד קטן שנתלכלך אף שע"י כן ידיו של הגדול נרטבות (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ד). ומותר לצורך בישול אוכל למוצאי הצום, לשטוף את המאכלים, אף שע"י כן הידים נרטבות (משנ"ב סקי"ט) וה"ה להדיח כלים שמותר (ראה מה שנתבאר לעיל וכן כתב מו"ר הגרע"פ שם). ומותר אף ברחיצה בחמין, אם יש בזה צורך (כה"ח שם אות מו, וכן כתב בחזו"ע עמ' רצד, והטעם שמותר בזה כיון שאין כאן הנאת רחיצה לתענוג יעו"ש).

ה). אשה שחל ליל טבילתה בתשעה באב, כיון שאינה יכולה לטבול בליל תשעה באב, (כי היום אין לנו טבילה בזמנה מצוה, וכמו שכתב בשו"ע שם סעיף ח') תחוף ותרחץ לכתחילה במוצאי תשעה באב, (כן כתב הגר"ע יוסף זצוק"ל בטהרת הבית ח"ג עמ' רמח, ובתנאי שתנקה את שיניה היטב מהאוכל שאחרי הצום) אבל לבני אשכנז יש לחוף ולרחוץ בערב תשעה באב, ובמוצאי הצום תחוף מעט (משנ"ב שם סקי"ח, וכן כתב במחזיק ברכה סק"ה בשם הזרע אמת, וכן כתב בשו"ת שמחת כהן חאו"ח סימן קסה). וכ"ז דוקא בצום שאינו דחוי, אבל בצום דחוי כמו השנה, תחוף ותרחוף במוצאי הצום (כן נראה לכאורה לדינא כיון שהשנה הצום הוא דחוי, וממילא אין להחמיר בזה, כיון שהוא לצורך מצוה, אף שמדברי הרמ"א בסו"ס תקנח נראה שיש להחמיר בזה, השנה שאני, ומותר אף לא רחיצה של מצוה).

ו). מותר ליטול ידים בשחרית, עד קשרי האצבעות, שלוש או ארבעים פעמים, וכל אחד לפי מנהגו (כן כתב בשו"ע שם סעיף י' וז"ל: נוטל אדם ידיו שחרית וצריך לזהר שלא יטל ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, וכתב שם במשנ"ב סקכ"א, שהטעם שמותר משום רוח רעה ששורה על הידים דהו"ל כמלכלך בצואה ובטיט שמותר) ויש לברך אף על נט"י (כן נראה ע"פ השו"ע) ולבני אשכנז אין לברך נטילת ידים בשחרית אחרי הנטילה רק אחרי שעשה צרכיו יטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ואז יברך על נטילת ידים משום תפילה (משנ"ב סקכ"א, ויש לדון האם לפי הטעם שב"י צריך לזה, ונראה דא"צ לזה, ועוד נראה דלפי מש"כ בבא"ח [והו"ד לקמן] שבתשעה באב אין להקפיד ע"ז כי בלא"ה שורה רוח רעה, וממילא נראה דהא סו"ס מה שנטל מהני, כיון שיוצא בזה בעיקר הדין, והנה יש לעיין בכ"ז מדוע לא נוטלים ידים כרגיל, דהא סו"ס איתא במשנ"ב סימן ד' ב' טעמים מהראשונים האם משום רוח רעה או משום שנגע במקומות המטונפים, יעו"ש, ועיין, ושוב מצאתי בזה שהביא בחזו"ע ת"ב עמ' רצא בהערה שבשו"ע הרב או"ח סימן ד' אות א' כתב שהגם שבכל ימות השנה מן נדין די ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו יעו"ש, וא"כ ל"ל דבט"ב מוקמינן לה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אדינא, ועיין עוד בזה בשו"ת שואל ומשיב חאו"ח סימן לז, והנה בחזו"ע לא מבואר מה הדין לגבי הברכה, ולא הזכיר בזה את דברי המשנ"ב, ונראה דס"ל לדינא דיש לברך על נטילת ידים כמו בכל שנה, וגם במשנ"ב תפארת על דברי המשנ"ב לא ציין כלום, ומשמע דהדין הוא בזה כמ"ש במשנ"ב, ושוב מצאתי בזה בילקו"י ד' תעניות עמ' שפא שכתב כל הנוטל ידיו שחרית מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, והביא בזה מש"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' תפילה הלכה ח' שביום כיפור ובת"ב שאין שם נ"ט"י אינו מברך אקב"ו על נט"י, ואולם בנו של הרמב"ם רבינו אברהם בספר המספיק לעובדי ה' עמ' ע, כתב, אולם אני סבור שרחיצת ידים לקר"ש ולתפילה מחוייבת גם ביום הכיפורים ובת"ב, כי אינה רחיצה של תענוג אלא רחיצה של מצוה וראיה לזה וכו' יעו"ש, וכך מבואר בהשגות הראב"ד על הרמב"ם, וכך בהגהות הרמ"ל על הרמב"ם יעו"ש, וכך כתב במגדול עוז שם, ושכן מבואר בספר האשכול ח"ב עמ' טו יעו"ש, ושכן כתב בספר המנהיג עמ' לג, ושכן כתב בשו"ת התשב"ץ ח"ב סימן קפו, ושכן כתב באבודרהם, ושכן כתב בספר בן ידיד דף נ ע"א שכתב דלמאי דקימ"ל שרוחץ ידיו שחרית כדרכו מכיון שאינו רוחץ לתענוג פשיטא שיברך עכת"ד דברי הילקו"י בקצרה, ושם לא זכר לדברי המשנ"ב הנ"ל, ועיין, והנה יש לדיין מדוע נטילת ידים של סעודה מותר לחולה עד הפרק, וכמו שכתב בשו"ת דברי ישראל סימן תריח סק"א, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סימן ה' סק"ס"ח שכתב שכיון שעושה כן משום מצות חכמים אין זה מצוה של תענוג, ויש לעיין מדוע בנט"י של בוקר סגי, בחלק מהיד, עד קשרי אצבעותיו כמו שכתב בשו"ע סימן תקנ"ד ס"י שנוטל אדם ידיו שחרית וצריך להזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, ויש לעיין הרי גם נט"י של שחרית הוא משום המצוה, ושוב מצאתי בזה שכתב בבן איש ש"א פרשת תולדות ס"י"ב, שכתב מהר"י צמח ז"ל שביום ט' באב אינה מקפדת כ"כ על דבר כזה כי כל היום הוא שלה בעוה"ר יעו"ש, ולפי"ז יש להקל בדברים משום רוח רעה, ונפק"מ לנוגע בנעלי בית או במקומות משום רוח רעה שיש להקל בנט"י, [וכן נפק"מ לכאורה שיש להחמיר באכילת אוכלים שהיו מתחת המטה שישנו בה בתשעה באב]].

ז). והעושה צרכיו מותר לו לרוחץ ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, (עי' במש"כ ברמ"א סימן תקנ"ד סעיף ט' שדינו כמ"ש באו"ח סימן רתיג ס"ג לגבי יו"כ יעו"ש ובמשנ"ב שם, ומ"מ כן כתב לדינא בחזו"ע דיני רחיצה בת"ב, ובמקורות שם כתב להאריך בזה, ושכ"כ בשולחן גבוה אות יז יעו"ש). ולבני

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אשכנז אם עומד כעת להתפלל, נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, ואם אינו מתפלל עכשיו, נחלקו הפוסקים האם מותר ליטול ידיו, על כן לכתחילה יגע במקומות המכוסים בגוף ואז לכו"ע מותר לרחוץ ידיו, (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם).

ח). מותר ליטול ידיים לתפילה מנחה עד קשרי האצבעות (משנ"ב סקכ"א בשם מטה יהודא דהו"ל כטבילת מצוה שהתירו).

ט). וכהן העולה לדוכן, מותר לו לרחוץ ידיו כרגיל (כן כתב לדינא בחזו"ע דיני איסור רחיצה בת"ב אות א, וז"ל: והכהנים שעולים לדוכן, כמנהג ירושלים, נוטלים ידיהם עד פרק הזרוע, שכן היה קידוש הכהנים במקדש, מפני שאין רחיצה זו לשם תענוג אלא לשם מצוה עכ"ד, ושם בהערות ציין בזה,

י). והלוי שיוצק מים על ידי הכהנים יטול ידיים עד קשרי האצבעות (כן כתב לדינא בחזו"ע במקורות שם, וז"ל: ובמקום שנהגו שהלוי יוצק מים על ידי הכהנים, וצריך ליטול ידיו תחלה, וכמ"ש בזוהר הקדוש פרשת נשא (דף קמו ע"ב), דלוי דאתקדש כהנא על ידיו, בעי הוא לאתקדשא בקדמיתא. וכן פסק מרן בש"ע (סי' קכח סעיף ו). כתב בשו"ת מהר"ש הלוי (סי' ט), שאף ביוהכ"פ הלוי מותר לו ליטול ידיו. וכן העלה בשו"ת עין משפט (סוף סימן ב). ע"ש. ומיהו כתב בספר מטה אפרים (סי' תרכא אות יז), שאע"פ שהכהנים נוטלים נטילה גמורה עד פרק הזרוע, הלוי שיוצק מים על ידם לא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. ע"ש. עכ"ד).

יא). אסור לרחוץ את העיניים במים בבוקר כדי לנקותם, אבל לאחר שניגב את ידיו מנטילת הבוקר ועדיין ידיו לחות קצת מותר להעבירם על עיניו, ואם יש לו לפלוף על עיניו יכול להעבירו עם מים (כן כתב בשו"ע סימן תקנ"ד סעיף יא, וז"ל: ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת, מעבירם על עיניו, ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו ואינו חושש, דהו"ל כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש עכ"ל, ויעו"ש עוד במשנ"ב סקכ"ב שכתב, מעבירם על עיניו, והוא הדין על פניו ידיו ורגליו, כיון דאין בה טופח ע"מ להטפוח, וכ"ז דוקא בדרך העברה, אבל לרחצם בהדיא לא, מי שהוא איסטניס וצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים יקנח, אבל שאר כל אדם אסור עכ"ד).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

יב). לכתחילה אין לצחצח שיניו בתשעה באב במשחת שינים, ומ"מ במקום צער גדול, מותר, רק באופן שיוריד את פיו למטה שלא יבלע את המים (כן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן קט, וכן כתב לדינא בילקו"י ד' תעניות עמ' קח, יעו"ש, וכ"כ באל"ש שם).

דיני סיכה

א). איסור סיכה בתשעה באב, אסור לסוך בסמן או בסבון, אפילו על מקצת גופו לשם תענוג, ולכן אסור לשים בושם ולהתאפר בתשעה באב, (ע"פ מש"כ בשו"ע סימן תקנ"ד סט"ו).

ב). ואסור לשים אף דוארדרנט, בשביל ריח, אבל אם בשביל שלא יהיה לו ריח רע כדי להעביר את הזוהמא, מותר (ראה מש"כ בזה בקובץ באר התורה מס' קפב, ועיין עוד בזה בשו"ת שמש ומגן ח"ג סימן נו אות ב' כתב בפשיטות לאסור בושם אף שעשוי למנוע ריח רע, משום סיכה).

ג). אבל מותר סיכה לצורך רפואה, כגון על פצע וכדומה (שו"ע שם).

ד). אסור לשים קרם ידיים, בשביל לעדן את העור, ואם יש לו פצעים על הידיים מותר, (כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט סי"ג).

ה). ואסור לשים שפתון על השפתיים, אבל אם יש לו בקעים בשפתיים מותר, אבל עם טעם נראה לאסור (ובעיקר האיסור לשים שפתון, יש לדון בגדרו, ויש להביא בזה כמה נידונים שכתבו הפוסקים לגביו, הנה לגבי כל השנה, האם צריך כשרות, כתב בספר הכשרות (פרק כא הלכה נא) כתב, שפתונים המשמשים לצביעת השפתיים ואף חסרי צבע המיועדים להחלקת השפתיים ולהגנה מפני קילופי עור עלולים להכיל חומרים בלתי כשרים, מוצרים אלו מועשרים בחומרי טעם טעימים לחיך ואין מנוס כמעט מחדירת חלקיקים מהם אל תוך חלל הפה ע"כ חובה לקנותם בהכשר מוסמך, ובהערה ריז כתב שם שיש לחשוש מכל מיני חומרים מן החי שמופקים שפתונים אלו, וצ"ע עוד לעיין במאמרו של הרב יהודה שרבסקי בתהודת הכשרות גליון 16 יעו"ש, ומבואר מדבריו דיש להחמיר רק באלו שיש בהם טעם, וכן כתב בהגדה של פסח אבוא במ (עמ' קג) שפתון אם יש בו טעם טוב אסור להשתמש בו כל השנה ללא הכשר ובפסח עם כשרות לפסח, וכן כתב בספר הכשרות למעשה (עמ' תלה) שפתונים המשמשים למניעת יובש בשפתיים אם יש בהם טעם יש להקפיד על כשרותם אולם אותם ללא טעם מותר אף

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ללא כשרות, עכ"ד, וכן כתב בספר השלחן כהלכתו (עמ' קסז) שפתונים שמשמשים למניעת יובש אם יש בהם טעם טוב יש להקפיד על כשרותם ואם אין בהם טעם טוב והם פסולים מאכילת אדם אין בהם איסור ואין צריך בהם כשרות, וכתב שם בהערה לבאר שמריחת השפתון אינה נחשבת אחשביה כיון שאין כוונתו לאכול או ליהנות אלא רק לצורך מסויים ומה שנכנס לפה בטעות אין בזה איסור לפי שנפסל לאכילת אדם וסיכה כשתיה לרוב הפוסקים אינה אוסרת יעו"ש עוד לגבי פסח שכתב שבעינין שיהיה נפסל מאכילת כלב יעו"ש, ואולם לכאורה יש לעיין בכ"ז דהא אכתי אינו מכניס לפה ומה שיש שפתונים עם טעם, היינו עיקרו משום הריח, הרי אף אחד לא מלקק שפתיו עם השפתון כי אינו ראוי לאכילה. ושוב ראיתי לידידי הגר"ח מלין שליט"א בספרו חמדת חיים (עמ' עדר) שכתב שנשאל זקינו מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א האם מותר למרוח על השפתים שפתון המונע יובש ללא הכשר שהרי אין אוכל וכולע את זה, והשיב שאין ראוי, עכ"ד, ומשמע דאינו אסור מדינא. ויעו"ש עוד בהערה שציין למש"כ בשו"ת קנה בושם ח"ד סימן טז שיש איסור להשתמש במשחת שינים שיש בו טעם טוב ללא הכשר יעו"ש, וכתב דא"כ אולי ה"ה בשפתון, ואולם אכתי נראה דיש לחלק דהרי סו"ס אינו מכניס לפיו. ואמנם שם הביא מש"כ לו הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א רבה של שכונת גילה ירושלים עיה"ק וז"ל: רצוי לכתחילה ליקח שפתון עם הכשר מחשש לשומן אסור, ואף שאינו אוכל את השומן מ"מ משמכניס אוכל לפיו, זה יקח ביחד עם טעם השפתון ויש דין אחשביה שזה יהיה לו לרצון, ובדיעבד כשאין אחר אפשר להקל עכ"ד, וכתב שכעיי"ז כתב לו הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי וז"ל: ג"כ מקפידין שיהא לכתחילה עם הכשר אפילו דאין לו ריח עכ"ד, ולדבריו יש להחמיר אפילו היכא שאין לו ריח, ואמנם מכל דברי הפוסקים הנ"ל דאין להחמיר בזה, וגם בעיקר הטעם שכתב הגר"א שזלינגר שליט"א כשיבוא לאכול הרי שידבק מהטעם של השפתון, אמנם לכאורה זה לא שכיח כ"כ כי בדרך כלל אדם ששם השפתון אינו הולך לאכול או לשתות כעת, כדי שהשפתון יפעל את פעולתו, ולא יבוא לקלקל מה שבא לתקן. ואמנם מו"ח הגר"ש יאיר שליט"א אמר לי שרק שפתון בלי טעם לא צריך הכשר אבל שפתון עם טעם צריך הכשר. וגם יש לצרף להקל כאן מש"כ בשו"ת הר צבי (חלק יור"ד סימן צה) שבמשחת שינים שיש בה תערובת של איסור (סימן קג ס"ב) מבואר שאיסור שנפגם לגמרי ונתערב מותר באכילה משום שאינו ראוי לאכילת אדם ואפילו כאן במשחת שינים שאין האיסור

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

פגום לגמרי אלא רק קצת יש להתיר משום שאין כאן אלא טעימה ולא בליעה, ואף שפסק הרמ"א בסימן קח ס"ה דטעימה בלא בליעה אסורה ומבואר שם בש"ך סקכ"ד דלאו דוקא באיסור הנאה אלא גם באיסור אכילה אסור בטעימה בלא בליעה מ"מ איסור דרבנן יש הרבה מקילים בטעימה בלא בליעה, וכמו שבפתחי תשובה (סימן צח סק"א) כתב בשם הצ"צ שמוכן מדבריו שבכל איסורי דרבנן שרי לטעום בפיו ממש, ואף שהנודע ביהודה השיג על הצ"צ שכתב שהצ"צ לא התיר אלא טעימה בלשון שאינו בלוע כלום אבל אם בולע קצת אסור, ומסיק שאף טעימה בלשון אינו מותר כי באיסור פגום ולא בכל איסורי דרבנן עכ"פ בנ"ד שהוא איסור פגום, וגם אינו בולע כלום גם להנודע ביהודה מותר עכת"ד, וא"כ ה"ה בנ"ד שאינו בולע כלום שיש להתיר אף בשפתון שיש בו ריח. וכן יהיה מותר להשתמש בשפתון בתענית, ולכאורה היה נראה דיש להחמיר ביום הכיפורים ותשעה באב דחשיב כסיכה, וכמו שהובא בקובץ הלכות פסח לרבי שמואל קמינצקי שליט"א בעמ' קמ בהערה יט ששפתון חשיב כמין סיכה יעו"ש וא"כ ה"ה בנ"ד, ואמנם בקובץ הלכות בין המצרים עמ' רכב כתב לדינא שמותר בתשעה באב למרוח שפתון על שפתיים שנתבקעו מיובש, כי אינו סיכה ממש אבל אינו ראוי, ונשאל שם בהערה ממש"כ בהל' פסח והשיב ששם השיב לפי הי"א להחמיר, וכן כתב להתיר בספר נחמת ישראל עמ' קסא שמותר למרוח שפתון על שפתיים שנתבקעו וככתב שפשוט לדינא שמותר שכ"ז נכלל בסיכה לצורך רפואה ולא לשם תענוג יעו"ש. וכן הוא לדינא לכאורה. ולענין אם מותר לשים השפתון בשבת לכאורה היה נראה להתירא, [כן נראה ללמוד ממש"כ בשו"ת משיב נבונים חלק ד' סימן יג]. ואולם בספר מעשבת השבת ח"א עמ' שצ כתב שאסור למרוח שפתון בשבת אפילו כשהוא שקוף משום איסור ממרח, כיון שרוצים שישאר שכבה דקה על השפתיים יעו"ש בהערה. וכן כתב בספר מנוחה שלמה עמ' קעט שיש לאסור משום ממרח אפילו שפתון שקוף, וכן נראה ממש"כ בשו"ת מאמר מרדכי שבת ח"ד עמ' כג. וכן כתב לדינא באורחות שבת פרק יז הלכה כב יעו"ש, וכן כתב בקובץ נאות מרדכי (ח"ח עמ' טז) הגר"מ גרוס שליט"א. ולענין שימוש בשפתון של אשתו נדה, כתב בשו"ת באר משה ח"ב סימן סה להתירא, והיינו דלא חשיב מאכלה אף דיש בה טעם, וא"כ נראה דה"ה לדידן. וע"ע בספר חוקת הטהרה בהל' נדה מש"כ בזה. וכן ראיתי שכתב להקל בנ"ד הגאון רבי יוחנן ברגר שליט"א בגליון שמעתא עמיקתא (מס' קלא יתרו תשע"ג) וכתב להתיר משום שטעימת לשון באיסורים שריא וכמו

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שכתב פרי חדש סימן מב סק"ה ובערוך השולחן סימן מב אות ז' ועוד, ולכן ממילא אין לחוש בזה, ושכן הורה הגר"ע אויערבאך שליט"א, וכתב שם שאחר הבירור אצלו מומחי כשרות נתברר שבשפתונים שיש בהם טעם ערב לפעמים שמים גליצריין וחומר זה בחלק מהחברות מיוצר ללא תערובת איסור אלא שמצוי גם שהגליצריין נפסל גם מאכילת כלב וכיון דאיכא כמה צדדים בזה ראוי להקל, אלא שלכתחילה ראוי לקנות עם הכשר, אבל לדינא גם ללא הכשר אף שיש טעם מותר להשתמש בו. ונפק"מ בכ"ז לגבי פסח שמותר להשתמש בשפתון ללא הכשר לפסח בפסח, כן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג עמ' צג, וכן הובא בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (חלק י' עמ' קעח) בשם הגר"ע אויערבאך שליט"א וכן נקט לדינא בשו"ת מציון אורה (ח"ב סימן טז אות ז), וכן כתב בשו"ת מנחת שמואל ח"ג סימן כג באורך יעו"ש, ואמנם הביאו דעת הגר"מ אליהו זצ"ל ששפתון צריך הכשר לפסח, וכן כתב לדינא בספר אהל יעקב במדריך הכשרות לפסח, וכן כתב בספר עריכת שולחן (ח"ה עמ' סח) ששפתון חייב להיות כשר לפסח כיון שבשעת אכילה נדבק צבעו עם המאכל, ואולם אכתי יש להקשות כמו שהקשנו לגבי דין שפתון דבעי הכשר, ואולי כוונתו דוקא לאודם אבל לא לשפתון שמטרתו ליובש השפתיים, אבל לדינא נראה דאינו חייב בכשרות, ואמנם לכתחילה בפסח נראה שיש מקום להחמיר בזה כמו שמחמירים בהרבה מילי. ולענ"ד יש לומר דשרי בכ"ז ויש להביא לזה ראייה ממש"כ בשו"ת אול"צ ח"ג פרק ח' הערה ו' שכתב לגבי אודם וז"ל: והוא הדין לענין אודם שנפסל מאכילת כלב, ונותנים אותו על השפתיים, (באופן שאין בעיה מצד צניעות), שאין לחוש בו משום חמץ בפסח, שאף שלפעמים נבלע עם האוכל, כיון שאין מכוונים לאכילה שרי, וכמו שנתבאר, ואין צריך לחזור שיהא כשר לפסח דוקא. עכ"ל, ונראה מדבריו דכיון דאין מכוונים לאכילה שרי, וא"כ נראה דה"ה לנ"ד. ואני לענ"ד כתבתי והשי"ת יצלני משגיאות, וראה עוד מה שהארכתי כיוצא בזה בקובץ באר התורה מס' קסה).

דיני נעילת הסנדל

(א). אסור לנעול מנעלים העשויים מעור, ואפילו מצופים מעור (שו"ע סימן תקנ"ד סט"ז).

(ב). נעלי גומי, מותר ללבושן בתשעה באב ואף שדומין לנעלי עור מ"מ אין בזה משום מראית העין, (כן כתב בחזו"ע עמ' רצט, ויעו"ש מה שהאריך

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בזה מדוע אין בזה משום מראית העין כיון שהוא מצוי). ויש שנוהגים להחמיר ללכת בלא מנעלים כלל, רק עם גרביים.

ג). גם קטנים יש לחנכם באיסור הנ"ל, כיון שמצוי נעלי בד או גומי, או נעלי בית (כן כתב בחזו"ע ד"ת שטוב לחנכם בזה, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

דיני שאילת שלום בתשעה באב

א). אסור לומר "שלום" לחבירו בתשעה באב, (שו"ע סימן תקנ"ד ס"כ) ובוקר טוב נראה שהוא בכלל האיסור, ומ"מ המקילים יש להם על מה לסמוך, אבל יש לכתחילה יש להמנע בזה, (במשנ"ב סקמ"ז כתב שאסור לומר אף צפרא טבא, ואולם בחזו"ע דיני שאילת שלום אות א', כתב, אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב, אלא יושבים דוויים ונאנחים כאבלים. ואם אחד מדלת העם אמר שלום לחבירו, משיב לו שלום בשפה רפה ובכבוד ראש. ויש אוסרים אפילו לומר צפרא טבא (או בוקר טוב), ויש מתירים בזה. וכן נראה מצד הדין, אבל טוב שלא לומר כלום עכ"ד, ויעו"ש בהערות מש"כ להאריך בזה, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לאסור בזה שלא לומר בוקר טוב)

ב). ומ"מ הדיוטות שאינם יודעים הדין שלא יודעים שלא אומרים שלום בתשעה באב, משיבים להם בשפה רפה, ובכבוד ראש (שו"ע שם) ואם הוא עם הארץ יאמר לו שהיום הוא תשעה באב, כדי שלא יהיה באיבה משום שלא השיב לו שלום כראוי (משנ"ב שם סקמ"ח).

ג). ומ"מ מותר לנענע את ראשו לאות שלום (כן הורה מו"ר הגרע"פ שליט"א שם אות סא, ויש להוסיף עוד בזה דיש לדון אם מהני, והנה איתא בגמ' בברכות דף ו' ע"ב: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שידוע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם, ע"כ, ויש לדון אם מהני שמנענע לו בראשו, ובגליון כאיל תערוג מס' 152 בשם מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל שסגי בזה שמנענע בראשו, כי סו"ס חשיב שמתייחס אליו, ודלא כהאדמו"ר מגור שליט"א יעו"ש עוד, וא"כ נראה דה"ה הכא סגי בזה, ואין להפסיק באמצע להשיב שלום לחבירו אף שעוסק בדברים שמותרים להפסיק, וכן ראה בקונטרס עזרת אליעזר עמ"ס ברכות

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

(ו:) שנשאל בזה"ל: הגמ' בברוכת'ו ע"ב אורמת וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו כו', יש לעיין האם לענות ע"י נענוע הראש בלא לומר שלום בפיו, האם נחשב שהחזיר שלום או רק באופן שממוציא מפיו שלום לחבירו, והשיב לו בזה"ל: לכתחילה יוציא בפיו, ושאלו עוד, בזה"ל: נפק"מ האי באופן שהעני ניגש לאדם אומר לו שלום והשני שצריך להשיב שלום הוא לא יכול להשיב כגון שאומר איזה פרק תהילים, או משלים איזה קטע מהתפילה, וכלן מחזיר ע"י שמנענע בראשו להראות התייחסות לדברי העני, אבל לא אמר לו שלום ממש, האם נחשב שהשיב שלום, והשיב לוכן, ויעו"ש שכתב להביא עוד ראיה מדבר הגמ' בברכות דף ז ע"א תניא א"ר ישמעל בן אלישע פעם אחת נכנסי להקטיר קטורת וכו' ואמר לי ישמעאל בני ברכני וכו' ונענע לי בראשו וקמ"ל שלא הא ברכת הדיוט קלה בעינך, הרי שע"י נענוע הראש נחשב כהחזרה, וממילא נראה דה"ה שעוסק באמצע לימודו, [שאיין לו להפסיק בלימודו, וכדהארכתי בזה בכמה דוכתי, ועיין בזה עוד בספר שערי יוסף אורחות הישיבה] או שנמצא בבית המדרש ששייב לו שלום בראשו וסגי בזה, ואמנם מהכא דשרי להשיב שלום מוכח דשרי, וכן כתב באליה רבה כאן סק"ב, וכן מוכח ממש"כ בשו"ע סימן פט, וכן ראיתי כה"ג למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזורא לשמך מס' 166 יעו"ש).

הדברים המותרים ללמוד ולקרוא בת"ב

א. דנו הפוסקים האם יש מצות תלמוד תורה בתשעה באב, יש אומרים שאין חיוב ללמוד תורה בתשעה באב (שבט יהודה יו"ד סי' שפד, וללמוד בדברים הרעים הינו רשות, והו"ד בערך השלחן שם סק"א, וכתב שכן הוא בטב' באב ואין ביטול תורה וכן כתב בכה"ח סימן תקנד סק"י) ויש אומרים שיש חיוב (כן כתב במועד לכל חי סימן י' סעיף כא שיש חיוב ללמוד תורה ביום זה, יעו"ש, וע"ע בזה בחזו"ע ד' תעניות עמ' שיג, ובשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט ס"א בד"ה ובעקר) ראוי לכל בן תורה בתשעה באב ללמוד הלכות אבילות שזהו הזמן הראוי לכך (אור לציון שם).

ב. ודברים המותרים בלימוד בתשעה באב, הם מסכת מועד קטן פרק שלישי [דף יג ע"ב עד דף כט ע"א] (משנ"ב סימן תקנד סק"ד) ושולחן ערוך הלכות אבילות [יורה דעה סי' שמ' עד סי' תג]. (עי' שו"ע שם) וכן מותר סוף מסכת תענית [תלמוד בבלי מדף כח' ע"ב עד דף ל' ע"ב, וכן בירושלמי] הדינים הנוהגים בתשעה באב. וכן מותר ללמוד אגדות החורבן במסכת גיטין [מדף

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

נה' ע"ב עד דף נח' ע"א ובמסכת סנהדרין [מדף צו' ע"א עד צו' ע"ב ובדף קד' ע"א עד קד' ע"ב] הכל מהעניינים השייכים לחורבן. וכן מותר לקרוא בספר יוסיפון, וכן באיכה ומדרש איכה ומפרשיה, בדברים הרעים שבירמיה, ובפסוקי נחמה צריך לדלג, וכן באיוב ומפרשיו. (שו"ע ומשנ"ב שם, חזו"ע שם, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

ג). ומותר לקרוא בספרי מוסר. (כן כתב בחזו"ע ד' תעניות עמ' שטז שמותר ללמוד ספרי מוסר כיון שהם מכניעים את לב האדם בתשובה, וכמו שכתב במאירי במו"ק דף כא ע"א בד"ה אלו, וז"ל: אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, וכן נראה מדברי הראשונים ושכן פסקו האחרונים, וכמל מקום ספרי מוסר המבארים פסוקים שיבוא ע"י זה לידי שמחה אינם בכלל ההיתר. יעו"ש, וכן כתב בשדי חמד (מערכת אבילות סימן כה) בשם כמה פוסקים שיש להתיר לעיין בספרי מוסר ויראה ועובדות וכן כתב בתסו' חיים על החיי"א סימן קלה, וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד סימן כו) וכן מותר לקרוא ספרים על תולדות גדולי ישראל, וכן על תולדות עם ישראל, וספרים על השואה (הנה בספר אורחות רבינו (ח"ב עמ' קמב) שהחזו"א היה מסתכל בתשעה באב בס' הדורות ובספר שם הגדולים למרן החיד"א ואמר שזה לא תורה, וכנראה דהוי אחר חצות ובהסתכלות בעלמא ולא הוי בזה משום היסח הדעת מהאבילות וכעין מש"כ במשנ"ב סקמ"ט ע"ש, וא"כ משמע דשרי לקרוא סיפורים על גדולי ישראל, כל היכא שאינו מסיח מן האבילות, ומ"מ י"ל דמה שנאסרו בתלמוד תורה הוא משום פיקודי ה' ישרים משמחי לב, וא"כ דוקא תורה נאסרה, ואלא די"ל שזה מותר מדין ספרי מוסר, וכמ"ש המאירי ולכן יש להתיר סיפורים ועובדות על צדיקים, כי הם מעוררים את נפש האדם לתשובה ולמעשים טובים יותר מספרי המוסר, וכן ראה ראיתי בספר חכו ממתקים ששבח מאוד לקרוא ספרים על גדולי ישראל וללמוד מהם אורחותיהם, וכן כתב להתירא בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן שפו) בשם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שמותר דוקא כשאינם מיוסדים על פסוקים ומאמרי חז"ל, ע"ש, ופשוט דה"ה עניני דרוש וכל כה"ג).

ד). גם הנשים בכלל האיסור בלימוד תורה בתשעה באב אף שאינם מצוות על לימוד תורה כיון שסו"ס יש להם שמחה בלימודיהם (חזו"ע עמ' שטו, וכן כתב לדינא בשו"ת עמק התשובה סימן קסג וכן בשו"ת רבבות אפרים ח"ב סימן קנה אות יד, ומ"מ מותר להם ללמוד הלכות ת"ב אף שאינה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מצווה בת"ת כן מובא בספר מועדי הגר"ח עמ' קסב והביאו בילקו"י עמ' תיב בהערה, ובפרט שגם הנשים מברכות ברכות התורה בתשעה באב).

ה). כמו כן אסור ללמוד קבלה בט' באב כיון שהוא בכלל פיקודי ה' ישרים משמחי לב (חזו"ע עמ' שי)

ו). ומותר לכתוב חידו"ת שנתחדשו לו בדברים שמותרים בתשעה באב (כתב הגר"ח פלאג"י, אחר שהתירו מלאכת דבר האבד בתשעה באב, בודאי שמותר לכתוב כתבים בלי שינוי, ופסקים וחידושים מדברים המותרים בתשעה באב, שאין לך דבר האבד גדול מזה. וכן כתבו עוד הרבה אחרונים, מאורי אור, שלחן גבוה, קמח סולת, יפה ללב, מהרש"ם ועוד. ואולם בשערי תשובה (סוף סימן תקנד) כתב, נראה דמי שנתחדש לו איזה חידוש אין לכותבו בט"ב אע"ג דבחול המועד כתבו להתיר שאני ט"ב דשמחה היא לו כשכותב חידו"ת וגם שאינו רק יום א' ואין חשש שישכח עכ"ד, ומבואר דהטעם הוא משום שמחה, וכן כתב בשו"ת האלף לך שלמה יו"ד סימן שיב לגבי אבל, וכן מבואר בברכ"י יו"ד סימן שפד אות ג' לאסור לגבי אבילות וה"ה לגבי תשעה באב יעו"ש, ומ"מ גם בדעת החיד"א שיש שכתבו שכל האיסור אם לומד ע"מ לחדש לבין אם רושם שלא ישכח, כן כתב לחלק בספר נוה שלום, ואולם בספר מנחם אבלים דף עא ע"א כתב להחמיר בזה, וכן נקט בספר גנזי יוסף סימן יג ובשו"ת דודאי השדה סימן צ', ועיין עוד בערוך השולחן או"ח סו"ס תקנד כתב שאין לרשום חידו"ת בט"ב, ואילו בהל' אבילות יו"ד סימן שפד ס"ה כתב שמותר לכתוב שלא ישכח, ואולם כתבו בזה האחרונים לחקל בין ז' ימים שישכח לבין יום א' שלא ישכח, ואמנם מדברי הערוך השולחן איכא למימר דכ"ד דאסור לכתוב חידו"ת היינו חידו"ת שלא מעינינים שמותר ללמוד בת"ב וכן מוכח ממש"כ בריש סימן תקנ"ד, ואכמ"ל, וע"ע בשד"ח (מערכת בין המצרים סימן ב' אות י) שמי שיוודע בעצמו שודאי ישכח עד הלילה יכול לציין רק מה שחידש ראשי דברים כדי לעורר הזכרון ולהעתיקו אח"כ ע"ש. ובחזו"ע ד' תעניות עמ' שכז הלכה ח' כתב, מותר לכתוב חידושי תורה שנתחדשו לו בדברים המותרים בתשעה באב, מדין דבר האבד, דשמא ישכחם אחר תשעה באב. ומותר לסוחר לכתוב חשבונותיו ולכתוב מכתבים בכתיבה שלנו שאינה מעשה אומן. וטוב לעשות כן אחר חצות היום, היכא דאפשר עכ"ד, ובהערות שם כתב, ולענין כתיבה בתשעה באב, אי חשיבא מלאכה. בשו"ת מהר"י מברונא (סי' טז) כתב וז"ל: ולכתוב בט' באב צ"ע אם מלאכה היא

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ואסורה. ואמר ר' יעקב, דהר"י הגיה ס"ת שלו בט' באב. והגיה בו הסופר טעויות. וכן הוא במרדכי (תענית סוף סי' תרלו), ובפסקי ר' יחיאל מפריש (עמוד טו). וכתב השלחן גבוה (סי' תקנד סק"ד), דמשמע מד' מהר"י מברונא שאף בלי שינוי מותר לכתוב. שהרי כתיבת ס"ת מלאכת אומן היא בלי שינוי. ע"כ. וכ"כ הא"ר (ס"ק כו) בשם שיורי כנה"ג, שכתובה מותרת בט' באב. אלא דלכאורה יש לדחות שאני הגהת ס"ת, שאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה, משום שנאמר אל תשכן באהלך עולה (כתובות יט:). ושור"ר שכן דחה בשערי תשובה (ס"ס תקנד). ע"ש. ובשלחן גבוה שם, כתב, שמותר לכתוב בט' באב פסקים או חידושים שנתחדשו בדברים המותרים, מדין דבר האבד, שמא ישכחם אחר ט' באב. ע"ש. וכ"כ בספר קמח סולת (דף קכח ע"ג). וכן כתב הגר"ח פלאגי בספר מועד לכל חי (סימן י אות עה) שמותר לכתוב חידושים מדברים המותרים בט' באב מדין "דבר האבד", שאם לא יכתבם ישכח אותם. והובא בספר יפה ללב ח"ב (סי' תקנד ס"י). אולם השערי תשובה כתב, שכיון שהוא רק יום אחד אין חשש שישכחם. וכן הסכים עמו השדי חמד מערכת בין המצרים (סי' ב סוף אות י). אולם אין זה מוכרח שלפעמים יש חידוש כולל כמה פרטים ואפשר שאם לא יכתבו ישכח פרט אחד או יותר. וכן כתב הרב מאורי אור עוד למועד (דף קט ע"ב), שחידוש תורה שבא לו מאיליו מותר לכתוב בט' באב, שמא ישכח, והוה ליה דבר האבד. אלא שטוב לכתוב בט' באב חידושי תורה שנתחדשו לו ברמז ובקיצור נמרץ, וכמ"ש המהרש"ם בארחות חיים (ס"ס תקנד). ע"ש. ונראה לפע"ד שאף סוחר או חנוני רשאים לכתוב חשבונותיהם בט' באב, וכל שכן חידושי תורה בדברים המותרים, אפילו בלא טעם שמא ישכח, והוא ע"פ מ"ש מרן הב"י בהל' חול המועד (ס"ס תקמה), שלפי מ"ש הרמב"ם (פ"ז מהל' יו"ט הי"ד), שמותר לכתוב חשבונותיו, מפני שכתובות אלו אין אדם נזהר בתיקונם מאד, ונמצאו כמעשה הדיוט, אפשר דהוא הדין לכתוב דבר חידוש, שאין אדם נזהר מאד בכתיבתו ואין כוונתו אלא שלא תשכח מפיו. וכן פסק הרמ"א בהגה (סי' תקמה ס"א), לפ"ז אף בט' באב יש להתיר כתיבה שלנו הן חידוש בד"ת הן כתיבת חשבונותיו. וכבר כתב הרמ"א ביו"ד (סי' שפ סעיף ב), "שהאבל מותר לכתוב כדרך שמותר בחול המועד". והוא הדין לתשעה באב, דלא חמיר יותר מהאבל. ואע"פ שלפי מ"ש התה"ד (סי' קנג) יש לחלק בין ט' באב לחוה"מ, מ"מ העיקר לדינא להקל. וכ"כ האליה רבה (סי' תקנד ס"ק כג). וכ"כ להקל הרב מטה יהודה (סימן תקנד סעיף כב). וכ"כ בספר עושה שלום (דף נד ע"ד). ולפי מ"ש הרמ"א בהגה (סעיף כב),

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שאחר חצות מותר במלאכה, טוב להניח לכתוב ולסדר חשבונותיו לאחר חצות. וכן כתב בדרכי חיים ושלוש (סי' תרעא), שהרב ממונקאטש היה כותב מכתבים בט' באב אחר חצות. ע"ש. ומיהו אם נדחק לכתוב קודם חצות ג"כ מותר. ודו"ק. עכ"ד, וראה עוד מה שהארכתי בזה בקונ' שערי יוסף בין המצרים ח"א).

ז. ואם התחדשו לו חידו"ת בדברים המותרים, כגון שהתחדשו לו חידו"ת בשבת, וכדי שלא לשכחם רוצה לרושםם בתשעה באב, מותר לכתובם רק בראשי פרקים, ואם ישכח גם אם יכתוב בראשי פרקים, צ"ע לדינא (כה"ח סימן תקנ"ד סוף ס"ק קי, וע"ע במשנ"ב תפארת מש"כ בזה, וראה עוד לידידי הגאון רבי שמואל כהן שליט"א בקובץ עורי דבורה חלק ח' עמ' נח מש"כ לדון בזה ולצדד להתירא יעו"ש, וכן נראה ע"פ מש"כ בחזו"ע שם).

ח. יש מתירים ללמוד דברים האסורים בלימוד ע"י הרהור (הנה בשו"ע סימן תקנ"ד ס"ג, כתב יש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור, וכתב שם בנהר שלום סק"ג שאף שלא מצינו מי שחולק ע"ז בהדיא מ"מ שהו"ע כתבו כהלכה שאינה פסוקה, וכיון דבעלמא קימ"ל דהרהור לאו כדיבור דמי בע"כ דיש להתיר, וכן בחזו"ע עמ' שטז הביא בשם בעל המאורות עמ"ס מו"ק דף כ' ע"א שכתב שהרהור מותר באבילות דהא אבילות לא חמיר משבת דקי"ל דיבור אסור הרהרו מותר, וכן כתבו עוד פוסקים, ולמעשה כתב שם בחזו"ע שיש אומרים שלימוד התורה אסור אפילו בהרהור ויש מתירים, והנה נראה לענ"ד להוכיח כ"ז מדין ברכות התורה על הרהור בסימן מז בשו"ע שם, והארכתי בזה במק"א, ואין כאן המקום להאריך בזה).

ט. מותר לרב להורות הוראות בתשעה באב, ואם יש צורך בהיתר עגונה מותר לכתוב תשובה בזה, אף בתשעה באב, (הנה ברמ"א יו"ד סימן שפד ס"א כתב שהאבל יכול לפסוק בדיני איסור והיתר לשואל אם אין שם מורה צדק אחר, וכתב בספר משחא דרבותא (ח"ב דף עב ע"א) שמותר להורות הוראה בת"ב, ודלא כמג"א שהחמיר בת"ב, יעו"ש שהוראה הויא כהרהור בד"ת שאסור ומסתברא שלכל דבר מצוה יש בו צורך לא גזרו יעו"ש, וכן כתב לדינא בכל בו (הלכות אבילות עמ' קנא) שרב ומו"ץ שהיהי אונן ושאלו ממנו בהוראה אם אין אחר כמותו בעיר אפשר שמותר להשיב לשואלו דבר יעו"ש, וכן ראה בשו"ת מהרש"ם ח"א סו"ס פד שאחר שכתב להתיר עגונה בת"ב סיים ונדחקתי לגמור היום בת"ב להתיר האשה מכבלי העיגון, והוא

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ע"פ מש"כ הב"ח בתשובות חדשות סו"ס סד בגודל מעלת המתיר עגונה, ועפ"י כ"ז כתב בילקו"י ד' תעניות עמ' תיב שמותר להורות הוראה בהלכה למעשה בתשעה באב, ואם יש צורך בהתרת עגונה מותר לכתוב תשובה בענין אם יש חשש עיגון בדבר).

י). תהילים, בתשעה באב אין לומר תהילים, אבל בדרך בקשה ותחנונים [לצורך חולה וכל כיוצא בזה] נראה שיש להתיר, ולנשים יש להתיר באמירת תהילים, ובערב תשעה באב אחרי חצות מותר באמירת תהילים. (ראה מה שנתבאר בקונ' שערי יוסף בין המצרים ח"ב, ובמה שנאריך בספר שערי יוסף בין המצרים).

יא). מותר לשמוע חדשות ולקרוא בעיתון, והמחמיר תע"ב (הנה בגדר איסור היסח הדעת בתשעה באב, איתא בגמ' בתענית דף ל' איתא שכל המצוות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב וכו' ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות וכו' ע"ש, ומרש"י בד"ה אסור, מבואר משום דהתורה משחמת, וכמו דכתיב בהו פקודי ה' ישרים משמחי לב ע"ש, אבל במהרש"א כתב שהוא משום היסח הדעת של אבילות, ורק לענין תשב"ר הוא משום שמחה, אולם המהרש"א כתב את זה לולי פירש"י, אבל מ"מ עיקר הטעם הוא כרש"י, וכן כתב בארחות חיים (הלכות תשעה באב אות יד) וז"ל: ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובגמרא ובהלכות ובאגדות לפי שכל אלה משמחין את הלב שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב עכ"ל, וכן כתב הריטב"א במו"ק דף ט"ו ע"ש, וכן כתב המהרי"ל (הלכות תשעה באב סימן יב) והאבודרהם (סדר תפילת התעניות בד"ה ליל) ובכל בו (סימן סב) והאגור (סימן תתמז) והב"ח (ריש סימן תקנד בדעת הטור). והכי פסק לדינא מרן בשו"ע שם סעיף א' וז"ל: תשעה באב אסור ברחיצה וכו' ואסור לקרות בתורה ונביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב עכ"ל, וע"ש בט"ז סק"א דאיסור למידת התינוקות אינו משום שמחה אלא משום שמחת המלמד ע"ש וכן מבואר בגבורת ארי ע"ש, ובע"כ דאינו מטעם שכתב המהרש"א משום היסח הדעת, וכן מוכח ממש"כ הכל בו (סימן סב בד"ה ואסור) וז"ל: ולא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק והיתול ע"כ, והביא דבריו מרן בבית יוסף סימן תקנ"ד, ואי נימא דיש לאסור משום הסחת הדעת מהאבילות א"כ תיפוק ליה דהוי הסחת הדעת,

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

וכ"ש בשחוק וקלות ראש, ובע"כ דאין איסור הסחת הדעת. וכן משמע לדינא בסידור רש"י (סו"ס תז) ובמחזור ויטרי (סימן תסו) והביא דבריהם בחזון עובדיה (ד' תעניות עמ' שטו) ולכן כתב דאין איסור הסחת הדעת ביום תשעה באב, והנה מייתי גם להביא ראיה מהא דכתב בשו"ע סימן תקנ"ט סעיף ה' שכתב בזה"ל: בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל, וכל שכן שלא לשוח עם העובד כוכבים. עכ"ל. ומשמע שכל האיסור הוא דוקא בשעת הקינות אבל שלא בשעת הקינות אין איסור, אלא דאמרו לי לדייק שבשעת הקינות י"ל דהוא חומרא יתירה שלא יסיח דעתו, אבל אין הכא נמי יש איסור היסח הדעת מהאבילות גם שלא בשעת הקינות לכאורה, ומ"מ סו"ס משמע מהשו"ע דהטעם הוא כדי שלא יפסיק לבו, ובע"כ דהוא דוקא בשעת הקינות, והבן. ולכן פסק מרן הגרע"י בחזון עובדיה ד' תעניות עמ' שטו שמותר לקרוא את העיתון היומי בתשעה באב. והנה במשנ"ב סימן תקנ"ד סקמ"ח מבואר דשייך היסח הדעת מהאבילות אפילו שלא בשעת הקינות, ומ"מ לפי שיטתו יש לדון אם מותר לקרוא עיתון יומי. ומ"מ לדינא כתב הגר"ע יוסף זיע"א בחזו"ע עמ' שטו בהערה, בזה"ל: עתון. לקרוא חדשות מתוך עתון יומי, או לשמוע חדשות ברדיו, נראה שמותר, ואע"פ שמדברי מהרש"א (תענית ל.) משמע להחמיר שלא ישכח אבלו של יום, מדברי רש"י ומרן הש"ע נראה שכל הטעם שאסרו לימוד תורה הוא מטעם "משמחי לב", וזה לא שייך לקרוא חדשות בעתון, או שומע חדשות ברדיו. ומ"ש המרדכי (סוף מ"ק סימן תתקלד), שלא יטייל בשוק, אינו מטעם היסח הדעת מן האבל, אלא כמ"ש מרן הב"י (סי' תקנד) דין זה בשם הכל בו (סי' סב), וכתב הכל בו הטעם, "כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול". וילמד סתום מן המפורש. וכיו"ב כתב מהרי"ל (עמוד רמה). וכ"כ בחמדת ימים (דף פז סע"ב). ע"ש. ובסידור רש"י (סו"ס תז) כתב, ולא ילך לטייל בשוק, כי מי יקל ראשו בט' באב, ליהנות מטיולים. וכ"כ במחזור ויטרי (סי' תסו), וסיים: "ומי יקל ראשו לעסוק בדברים בטלים". ע"ש. ומיהו במתני' (פסחים פרק ד מ"ה) תנן, מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בט' באב, אין עושים, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים. ופירש רבינו עובדיה שם, דה"ט כדי שלא יסיחו דעתם מן האבלות. וכ"כ מג"א (סי' תקנד ס"ק כג), והגבורות ארי (תענית ל:). אבל הארחות חיים (הל' ט' באב אות יב) כתב הטעם, כי העושה מלאכה אינו מרגיש בתעניתו. וכ"כ הכל בו (סי' סב), והמאירי כתב בפסחים שהוא מתורת אבלות. וכ"כ בספר הבתים (עמוד קצח). ומ"מ אינו אסור מן הדין אלא מתורת מנהג. ועכ"פ המחמיר תע"ב.

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

עכ"ד, ויש להוסיף דהרי מש"כ בשו"ע סימן תקנ"ט ס"ה שבשעת הקינות לא יסיח דעתו, היינו דוקא בשעת הקינות, אבל שלא בשעת הקינות אין איסור, וע"ע כה"ג בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ז סימן סו) כתב שראה מש"כ בפוסקי זמנינו לאסור קריאת עיתונים ע"פ מש"כ בערוך השולחן, וכתב, שם, שנראה שבזמנינו שבלא"ה קשה למצוא מי שזוכה לכך שלא להסיח דעתו מן האבילות כל משך היום מאבילות החורבן ורק יחידים זוכים לכך, ולא אל שאר המון העם, אין לאסור להם לקרוא בעיתונים, שבלא"ה הרי מהרהרים במחשבתם בענינים אחרים ומסיחים דעתם מהאבילות, ורק שעכ"פ יזהרו בתשעה באב משחוק וקלות ראש שזה ביכולת כל אדם להמנע מכך בתשעה באב, ע"ש, ובסוגריים מרבועות כתב שם, וכל ההיתר הוא רק לכמה רגעים, ולא שח"ו יבלו כל היום בקריאת עיתונים ע"ש. וראה עוד בשו"ת משיב נבונים ח"ב סימן מא כתב שבקריאת עיתונים בבית הכסא יש להקל אף לפני חצות כיון דהיסח הדעת אינו אסור מדינא אלא ממנהגא, וע"כ מסתבר לומר שלא הקפידו ע"כ בבית הכסא, שלא מסתבר לומר שמוטל עליו לחשוב מעיניני אבילות אף בבית הכסא וממילא לא שייך לאסור היסח הדעת שם, אולם הביא שם שלאחר מכן מצא בספר יסוד ושורש העבודה (שער תשיעי) שכתב שאף בשעה שהוא בבית הכנסת לא יסיח דעתו מהאבילות. וכתב שם שנראה שכ"ז אינו אלא ממידת חסידות ולא ממנהגא, וכמו שמצינו בדין מלאכה תבשעה באב שאף שמותר במקום שנהגו וכ"ש שמותר לאחר חצות אלא דאינו ראוה סימן ברכה, וכמו שפסק בשו"ע סימן תקנ"ד סעיף כד, וטעמו משום שמסיח דעתיה מהאבילות וכמבואר במשנ"ב שם, ומשמע שאף היכא שמותר שייך להקפיד משום מידת חסידות וא"כ ה"ה בבית הכסא, וכמו שכתב בשו"ת תשובות והנהגות שם שמדבריו משמע דאין לאסור קריאת עיתון, אבל מ"מ אין לקרוא עיתונים כל היום, אלא שכמה רגעים מותר). ויש אוסרים (כן כתב פסק"ת (סימן תקנ"ד ס"א בהערה) כתב להביא מהערוך השולחן (יו"ד סימן שפ"ט ס"ט) שכתב בתו"ד שהדבר פשוט שאסור לאבל ללמוד בשארי חכמות וכ"ש לקרוא בכתבי עתים או באיזה מחברת שהוא שלא יסיח דעתו מאבלותו וכ"ש אם יש לו עונג בקריאתם דודאי אסור ע"ש. וכן כתב בספר נטעי גבריאל (בין המצרים פרק ע"ט סעי' ז') שאין לקרות בעיתונים בת"ב שלא יסיח דעתו מאבילות ירושלים, ואף בשעה שיושב בבית הכסא אינו רשאי לעיין בעתונים וכדומה יעו"ש עוד בהערה מש"כ בזה שכן נראה מדברי הלבוש שהובא בביה"ל סוף סימן תקנ"ט, וכן כתב בספר חוקת המועדים (עמ' רכה)

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

להגר"א פרץ שליט"א שמוכח מדברי הערוך השולחן שכל האיסור הוא דוקא שקורא בעיון ולא בדרך העברה. ועוד בעניין הנ"ל ראיתי להגר"י אוהב ציון שליט"א רב בעיה"ק טבריא, שכתב להעיר על דברי החזו"ע שהתיר לקרוא עיתון ולשמוע רדיו בתשעה באב, וכתב עליה, מש"כ להתיר משום שלא שייך בקריאת עיתון ובשמיעת רדיו משמחי לב, הרי עסק התורה הוא עסק מצוה ואם לא משמחי לב בודאי שהיה מקום לומר דמצות ת"ת שהיא כנגד כולם גוברת על איסור היסח העדת שאבלו ולהכי קמ"ל שיש לאסור משמחי לב שזה סותר למציאות ומצות היום אבל עיתון ורדיו שאין בהם שום מצוה, איך יערב לאדם לקרוא ולשמוע בריכוז דברים הללו ביום קשה ומר כזה, והביא שכן כתב בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד סימן נה לאסור לקרוא עיתון באבלות, ומ"מ כתב שם שנראה שאם קורא את כותרות העיתון או שומע מעט חדשות שאין בזה קביעות אכן הדבר מותר, אבל קריאת אריכות דברים שבעיתון או האזנה לתכנית ארוכה של דברים בטלים נראה שהדבר אסור וכן דייק מהערוך השולחן יו"ד סימן שפט ס"ט, אלא דשם לא חילק בין רב למעט, וא"כ בע"כ דאין להתיר בכלל, ומ"מ כתב שם שלשמוע קצת ולקרוא את הכותרות לא נקרא היסח הדעת, ושכן כתב הגר"א נבנצל בספר ירושלים במועדיה בין המיצרים עמ' רסט, וכן כתב בספר קרא עלי מועד (פ"ח סעיף טז) כתב שאין לקרוא עיתונים בתשעה באב ע"ש).

דיני ישיבה על הארץ

א). נוהגים בתשעה באב לשבת על הארץ או על כסא נמוך פחות מג' טפחים עד חצות, (כתב בשו"ע סימן תקנ"ט ס"ג, ליל תשעה באב ויומו יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפילת המנחה, וכתב שם במשנ"ב סק"א שיכול לשבת על ספסל נמוך לפי שקשה לו לישב על הארץ, והנה ידוע משום הפוסקים דכסא נמוך פחות מג' טפחים הרי הוא כארעא סמיכתא דמי, ובערוך הושלחן (שם ס"ד) כתב שבסתמא שמותר לישב על ספסל נמוך, ובס' מעורר ישנים (עמ' קכא) שהישיבה צריכה להיות פחות מג"ט, וכ"כ בטעמי המנהגים סימן תתרסד לענין אבל, וע"ע בבן איש חי (פרשת דברים סימן כ) כתב לישב פחות מטפח, אבל הביא באורחות רבינו (ח"ב עמ' קלח) שהחזו"א והקה"י ישבו על שרפרף נמוך ולא דקדקו שיהיה דווקא פחות מג' טפחים, וכן כתב הגרשז"א והו"ד בהליכות שלמה (בין המצרים פט"ו הערה 25) ע"ש. וע"ע בספר קרא עלי מועד (עמ' עו) הביא שכתב הגר"ח"ק כתב לו בזה, עי' מס' שמחות פי"א אפילו גבוה מן הארץ ד"ט).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ב). ואינו חיוב לשבת על הארץ בשעת התפילות והקינות, לכן אם לא נוח לו לשבת כך יכול לעמוד (נראה שמ"מ אם לא נוח ורוצה לעמוד יכול לעמוד, וכמ"ש בט"ז (סימן תקנ"ד סק"ד) שהא שמבואר בשו"ע שיושבים על הארץ אינו חיוב דוקא לשבת שהאי אם רוצה לעמוד מותר לו לעמוד אסא שאם יושב יושב על הארץ, ובהל' אבילות יו"ד סימן שפ"ז ובש"ך ובט"ז ע"ש מבואר שמותר לאבל ללכת ולעמוד וא"צ לישב כלל רק כשהמנחמים אצלו, ולכן כתב בנטעי גביראל (פרק סח הערה ו') שבשעת אמירת הקינות יש לישב לכתחילה על הארץ דרך אבילות ע"ש. והנה יש שיושבים על המדריגות לארון הקודש, הנה כתב בבאר היטב (סימן תקנ"ט ס"ג) בשם המהרי"ל שלא ישב על המדריגות העולות לבימה או לארון הקודש, אבל במקור חיים (סמן תקנט) כתב שמותר לשבת על המדריגות שלפני הארון הקודש שדינו כיושב על הארץ, וי"ל דהא סו"ס הוא פחות מג' טפחים, וכן נוהג זקני הגר"א פורת טהרני שליט"א).

ג). ומ"מ במכונית ובאוטובוס מותר לשבת כרגיל. (הנה בספר תורת היולדת (פרק מח הערה יז) מבואר פסק הגריש"א שמי שנוסע באוטובוס מותר לו לשבת על הכסא ואינו חייב לשבת שם על הרצפה, שמה שיושב באוטובוס אינו דרך תענוג ונוחות ובכה"ג לא תקנו לישב על הארץ, אבל סו"ס יש לומר שהרי הוא יכול לעמוד, וכן ראיתי בשם הגרשז"א בהליכות שלמה (פרק טו ס"ו) שאם אין המקום דחוק ויש לו אפשרות לעמוד יעמוד, אבל אם נוסע ברכב פרטי ויש לו צורך בכך, אז ברור ששרי ופשוט. ומ"מ ראיתי בבית הלוי (ת"ב תש"פ) שראה את מרן בעל השבט הלוי זיע"א שנסע לבית הקברות ביום תשעה באב חיפש איזה קרש לשים על המושב של הרכב המרופד כדי לא להנות ממנו, והוא בודאי ממנהג חסידות ואינו מדינא.

ד). ואין לשבת על הארץ, אחרי חצות, ואין להחמיר בזה משום שמיחזי כיהורא (הנה בשו"ע ובפוסקים מבואר שיושבים על הארץ עד חצות, והנה בתוס' חיים על הח"א (כלל קלה סקל"א) בשם שו"ת נאות דשא (סימן לו) כתב שמי שרוצה להחמיר על עצמו לישב על הארץ אחרי חצות אינו רשאי, גם משום דמחזי כיהורא ועוד דאיקרי מועד לענין כל הדברים רק במה שנאמר בו נהוג, ומ"מ במשנ"ב סימן תקנ"ט סק"ז כתב בשם הט"ז שחכם שמת יושבים על הארץ גם לאחר חצות ע"ש).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ה). זקן, חלש, מעוברת ויולדת שקשה להם לשבת בכיסא נמוך, מותרים לשבת על כיסא רגיל. (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם) וכן אשה מינקת שקשה לה לשבת על כסא נמוך בשעת הנקת הילד אינה צריכה לשבת נמוך (כן כתב בחוברת שואלין ודורשין עמ' קו שכן שמע מהגרמ"מ לובין שליט"א

ו). המגביה את ספר התורה יושב על כיסא רגיל. (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

ז). בתשעה באב כשיושבים נמוך, י"א שאין צריך לקום לפני ת"ח זקן, כיון דאינו קימה של הידור, וכמו בבית המרחץ (גליון מהרש"א יו"ד סימן שעו בשם השבו"י ח"א סימן כו). ולדינא אף בתשעה באב יש לקום (כן כתב בחזו"ע ד"ת דיני שאילת שלום אות ג, וז"ל: חייבים לקום ולעמוד גם בתשעה באב מפני תלמיד חכם, ומפני זקן, וכל שכן מפני אביו ומפני רבו המובהק, אף על פי שיושבים על גבי קרקע מפני האבל, וכן המנהג פשוט בארץ ישראל לקום מפני תלמיד חכם והרב המובהק בתשעה באב, כמו בשאר הימים. (וכבר אמרו בקידושין לב: מנין לזקן שלא יטריח שנאמר ויראת מאלהיך, וכ"ש שיש טירחא יתירה לעמוד מעל גבי קרקע) עכ"ד, ויעו"ש בהערות מה שהרחיב להעיר ע"ד, וכתב שם עוד, בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב (סי' פו) שהביא דברי השבו"י, והשיג עליו, דבכה"ג שיושבים ע"ג קרקע, לא חשיב קימה שאין בה הידור, ומכיון שכל העולם שוים באבלות של ט' באב, כמו התלמיד כמו רבו, למה יפטר התלמיד לקום מפני רבו, והרי גם רבו שרוי באותו צער. ע"כ. וכן כתב מרן החיד"א שהעיקר כדברי הרב בית יהודה, דבט' באב חייבים לקום מפני זקן ומפני הרב. ושכן המנהג פשוט בארץ ישראל ובחוץ לארץ שבט' באב נוהגים לקום מפני זקן ות"ח כשאר הימים. ע"כ. וכ"כ עוד הברכי יוסף בשו"ת ברכה יו"ד (סי' שעו סק"ג). וראיתי בספר תורת חיים סופר (סי' תקנד ס"ק טו) שרצה לדייק ממ"ש הפוסקים שאין שאלת שלום בין אדם לחבירו בט' באב, דדוקא חבירו, משא"כ לאביו ולרבו. ולפ"ז יש ראיה למ"ש הרב בית יהודה שחייב אדם לקום בט' באב מפני רבו. אבל לפי פשטות הפוסקים נראה שאיסור שאלת שלום בט' באב אפילו מתלמיד לרב או לאב, ולפ"ז י"ל שפטור מקימה והידור בפניהם כל היום, כמו שאסור בשאלת שלום כל היום, וכמ"ש השבות יעקב. ע"כ. ודבריו תמוהים, דמה דמות יערוך שאלת שלום לחבירו שהוא בגדר רשות, לקימה מפני רבו ואביו, שהיא מצות עשה מן התורה, ולא קרב

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

זה אל זה. והעיקר כמו שהסכים מרן החיד"א לחייב קימה והידור מפני זקן ות"ח, וכ"ש רבו ואביו, ושכן המנהג הפשוט. [והגאון רעק"א בהגהותיו לש"ע א"ח סי' תקנט, ויו"ד ר"ס שעו, הביא להלכה ד' השבו"י, ולפלא שלא ראה דברי החיד"א ודעמיה. וכן יש להפליא על הרב אז נדברו (חלק יא עמוד קלא), שהביא דברי השבות יעקב להלכה, ואשתמטיתה דברי הברכי יוסף ודעמיה, שדברי השבו"י אינם להלכה]. וכן פסק הגר"ח פלאג"י במועד לכל חי (סי' י אות פח). וכ"כ בספר קמח סולת (דף קכח ע"א), ובספר זכור לאברהם ח"א (דף מ ע"ב), ובספר ויאמר יצחק חאו"ח (בליקוטים אות טז). [ומ"ש בברכי יוסף יו"ד ר"ס שעו בשם השבות יעקב, שאף בט' באב חייבים בקימה והידור, הוא ט"ס, כי השבות יעקב פוטר בט' באב. וכ"כ במחבר"ר (סי' תקנד סק"ו), שהוא ט"ס]. וע"ע בשו"ת יד אליהו רגולר (פסקים, סי' סה), ובמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ג (חיו"ד סי' כז). ואכמ"ל עכ"ד).

דין עישון בצום

אין לעשן בצום בתשעה באב, ומי שקשה לו מאוד יכול לעשן בצניעא (כן כתב בחזו"ע ד"ת, הנה ראה במש"כ להאריך בכל דין עישון ובגדר הסיגריות בקובץ באר התורה מס' קסה, ולגב תשעה באב הנה במשנ"ב סו"ס תקנה, נראה להחמיר בזה, בשו"ת יחווה דעת ח"ה סימן טל כתב שיכול לעשן בצענא אם רגיל לעשן ויש צורך גדול, ובמשנ"ב איש מצליח הערה 2 לסימן תקנה, שהביא היחוו"ד, וסיים וכל אדם יחוש לעצמו. ובנחמת ציון עמ' רמה כתב שיש להתיר בכ"ז רק לאחר חצות היום, ויעו"ש במקור דבריו שהביא שם מדברי הפוסקים שכתבו בזה ושיפרו לו בזה שהגר"ב צ"א אבא שאול זיע"א התאפק כל היום וכל הלילה מלעשן, (לפניש הפסיק לעשן) הגם שהיה נצרך לעשן, ורק לאחר חצות היה מעשן, ואם מותר לעשן, ובחומרת איסור העישון ראה מש"כ בספר שערי יוסף אורחות הישיבה) ויש מתירים רק אחרי חצות (אזמרה לשמך שם) ומ"מ סיגריה אלקטרונית יש לאסור לכו"ע, (כן כתב מו"ר הגרע"פ שליט"א, ועיין בקובץ באר התורה מס' קסה מה ששם הבאנו מה שיש מקום להקל בזה, ומ"מ כדי הוא חורבן בית המקדש להתאבל עליו).

מנהג איסור מלאכה

א. נהגו שלא לעשות מלאכה בליל תשעה באב, וביומו עד חצות, ולכן לא נהגו לעשות מלאכה, שאין בהם צורך, אבל דברים קלים שיש בהם צורך

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מותר, ומחצות נהגו להקל בכל המלאכות, ובתנאי שאינו קובע את עצמו למלאכה (הנה בשו"ע סימן תקנ"ד סעיף כב, כתב, צמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב עושיין במקום שנהגו שלא לעשות אין עושיין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים, כול הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה, ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות מותר על ידי אינו יהודי אפילו בביתו, ופרקמטיא להרויח ולהשתכר, ובמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אסור, ובמקום שנהגו לעשות מותר, אלא שממעט, שאפילו משנכנס אב ממעטין מלשא ולתן, ומ"מ כתב שם ברמ"א, ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות, וכתב שם ברמ"א, ונהגו להחמיר בכל מלאכה שיש בה שהוי קצת אפילו מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שהוי כגון הדלקת נרות, או קשירה וכדומה מותר, ויעו"ש בב"י שכתב שלא נהגו לעשות מלאכה, וכן מבואר במשנ"ב שם, ופחמע"ד שלא נהגו לעשות מלאכה היום).

ב). העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה (שו"ע שם סעיף כד).

ג). ואף שיש מלאכות שמותר ע"י גוים, אסור לבנות בנין ע"י עכו"ם (משנ"ב שם סקמ"ו, וביאר דהוא משום דאושא מילתא).

ד). ודבר האבד, מותר ע"י גוי, ואם א"א על ידי גוי מותר ע"י ישראל, ויש מתירים ע"י ישראל (משנ"ב סקמ"ז, ובביאור הגר"א כתב להתיר בזה, וכן כתב בחזו"ע ד"ת דיני עשיית מלאכה שמותר לכתחילה ע"י ישראל).

ה). ומותר לקנות או למכור אם הוא דבר האבד שאם לא יקנה או ימכור יפסיד (חזו"ע שם דין ד', ויעו"ש במקורות מה שהרחיב בזה).

ו). מותר לפתוח חנויות של מזון, וחנויות שאינן של מזון אסורות עד חצות (מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם אות עו).

ז). נשים העובדות בתשעה באב, צריכות לקחת יום חופש, אבל אם יגרם נזק לעובד או למעביד או ללקוח [ועדיף שיעבדו לאחר חצות], אך מניעת רווח אינה היזק. (כן נראה ע"פ מש"כ בחזו"ע שם, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בסוף השו"ת בגליון אזמרה לשמך שם,

ח). חתן יכול לתלות הזמנות בתשעה באב לאחר חצות בחדרים, אבל לכתוב הקדשות לחתונה בת"ב אחרי חצות יש להחמיר. (ע"פ השו"ע ורמ"א שם).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ט). ומותר לעשות תעודת זהות, אחרי חצות, במקום הצורך, אם אין לו תור אחר, וגם ע"י כן ינצל משמירת העינים (הנה נשאלתי בענין הנ"ל מהו לדינא, ושאלתי בזה לגדולי הפוסקים בזה"ל: האם מותר לעשות תעודת זהות ביום תשעה באב משום ביטול תורה בימים אחרים, ולכאורה נראה לאסור בזה אם זה הטעם, אבל אם הטעם הוא משום שאין תור חוץ מיום זה (שהדבר ידוע שיש להם תורות ארוכים) והדבר נצרך לו שיש מקום להתיר אחרי חצות, וכן אם ביום זה אין שם הרבה אנשים, ורוצה להנצל משמירת העינים שיש להקל. ואשמח לדעת מהו לדינא. ע"כ, והגאון בעל השבט הקהתי רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א כתב לי בזה"ל: יש להקל ובפרט דאז לא יכשל בשמירת עינים, ויכול להסתכל בספר מעניני ת"ב עכ"ד, וכן כתב לי הגרא"צ הכהן שליט"א גאב"ד הלכה ערוכה וז"ל: רק אחרי חצות. לפני כן אסור להסיח דעת מאבילות היום עכ"ד, ושוב שאלתיו האם הוא לכתחילה והשיב לי שכן, וכן כתב הגאון רבי שמואל יוסף שטיצברג שליט"א במח"ס שערי הברכה ושא"ס, בזה"ל: כתוב שלא לעשות בת"ב דבר שמסיח את הדעת מהאבילות, ולכאורה גם סידור ת"ז דינו כך. אך יתכן שכשאין תורות אחרים, וכשיעשה זאת בת"ב ירוויח זמן וכסף וכו', מסתבר שיש להקל. [וכמובן שעדיף שיעשה זאת אחר חצות היום]. עכ"ל, וכן כתב לי הרה"ג יוסף פרץ שליט"א בזה"ל: נראה שמותר, שהרי כתוב בשו"ע (תקנא כא) שאסור לטייל בשוק, משמע שכשאינו מטייל רק הולך לעסקיו שרי. ומצד מלאכה בט"ב, הרי בחול המועד מותר (עיין סי' תקמה ס"ד), והכא נמי לא שנא. עכ"ד, והגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א במח"ס שו"ת אבני דרך י"ז חלקים, ככלל אינני רואה שום מקום להקל בזה. דהרי כיצד לומר דהוי ביטול תורה בימים אחרים, כאשר מקיים את ההלכה האומרת שביום זה אין להסיח דעתו מן האבילות ולא לעשות מלאכה. אולם אם מיירי בדבר האבד, כגון דאם לא יהיה לו תעודת זהות (כגון שאבדה וכדו') לא יוכל לעשות דברים משמעותיים (כגון פתיחת חשבון אחר חתונה. לגשת למבחן גדול וכו'), אזי המיקל אחר חצות היום יש לו על מי לסמוך, ע"פ הרמ"א (תקנד, כד), שערים המצויינים בהלכה (קכד, סק"ט), שו"ת מגדנות אליהו (ד, נא) ועוד. ואמנם מרן (סעיף כג) כתב מלאכת דבר האבד מותרת. והמשנה ברורה (סקמ"ח) התיר את קניה (בדבר האבד: כיריד, שיירות וכדו') דווקא ע"י גוי, זהו מהחשש שמא יסיח דעתו מהאבילות. אולם מעיון בביאור הלכה (ד"ה 'דבר האבד') משמע שע"י עכו"ם זהו דווקא בדברים בפרהסיא, עיי"ש. עכ"ד, והגאון רבי יעקב מרדכי מאיר שליט"א

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

במח"ס עיטורי מרדכי כתב לי בזה"ל: אין ראוי לעשות תעודת זהות ביום ת"ב כיון שמסיח דעתו מהאבילות. ואפילו שמותר לעשות מלאכה ביום ת"ב אחרי חצות, כמבואר ברמ"א סימן תקנד כב, מ"מ כתב השו"ע סימן תקנד סעיף כד כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה. ועיין משנ"ב סימן תקנד מט דאיירי באופן שקובע את עצמו לעשות מלאכה ומסיח דעתו מהאבילות, לכן ראוי שישב וילמד פרק מועד קטן או פרק הניזקין ולא יצא למשרד הפנים, כיון דיתכן שיגיע למצב שקובע את עצמו למלאכה ומסיח דעתו מחורבן בית אלוקינו. עכ"ד, והגרנ"י בן שמעון שליט"א במח"ס שו"ת מעשה נסים כתב לי בזה"ל: איסור ת"ת בת"ב אינו רק מצד 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', אלא גם בגלל שמסיח דעתו מאבילות, ולכן מצד טעם א' ודאי היה עדיף לעשות ת"ז בת"ב, אבל היות ונקטינן כב' טעמים לחומרא, לכן לא ראוי כלל ועיקר לעשות כן בת"ב, ואה"נ אם הוא ממש שעת הדחק שזקוק לת"ז, וגם ינצל משמירת עיניים נראה שיש להקל טפי. עכ"ד, ואמנם מצד הסחת דעת מהאבילות הרי לפי השו"ע אינו אלא בשעת הקינות, וכמ"ש לעיל בשם החזו"ע לגבי קריאת עיתון, וממילא נראה דמצד זה כן יש להקל).

תיקון חצות

גם בליל תשעה באב אומרים תיקון חצות (כן כתב בחזו"ע ד' תעניות עמ' רנב, ושכ"כ בברכ"י סימן תקנב סקט"ו, ובגדולת אלישע אות טו יעו"ש).

טלית ותפילין בתשעה באב

א) מנהג בני אשכנז להניח טו"ת במנחה, וכן נוהגים חלק ממקהלות הספרדים, וכן הוא מנהג בני מרוקו, אבל מנהג ירושלים, להניח טו"ת בשחרית, (בשו"ע סימן תקנה ס"א כתב, שנוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית ולא טלית אלא לובשים טלית קטן תחת בגדים בלא ברכה, ובמנחה מניחים ציצית ותפילין ומברכין עליהם, ויעויין בטור ובב"י שם הטעם, ואולם בחזו"ע הל' ומנהגי ת"ב דין ד' כתב, שכיום רוב בתי הכנסת בירושלים ובערי ארץ ישראל מתעטפים בטלית ומניחים תפילין בשחרית של תשעה באב כמו בכל יום, ומתפללים שחרית עם סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה ושירת הים כמו בכל יום, ושם בהערות ציין בזה, והן עתה חדשים מקרוב באו הוא הרה"ג מהר"ש משאש, בשו"ת שמש ומגן ח"ב (סימן ו'), וגם בירחון אור תורה (אב תשמ"ח), שכתב לערער על המנהג של ירושלים שנוהגים להתפלל בתשעה באב

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בשחרית בבית הכנסת בטלית ותפילין, והעלים עינו הברדולח מדברי הפוסקים שכתבו שכן היה המנהג עתיק יומין בירושלים, ושכן נהגו בכל בתי הכנסת בירושלים, שנמשכו אחר מנהג "בית אל", ובמח"כ הפריז על מדותיו במה שכתב שיש לבטל המנהג שנהגו להניחן בפרהסיא בבית הכנסת, וכל מי שאינו מקובל והרגיל עצמו להניח תפילין בשחרית בתשעה באב צריך לבטל את מנהגו, ולא יניח תפילין אלא במנחה, כמ"ש בש"ע. ע"כ. וליתא, שכיון שנשתנה המנהג למעליותא בהסכמת הקהל, להניח התפילין בשחרית בבית הכנסת, ולקרוא קריאת שמע ולהתפלל בצבור, וכמנהג העתיק בירושלים, ורשאים היו לנהוג כן. וכמ"ש כיו"ב הגאון הראש"ל מרן יש"א ברכה בשו"ת שמחה לאיש (חאו"ח סימן ד דף ח ע"א), שאחר שנשתנה המנהג וקבלוהו עליהם בהסכמת הקהל, אין מן הראוי לחזור ולעשות כמנהגם הראשון. ע"ש. וע' להכנה"ג א"ח (סי' לא בהגה"ט) שכתב, שבעי"ת סאלוניקי נוהגים להניח התפילין בשחרית, ואחר תפלת י"ח חולצין אותם, ואח"כ קוראים איכה וקינוח. ע"ש. וכן העיד הרב שלחן גבוה (ר"ס תקנה) על סאלוניקי ועל איזמיר. ע"ש. וע"ע להגר"י עייאש בספר מטה יהודה (סי' תקנה), שכתב, שאם הקהל מניחים תפילין בשחרית בט' באב, כל המתפלל עמהם חייב להניח תפילין כמנהגם. ואינו יכול להמנע ולפטור עצמו, שהרי נאמר לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות. וגם אני לעצמי אע"פ שהיה מנהגי שלא להניחן בשחרית, חזרתי בי להניחן כמנהגינו בס"ד. שהרי גם האבל מניחן מיום שני והלאה אף בשחרית. וכן הוא לדעת גדולי הפוסקים דס"ל שט' באב חייב בתפילין, שלא חילקו בין שחרית למנחה. וזה פשוט. וע"ע בספר משא חיים (דף נ ע"ב). ובמה שכתבתי בשו"ת יביע אומר ח"ב (חאו"ח סי' כה אות י), ובח"ג (דף שנא ע"ב). ע"ש. גם הגאון ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח (בקונט' דעה והשכל סי' ו) כתב וז"ל: עיני ראו ולא זר משנים קדמוניות בכל בתי כנסיות הספרדים בירושלים שנהגו ללבוש טלית ותפילין בט' באב בשחרית בצבור ובברכה כנהוג בכל יום. וכתב להשיב ע"ד חכם אחד ממרוקו שרצה למנוע דבר זה, ודחה דבריו. ע"ש. גם הגאון ר' אלעזר בן טובו ראב"ד קהל המערבים בירושלים, כתב בספר פקודת אלעזר (סי' תקנה), שהיה נוהג להתפלל בקהלת "חסד אל" בעיר העתיקה בירושלים, וקיים בעצמו "אל תפרוש מן הצבור", שכולם הניחו טלית ותפילין בשחרית, אלא שהוא ז"ל חלץ אותם מיד אחר תפלת י"ח, הגם שהם נשארו עליהם גם לאחר מכן. ע"ש. ומה שטען עוד הרה"ג ר"ש משאש שאילו המנהג הקדום בירושלים היה שמתפללים בטלית ותפילין בשחרית בבית הכנסת, מדוע כתב מרן שנוהגים שאין מניחים תפילין

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

בשחרית, אלא במנחה, והרי בירושלים לא נהגו כן, אלא התפללו בשחרית בטלית ותפילין בבית הכנסת. וע"ע בשו"ת שמש ומגן ח"ג (סי' ז) מ"ש בזה. הנה מרן החיד"א במחזיק ברכה יו"ד (סימן ל' סק"ג) כתב, כי מרן וגדולי ישראל שבאותו הדור שהיו בצפת לא ידעו ממנהגי ירושלים "אפילו בענינים גדולים", מפני שיבוש הדרכים שהיו בין צפת וירושלים, אשר סביב רשעים יתהלכון, ולא היו שיירות מצויות כל כך. ע"ש. ועמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (חיו"ד סי' כה אות ד), שהרבה מנהגים שכתבם מרן הבית יוסף, השתנו לאחר זמן כדברי האחרונים. ע"ש. סוף דבר, כל מה שכתב בזה מהר"ש משאש, במחכ"ת אין דבריו מחוורים, שבא לבטל מנהגי ירושלים בדברים שאין להם שחר כלל. והעיקר שאין לזוז ממנהגי ירושלים אשר יסודתם בהררי קודש, ונקבעו על פי גאוני ירושלים. ואני על משמרתי אעמודה. עכ"ד. ועיין עוד במשנ"ב תפארת מש"כ עוד בזה).

ב). המניחים בכל יום גם תפלין דרבינו תם, גם בתשעה באב יש להם להניח תפלין דר"ת, ולקרוא עמם קריאת שמע, כדין האבל שמניח גם תפלין דרבינו תם בימי אבלו. וכן המנהג, (חזו"ע שם דין ה').

ג). בני אשכנז שלובשים ט"ק בלבד בשעת התפילה, ראוי שישנו עם הט"ק בלילה, או שישמעו את הברכה על הט"ק מאחר, ואם לא יעשה כן יפשוט את הט"ק בלילה לפני השינה ובבוקר לא יברך (הנה בלקט יושר ח"א או"ח עמ' קי, כתב, שבעל התרומת הדשן נהג בתחילה לישון בליל תשעה באב בטלית קטן ולמחרת בבוקר לא היה מברך עליה, ומנהג זה הוא ע"פ דברי הטור אבל שנה לאחר מכן פשט את הט"ק לפני השינה מחמת החולשה ולמחרת בבוקר בירך עליה, ובשנה לאחר מכן שוב פשט את הט"ק לפני השינה, אבל לא בירך עליה בבוקר. עכ"ד, ובמשנ"ב סימן תקנה סק"ב כתב, בשם הפתחי עולם שאם פשט את הט"ק בלילה יש אומרים שצריך לברך עליו בבוקר, יעו"ש, והובא בספר תורת המועדים שמחמת הספק על הברכה ראוי לישון עם הט"ק בלילה כדי שלא להכנס לחשש ברכה לבטלה, וכן הובא שנהג הגרשז"א והו"ד בהליכות שלמה בין המצרים פרק טו הערה 32 יעו"ש, אבל יש לעיין דכ"ז לנשוי שמברך על טלית גדול אח"כ, אבל בחורים בני אשכנז שלא נוהגים בלבישת טלית גדול בצהריים, כיצד יברכו, ולכאורה היה ניתן לומר עיצה שיחליפו טלית קטן, ושוב ראיתי דאי"צ לזה ובקונ' הליכות האישי הביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שבחצות ימשמש בציציות ויברך יעו"ש, ובספר המועדים כהלכתם עמ' תשי בהערה עה כתב שהטוב ביותר בזה הוא לשמוע

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ברכת טלית גדול ממי שמתעטף בטלית גדול ולצאת ממנו ידי חובה, שהרי גם מי שמתעטף בטלית גדול במנחה סמוך לערב, אינו מברך על הט"ק בחצות, אע"פ שיש פסק ביניהם, וכתב שם שכנראה מפני שהמנהג היה לברך במנחה ולא דוקא בחצות, ולכן אין לחוש בזה מה שאינו מברך עד מנחה עכ"ד, ושוב ראיתי להגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א בספר מעדני יו"ט חלק ה' עמ' תרלה, שלכאורה נראה שיתכן שהכי צריך לנהוג שאם מתפלל מנחה קטנה, כיון שמפסיק זמן רב לפני שיתעטף בטליתו לפני תפילת מנחה, יברך על הט"ק בחצות היום א בזמן מנחה גדולה וימשמש בציצותיו לפני שיברך, אלא א"כ לא פשט הט"ק כשהלך לישון בליל ת"ב דאז אינו יכול לברך משום ספק ברכות להקל. [ועיין עוד בזה בשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סימן צה שיכוונו לפטור את הטלית קטן בצהרים ולא יברכו בבוקר יעו"ש]. ושוב ראיתי למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אומרה לשמך מס' 175 שכתב לדון, בהנ"ל, וכתב לדינא בזה"ל: בחור לובש טלית קטן בבוקר, ומברך עליו רק בתפילת המנחה, לאחר שמשמש בציצותיו נשוי, לובש טלית גדול במנחה ובזה ופותר את ברכת הט"ק, מכיון שיש מחלוקת האם כשמורידים את הט"ק בלילה האם כשחוזר ולובש שוב בבוקר בט"ב צריך לברך כבר בבוקר, טוב לישון עם הט"ק, ואם לא לובש ט"ג, ישמע ברכת הציצית מאחר ואם אין לו ממי לשמוע יפשוט את הט"ק בלילה לפני השינה, ובבוקר לא יברך. עכ"ד).

הנוהגים שלא להניח טלית בשחרית, נוהגים שלא לאחוז הציצית בשעת ברכות וקרי"ש, (כן כתב בספר נחמת ישראל פרק לו סעיף כו בשם הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א והגרנ"ק זצוק"ל ושכן הו"ד הגריש"א) וי"א שמותר (כן כתב בספר קרא עלי מועד בשם הגר"ח קניבסקי זצוק"ל).

ד. מי שמתפלל מנחה קטנה, י"א שאין לו לישון לפני שהניח תפילין, וכמו בכל המצוות שאסור לישון שמא ימשך (כן כתב בספר נחלת אליהו בשם הגר"א דושנצר, וכן כתב בשיעורי הרמ"מ לובין) ולכן צריך שומר לפני שהולך לישון או שיניח תפילין (כן כתב בגליון מים חיים בשם הגר"ח"ק, וכן כתב בתורת המועדים) אבל מנהג העולם להקל בזה, כיון שאפשר לסמוך בזה על שיטות הראשונים שבת"ב לא מניחים תפילין כלל (כן כתב בספר תורת המועדים בשם מרן הגריש"א) וגם משום שתפילת מנחה הוא דבר קבוע ורבים מדכרי אהדדי יכול לישון לפני זה, (כן כתב בגליון שואלין ודורשיין שכן שמע מהגר"א פאלק, והוסיף לו שיתכן שדוקא במצוות שהם מזמן לזמן כגון מגילה ושופר, אסור לאכול ולישון לפני המצוה, ומ"מ שכן

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הוא לדינא כן אמר לו הגר"ד מורגנשטרן, ושכן ס"ל להגרמ"ש קליין שליט"א, ועוד בענין זה ראיתי בגליון אספקלריא (תשעה באב תשפ"א) במאמרו של של הרה"ג יעקב ברמן שליט"א שכתב שיש שרצו לומר שיש להעדיף מנחה קטנה בתשעה באב משום שאומרים בה נחם לפי שבת"ב לעת ערב הציתו אש במקדש ומנחה גדולה עדיין אינו זמן זה, וכתב שעורר שיש לדון שהמתפללים מנחה קטנה ההולכים לנוח בשעות הצהרים קודם הנחת תפילין וככל מצות עשה מן התורה שאסור לאכול ולישן לפניה, וכתב שם שיש לייצץ עיצה פשוטה להניח תפילין לכמה רגעים ספורים אחר חצות ולפשטן ואז יוכל לנוח עד תפילת מנחה קטנה. ולענ"ד חוץ ממה שי"ל שעדיף להתפלל מנחה קטנה דהוא לכתחילה לפי השו"ע. מ"מ בעיקר דין זה האם מותר לישון בכה"ג, יש לדון האם גם מותר לישון קודם שהגיע זמן של מנחה גדולה, לנוהגים להתפלל מנחה גדולה בתשעה באב, ראה מש"כ בקונטרס שערי יוסף בהל' בין המצרים ח"ב עמ' 23 הנה כך פסק השו"ע בסימן תקנ"ה סע' א. וכן נוהגים בני מרוקו, ויש לדון האם מותר ללכת לישון שהרי קימ"ל בשו"ע סימן רל"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז יז שא"א ללכת לישון לפני קיום המצוה. ועוד הביאו בזה דברי הגרי"ש אלישיב הלכות ומנהגי בין המצרים פ"ז הערה 71, שמותר לישון, וטעמו שכיון שבתשעה באב אנו פטורים ממצות תפילין עד שעת מנחה, א"כ כיון שאין חיוב מצוה אז אין אסור אכילה ושינה, אלא משהגיע זמן חיוב המצוה. והוא כעין דברי הגרי"ש"א שהבאנו לעיל מש"כ בתורת המועדים, וע"ע בהליכות עולם הל' ת"ב מש"כ בזה עוד).

ה). וחולה שאוכל בתשעה באב מותר לאכול בבוקר אע"פ שלא הניח תפילין (ראה מה שהתבאר בהלכה לעיל, וכן כתב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם).

ו). יש נוהגים להשכים לקום בתשעה באב, (כן כתב במטה משה הושענא רבא סימן תתקנח, שיש ה' השכמות ובכללם תשעה באב יעו"ש, ובספר אשרי האיש ח"ג עמ' פו כתב שבזמן הזה קיל, וכן בילקו"י ד"ת עמ' תפב כתב שהגרע"י לא נזהר בזה כי היה לומד כדרכו עד מאוחר בלילה, ומ"מ בני אשכנז גם לא נהגו בזה, כי נהגו לומר הקינות עד כחצות, ומשו"ה מתחילים בדרך כלל להתפלל יותר מאוחר).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ז). תפילת תשעה באב בכותל המערבי - ויש נוהגים ללכת להתפלל בכותל המערבי בליל תשעה באב ויומו, ומי שאם ילך לכותל לא יוכל לצום לא ילך, ומ"מ ההולכים לא ילכו באופן של קלות ראש, וטיול (כן כתב בילקו"י ד' תעניות עמ' שפב, וכתב שיש לזה סמך ממש"כ רבינו יעקב סקילי תלמיד הרשב"א בספרו תורת המנחה פרשת דברים, שהוא כמו עליה לבית הקברות שי בזה נחת רוח למת ה"ה להכותל המערבי יעו"ש, ומ"מ כתב שם בילקו"י שכ"ז הוא דוקא כשאין חשש ביטול תורה או קלות ראש בפרא כשהולך בדרך, אבל מי שיכול לעסוק בלימוד ההלכה ולברר ההלכות ולהעמיד הלכה על בוריה בהלכות המותרות, אין לו למעלה מזה).

ח). יש נוהגים לשיר בכותל המערבי בתשעה באב, שירי התעוררות שמעוררים כמיהה וציפיה לגאולה ולבנין בית המקדש, ויש להם על מה לסמוך, אבל מ"מ אינו לכתחילה (הנה הראני ידידי הגאון רבי חיים מלין שליט"א במח"ס שו"ת שיח חיים וש"א"ס, ששאל להגר"י ליברמן שליט"א, במנהג של בחורי ישיבות בדורינו, שנוהגים לבוא בתשעה באב לכותל המערבי, ומתיישרים מול הכותל ומקום המקדש, ושרים שירי התעוררות וכמיהה וציפיה לגאולה, ועושים זאת בצורה של מקהלה ששרים ביחד. ונסתפקו רבים, דמצד אחד לא ככה נהגו אבותינו בכל הדורות, וצריך לשבת ולבכות ולקונן על החורבן, ומצד שני – דור דור ודורשיו – וכיון שיש ירידת הדורות, וקשה לאנשים להתחבר לחורבן ביהמ"ק, א"כ עדיף שישבו מול הכותל ויתחברו לציפיה לגאולה וכו'. ואמנם היו גדו"י שעוררו שלא לרקוד ולשיר בכותל המערבי, אך אולי כל זה בדרך שירה וזמרה של ריקודים (הגם שהתוכן של השיר הוא על ביהמ"ק), אבל אם זה בצורה של התעוררות שרי. וענה לו הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א, בעמח"ס משנת יוסף: דאם זה בדרך התעוררות, וכמו ששרים בסוף הקינות "אלי ציון ועריה" שהוא ניגון המעורר כמיהה וציפיה לגאולה ולבנין בית המקדש, א"כ שרי. עכ"ד. אבל לענ"ד סו"ס הרי הפוסקים דנו מה הדין לשיר שירים בפה בתשעת הימים והתירו בקושי, ואפילו בשבת זמירות שבת יש שאסרו, וכמו שהבאנו בריש הקונטרס שערי יוסף הל' בין המצרים, וא"כ כ"ש בליל תשעה באב מול מקום המקדש, שיש להתעורר לבכי אמיתי, ע"י אמירת הקינות, ולא ע"י שירים. ועוד שידוע המעשה שבליל תשעה באב של שנת תרפ"ט באו יהודי ירושלים בהמוניהם אל כותל המערבי שריד מקדשנו לקריאת איכה ואמירת קינות לפתע נדהמו כולם לנוכח התופעה הפלאית שנגלתה בפניהם מבין אבני הכותל המערבי החלו לטפטף טיפות מים הכותל

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הזיל דמעות, ויודעי ח"ן אמרו כי השכינה בוכה עם כלל ישראל על צער הגלות, ורק לאחר מספר ימים בי"ח באב תרפ"ט כשהגיעו לירושלים הידיעות המזעזעות על טבח הקהילה היהודית בחברון הבינו הכול למפרע את בכייתן של אבני הכותל הכותל המערבי. ע"כ אותו מעשה, וא"כ כ"ש בימינו אנו שבחוץ משתוללת חרב, ורבי יוסף קספי חי בספרו כסף צרוף כותב בהיותי בעיר הקודש ירושלים תובב"א שמעתי אומרים כי בליל תשעה באב יוצא קול נהי ואנחה מבית המקדש וכל בני אדם שומעים ואני רציתי לנסות הדבר ובליל תשעה באב יצאתי מבית הכנסת וישבתי על חלון ביתי שהיה סמוך לבית המקדש והכותל המערבי נראה ממנו עמדתי מצפה לשמוע איזה קול יללה גדולה נשמע מבית קודש הקודשים ותסמר שערות בשרי ואתעורר בבכי גדול עד כי נתעלפתי, ע"כ מדבריו, ומבואר דמקום בית המקדש הוא מקום לבכות, ולכן לענ"ד מסברא פשוטה לאסור דבר זה. ואם כבר עושים כן הנח להם לישראל, וניתלים באילנא רברבא מזקני הפוסקים בעל המשנת יוסף שליט"א).

ט). יש נוהגים ללכת בבית הקברות בתשעה באב, וע"פ הקבלה אין ללכת, (כן כתב ברמ"א, וכתב שם במשנ"ב סקמ"א הטעם כדי שיבקשו עלינו רחמים, ואמנם במג"א שם כתב, בשם רבינו האר"י ז"ל שאין ללכת לבית הקברות אלא לצורך הלויית המת דוקא, ובפרט אם לא נתקן אצלו עון הקרי, וכן הביא לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם, ובמק"א (עי' בקונ' שערי יוסף אלול וימים נוראים) הארכתי בכל האי מנהגא בדין עליה לבית הקברות, ואין כאן המקום להאריך בזה).

דיני התפילה בתשעה באב

א). אומרים נחם, וענינו בכל התפילות, ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ואם שכח אומר קודם ותחזינה, ולא חותם בברוך מנחם ציון אלא ותחזינה עינינו עד סוף הברכה (כן נראה ממש"כ בשו"ע סימן תקנז ס"א, וז"ל: בתשעה באב אומר בבונה ירושלים נחם ה' אלהינו את אבילי ציון וכו', וענינו בשומע תפילה ואם לא אמר לא זה ולא זה אין מחזירין אותו, וכתב במשנ"ב סק"א שמסתימת דברי המחבר נראה שאומרים בכל התפילות וכן הוא המנהג בירושלים, ומש"כ שאם שכח שיאמר וכו' כן כתב במשנ"ב שם סק"ב, ועיין עוד בביה"ל בד"ה בבונה ירושלים מה שנתבאר עוד בזה) ומנהג בני אשכנז

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

לומר רק במנחה, (כן כתב ברמ"א שם, וכן כתב במשנ"ב סק"א שכן המנהג במדינותיו).

ב). ברכת שעשה לי כל צרכי מברכים אף בצום תשעה באב (כן מבואר במשנ"ב סימן תקנ"ד סקל"א, וכן כתב בחזו"ע דיני ומנהגי יום ת"ב, ומברך כל ברכות השחר לרבות ברכת שעשה לי כל צרכי שיש לאומרה, שהברכה היא ברכת השבח על מנהגו של עולם, וגם הרי נהנה מנעלי בד וגומי וכיו"ב. ועוד כתב שם בזה, בדין ברכת "שעשה לי כל צרכי", נחלקו הפוסקים אם יש לברך ברכה זו בתשעה באב וביום הכפורים, כיון שבאותו יום הכל אסורים בנעילת הסנדל. ובברכות (ס:) אמרינן כי סיים מסאני אמר בא"י שעשה לי כל צרכי. מבואר שברכה זו נתקנה על נעילת הסנדל. ורוב הפוסקים ראשונים ואחרונים הסכימו שיש לברך ברכה זו גם בתשעה באב וביום הכפורים, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבח שנתקנה על מנהגו של עולם, ועוד שמותר לנעול נעלי גומי, ונעלי לבדים וכיוצא בהן, ולא נאסר לנעול אלא נעלים של עור. הילכך שפיר מברך "שעשה לי כל צרכי". וכן המנהג אצל רבנים וגדולים יעו"ש עוד במקורות מה שהרחיב בזה). ויש נוהגים לברך רק במוצאי ת"ב אחרי שלובשים נעלי עור (כן הו"ד הגר"א והחזו"א שכן נהגו, ראה מש"כ בזה בספר קרא עלי מועד).

דיני ברית מילה ופדיון הבן בצום תשעה באב

א). ברית מילה, שחלה בתשעה באב דחוי בעל הברית, שהם המוהל והסנדק ואבי הבן, מתענים עד הברית, ויתפללו מנחה גדולה, ומותרים לאכול שיו"ט שלהם הוא, ואינם משלימים את תעניתם (שו"ע סימן תקנ"ד סעיף ט, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות עמ' שצד), ומ"מ אם אך עשו את הברית לפני חצות היום דינם כנ"ל ורשאים לאכול אבל שאר הציבור אינם רשאים לאכול, (שו"ת אור לציון ח"ג פרק כט סימן ט', וע"ע בחזו"ע ד' תעניות עמ' תד ותה, ואולם הגריש"א ס"ל שאין לקהל בזה כן הו"ד בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק עא אות לא) ויש מתירים רק מחצות, וראוי להחמיר בזה (כן הבאנו לעיל דעת הגריש"א, והכי לכאורה נראה דעת השו"ע, אלא דיש לדון דכיון דהיתר הוא משום שהצום דחוי א"כ י"ל כיון דאידיחי אידחי ועיין), ומ"מ מותר לעשות את הברית לפני חצות, משום זריזין מקדימין למצוות (כן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן עז אות א סק"ג, וז"ל: לענין מילה בט"ב משמעות הרמ"א סי' תקנ"ט ס"ח לאחר שגמרו הקינות משמע אפילו

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

קודם חצות, ומדינא מותר לאכול לבעלי שמחה אחר חצות, והמג"א החמיר, ושאל מעל' להמתירין לאכול אם מתירין ג"כ רחיצה ונעילת סנדל, ואם מתירין גם כשהברית קודם חצות, והעיר משע"ת שמתיר רחיצה גם קודם הברית ע"ש סוס"ק ט"ו. הנה למעשה יראה מהפוסקים דמותר רק אחר חצות ומטעם י"ט דילי' הוא, וכיון שהטעם משום יום טוב דיליה א"כ גם נעילת הסנדל ורחיצה מותר, דאם התרנו אכילה החמורה מכ"ש הני, ומה דמוזכר בשע"ת רחיצה לפני המילה גם קודם חצות הלא טעמו בצידו משום נקיות המצוה, ומה שעושים לפעמים המילה קודם חצות, הלא טעמו פשוט משום דין זריזין מקדימין לעצם מצות מילה שאין עליו להפסיד מפני התענית עכ"ד, ויש עוד להאריך בכ"ז, ומ"מ לשיטות הפוסקים שאין היתר לאכול לפני חצות, אין לשתות את הכוס של הברכות, אלא לתת לקטן או ליולדת).

אבל יש נוהגים להחמיר בזה, ולעשות את הברית רק סמוך לשקיעת החמה, וכן יש מבני אשכנז שנוהגים להחמיר בזה, (הנה במג"א סימן תקנ"ט סקי"א כתב להחמיר בזה, ואולם במשנ"ב סקל"ח לא כתב כן לדינא, ובשער הציון שם סקל"ט כתב, אף דהמגן אברהם כתב בשם כנסת הגדולה דעכשיו נתפשט המנהג החמיר בזה לא העתקתיו, דחולק על הא"ר וכתב דזהו רק בתורגמא ולא במדינותינו והעתיקו השע"ת וכן החיי אדם העתיק כהשו"ע עכ"ד, ואמנם בשו"ת שבט הלוי חלק ו' או"ח סימן ע' אות ב', כתב שיש מחמירים כשיטת המג"א ושכן דעת הגאון שואל ומשיב בתשובה, יעו"ש, וכן כתב הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א בספר דיני ט' באב שחל בשבת עמ' צח שראוי להחמיר בזה, וז"ל: אמנם כל זה לעיקר ההלכה אבל מצעו ראינו בספרי מנהגי הקהילות דכמה וכמה מהקהילות נהגו להחמיר בזה והובאו לעיל במו"ה קט"ז ובקשר דמה שכתב המ"ב בשעה"צ דבמדינותינו אין המנהג להחמיר ושאו"ל שבארצות תוגרמה המנהג להחמיר נכון דרוב הקהילות הנ"ל שנהגו להחמיר הם מארצות תוגרמה אבל עיין בחזון עובדיה שם בע' שצ"ה דאדרבה מנהג ארצות המערב להקל והביא שם מכמה וכמה מאחרוני הספרדיים שפסקו להקל כהשו"ע וכן לגבי ארץ ישראל וגלילותיה פסק ביביע אומר ח"א סי' ל"ד ובחזון עובדיה עמי שצ"ד להקל כפשטות השו"ע ושאיין כאן מנהג להחמיר וע"ע שדי חמד בפאת השדה סי' ב' אות ח' שהאריך בזה עיי"ש אמנם בערוך השלחן סעיף ט' כתב דלא שמענו ולא ראינו להקל בזה ע"כ והוא כתב כן בעיקר לארצותינו האשכנזים וכפשטות המג"א בס"ק י"א שכתב דהמנהג להחמיר על כן נראה למעשה דבזמנינו יש לנקוט כמנהג הקהילות שהחמירו בזה ושבעלי הברית יחמירו להשלים

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

התענית מחמת כמה טעמים ובעיקר מטעם הנאמר בגמרא שבת קל"ט ב' לגבי מת ביו"ט שני של ר"ה שם במסקנא לגבי ביצה מחמת שאינם בני תורה וכדפסק הר"ת שם בד"ה יום ובתוספות ביצה ו' א' ובטור סי' תקכ"ו להחמיר במת ביו"ט שני שלא יתעסקו בו ישראל ואף שבזה נחלק עליו הרא"ש ודעימיה וכן נפסק בשו"ע שם ס"ד מ"מ אפשר לומר דזה דוקא לגבי מת ומשום כבודו של מת שלא להשהותו וגם שלגבי מת שיש בכל מקום מתעסקים מיוחדים והם בקיאים בדינים מה מותר ומה אסור ביו"ט, משא"כ בנ"ד שהוא כעיינן נתינת תורה לכל אחד ואחד בידו, ומחמת כמה טעמים יש להחמיר בזה בזמן הזה, חדא משום שאין רוב העולם ואפילו מבני תורה בקיאים בהלכה ואפשר למיפק חורבא מיניה שאם יראו שבעלי הברית אוכלים בט"ב יחשבו שהותרה הרצועה לכל המוזמנים לברית שלא להשלים תעניתם וכמו שקרה המעשה כן בשדי חמד שם שבטעות אכלו כולם ועוד דרכו לדאבוננו שאינם שומרים תו"מ והם לא מתענים בט"ב והלואי שיתענו ביום כפור ואם יראו שבעלי הברית אוכלים יאמרו שגם הדתיים ממציאים להם כל מיני קולות והותרה הרצועה ואיכא חילול השם ועוד דהנה בזמנינו הרחיבו את המושג סנדק לקרוא שם שין צרויה סנדק לכמה סוגי משתתפים בברית שאין לזה שום מקום בהלכה ודהיינו שיש קוראים למי שמחזיק התינוק בשעת הברכות בשם סנדק מעומד דבר שאין לו שום סמך בהלכה דמעיקר הדין התינוק יכול להיות מושכב אז על השלחן והגדילו עוד בזה לקרוא בשם סנדק מי ששם יד לאדם גדול כשמלים אותו והוא שם יד תחת מראשותיו שאין בזה אף ריח סנדק ובכלל אין דין סנדק אלא לפחות במי שמלים אותו עד גיל בר מצוה אבל אח"כ מה שייך סנדק לגביו ופשוט ואם כן חשש גדול שגם אלה הסנדקים חדשים מקרוב באו יבואו לזלזל בצום ט"ב נדחה ומכל הלין טעמי נראה ברור שראוי להחמיר בזה להשלים התענית וכמנהג הקהילות שנהגו להשלים דאין אנחנו עדיפים מהם והרי גם בדבר שקל מט"ב חזינן דהמנהג להחמיר והוא במה שכתב הרמ"א בסי' תרפ"ו ס"ב דבתענית אסתר שנדחה שחלה בו ברית שמותרים כל הקרואים לאכול ע"כ ולמעשה שאלתי בזמנו למוהלים וענו דלא ראינו שינהגו כך אלא נוהגים כהט"ז שם עיי"ש וכ"ש בנד"ד בט"ב שנדחה ועיינן גם בדינים והנהגות החזון איש זצ"ל פי"ט ס"ב שפסק להחמיר גם בתענית אחר שנדחה גם לבעלי הברית ולכן לסיכום בט"ב שנדחה יש לנהוג בכל מקום שגם שלשת בעלי הברית האב והמוהל והסנדק ישלימו התענית וינהגו בכל כמו בט"ב שאינו דחוי אלא אם כן בצורך גדול של חולשה או זיקנה וכדומה גם

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

אם הוא לא במקרה של חולי אז ינהגו כפשטות השו"ע שלא להשלים את התענית עכ"ד הגה"צ רבי שריה זיע"א, ואמנם מש"כ שהתורה לא נתנה לכל אחד ואחד, אבל מאחר דכן הוא שיטת השו"ע לדינא, וכן הוא שיטת עוד הרבה ראשונים, ממילא לא נראה לאסור בזה מה שחז"ל מתירים בזה, ורק מי שמקובל בידו כשיטות הפוסקים להחמיר בזה, יש לו להחמיר בזה). ומ"מ בלא"ה נהגו לעשות את הברית מילה סמוך לשקיעת החמה, כדי שיכולו אח"כ לעשות סעודה, וגם שיכולו אנשים להשתתף בברית (כן שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ואמר לי שכך למעשה נוהגים, כך שהנידון הנ"ל בלאו הכי לא מצוי, וכן כתב הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א בגליון יורו משפטיך ליעקב מס' 24 יעו"ש, ואמנם יש לדון אם ראוי לעשות הכי, משום שע"י כן מפסידים את המעלה של זריזין מקדימין למצות, וגם שאח"כ יהיה הרבה אנשים, הרי קימ"ל דזריזין מקדימין עדיף על ברוב עם בברית מילה, וכמ"ש בשו"ת יביע אומר, [והארכתי בכ"ז במק"א] ויש ליישב בזה דהכא שאני שאפשר שאף אם יגיעו אנשים הרי יהיה להם חולשה ע"י הצום, ומשו"ה לא נהיגי הכי, ועיין משנ"ב סקכ"ו שזריזין מקדימין למצוות שייך גם בת"ב ועיין).

(ב). ואם הברית מילה דחוייה, מחמת שהתינוק לא היה בריא, בצום ת"ב דחוי, יש אומרים שדינה כברית רגילה (הנה בספר ט"ב שחל בשבת פרק ח' סי"ג כתב לדייק מדברי המשנ"ב שס"ל להקל, שכתב כן בסתם ואח"כ הביא דעת המחמירים בשם ויש מי שאוסר, ומשמע שדעתו נוטה להקל יעו"ש, וכן נראה לדינא בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כא תשובה ט' בהערה בעמ' רסד בד"ה ויש יעו"ש) ויש אוסרים (כן כתב בברכ"י סימן תקנ"ט סק"ו שהביא בשם הרב פרי הארץ ח"ב או"ח סימן ח' וז"ל: אם המילה ג"כ היא שלא בזמנה ישלים תעניתו אף לנוהגים כפסק מרן עכ"ד, והו"ד בכה"ח ס"ק סט, וכן כתב להחמיר הגר"ד יוסף שליט"א בספר תורת המועדים סימן ב' ס"ו, ועיין בחזו"ע ד"ת עמ' תג ותד) ונראה שהמקיל יש לו על מה לסמוך (ואף שהיה נראה להחמיר כי בלא"ה יש חולקים וסוברים שגם בברית רגילה אין לאכול ואין את ההיתר שכתב בשו"ע, וכמו שכתב במג"א ועוד, כמ"ש לעיל, מ"מ כיון דהצום דחוי, והטעם דבעל ברית אוכל הוא משום שיו"ט שלו הוא, וא"כ סו"ס אף דהמילה היא שלא בזמנה, הא סו"ס הרי הוא יו"ט שלו, ושוב מצאתי בזה בספר דרכי ציון להגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א אב"ד גילה, ובמח"ס שו"ת שואלין ודורשינן, בסימן כא, שנשאל בהנ"ל, ושם הביא דברי הכה"ח הנ"ל, ושמדברי השע"ת סימן תקנא סקל"ג שנראה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מדבריו שכיון שאינה בזמנה אינה יכולה לדחות את התענית, ואולם במש"כ בסימן תקנ"ט סקט"ו נראה שיש מקום להיתרא בזה דהרי סו"ס הרי הוא מצוה, וכתב שם שכן נראה מדברי המשנ"ב, ושכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה בין המצרים פרק טו בדבר הלכה אות כד ובאחרות הלכה הערה 60 שכתב לדייק כן מדברי המשנ"ב מה שחילק בין זמנה לשלא בזמנה, רק לענין פדיון הבן ולא לענין מילה, והוסיף עוד שהרי כתבו הפוסקים שבברית מילה אפילו אם אבי הבן הוא אבל בתוך שבעה, נועל מנעליו ולובש בגדי שבת ועושה סעודה בין בזמנה ובין שלא בזמנה, א"כ מוכח שאף ברית שלא בזמנה נחשבת כיו"ט לגבי האבל עכ"ד, ולכן נראה דהמיקל בזה יש לו על מה לסמוך, ומ"מ אי"ז כ"כ נפק"מ כמ"ש לעיל, וכן כתב לדייק כיוצא בזה הגר"צ כהן זצ"ל בספרו דיני ט"ב שחל ביום א' בעמ' קיח יעו"ש, ושוב מצאתי שכן כתב להתיר לדהיא בשו"ת בית יצחק חאו"ח סימן מב סוף אות ז' יעו"ש, וכן הורה הגר"ע יוסף זיע"א בספר מעיין אומר (ח"ג עמ' קנג) שהשיב לו שבעלי ברית מילה דחוויה מחמת שהיה התינוק חולה וכיוצא בזה פטורים מצום תשעה באב דחוי, ויעו"ש בהערה בזה, ועיין עוד בקובץ אליבא דהלכתא חלק צח עמ' קנ בדברי הרה"א אורן ניזרית שליט"א במה שהאריך בזה, ופלא בילקו"י ד' תעניות עמ' תקמה ואילך שלא דן בענין הנ"ל).

ג). ובמילת גר שנתגייר, הסנדק והמוהל אין נפטרים מהצום (כן כתב הג"ר גדעון בן משה שליט"א שם, והטעם שהרי כיון דקימ"ל דמל ולא טבל כאילו לא מל, ועדיין אין במילתו מצווה, עכ"ד, ויש לעיין דהא סו"ס יו"ט שלהם הוא, ועיין, ובלא"ה נראה דאינו נפק"מ כ"כ לדינא, כי לא מצוי הוא).

ד). פדיון הבן, שחל זמנו ביום א', יש לעשות את הפדיון ביום, ואת הסעודה במוצאי תשעה באב, ויש אומרים שאפשר לעשות אף את הפדיון בלילה, (הנה בנידון הנ"ל, כתב במג"א סימן תקס"ח סק"י בשם הש"ך יו"ד סימן שה סק"ב, אבל אין לפדותו ביום התענית ולעשות סעודה בליל שאחר התענית, דליכא פרסומי כה"ג, וכמו שכתב מהרא"י בת"ה סי' רס"ט גבי חל יום ל"א בשבת וכו' ואם יעשו הסעודה בשבת שכבר הוא פדוי מאן נימא לן דאיכא פרסומא כה"ג שאין רואים הפדיון בשעת הסעודה ע"כ, מיהו שמעתי שנוהגין לפדות ביום התענית ולעשות הסעודה בלילה שאחר התענית, ויש לחלק בהך דמהרא"י וק"ח עכ"ד, ובערוך השולחן יו"ד סימן שכ סעיף מה כתב, כשחל יום ל"א ביום תענית ציבור הדבר פשוט שפודין אותו בלילה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

הקודמת השייך ליום ל'א, ואם חל בט' באב פודין אותו לאחר התענית בלילה ויש גם ביכולת לפדות ביום התענית ולעשות הסעודה בלילה, מיהו יותר טוב לעשות הכל בלילה, כדי שיברך הכהן על הכוס עכ"ד, וכן כתב המהרש"ם בדעת תורה סימן תקנא סי"ז, ובצום תשעה באב דחוי, וזמן הפדיון חל ביום ל'א, כתב בזה בשו"ת האלף לך שלמה (סימן שמט) שיעשו את הפדיון ביום תשעה באב סמוך לערב, ויעשו את הסעודה מיד אח"כ בלילה, וכתב שם בזה"ל: אשר שאל בפדיון הבן שחל ביום ל'א בשבת וביום א' הוי ט"ב אימתי יעשה פדיון הבן לפי שראה בספר גור אריה יהודה חיו"ד סי' קט"ז שיש לפדותו בלילה אחר ט"ב, תשובה, לדעתי נראה דלא כספר הנ"ל רק לעשותו סמוך ללילה ולברך שהחיינו, כי עיקר הדבר דאין לברך שהחיינו בין המצרים הוא מחומרות האחרונים, והם עצמן לא שמענו שבפדיון הבן תוך ל' או תוך יב"ח לא יעשה פדיון הבן או לא יברך שהחיינו, ובע"כ כיון דהתם המצוה רק עליו לא משגחינן במה שמברך שהחיינו, א"כ ה"ה נמי אם הוי תוך שבעה מותר לעשות פדיון הבן, ומכ"ש בט"ד כל דהמצוה מוטלת רק עליו מברך שהחיינו אף דהוא אבל וכו' ולכך בפדיון הבן דהחיוב דוקא עליו הוי כמו בנר חנוכה בביתו, ולכך יעשוהו סמוך לערב ויברך שהחיינו, והסעודה יעשה בלילה, בפרט בשנה זו דחל בעשירי ודאי דמותר לו לעשות כן, כנפלענ"ד פשוט ונכון עכ"ד, ואולם מדברי הערוך השולחן שם מבואר שיעשו את הפדיון והסעודה בלילה שלאחר התענית, וכן כתב לדינא בשו"ת גור אריה יהודה יו"ד סימן קטז, וכן כתב בערך ש"י סימן תקנ"א סי"ז, יעו"ש, ועיין עוד בספר נהר מצרים (יו"ד הלכות פדיון הבן אות כא) כתב, שאם חל יום ל'א ביום התענית עושין אותו בתענית, אבל בפדיון דחוי, המנהג במצרים לעשות הפדיון בליל מוצאי התענית כדי לעשות את הפדיון וסעודתו בבת אחת עכ"ד, והו"ד לדינא בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן נו, ובספר ט' באב שחל ביום א' הערה קלז בסופה, שכתב שמימינו לא ראינו פדיון הבן בתשעה באב אלא עושין במוצאי ט"ב עכ"ד, וכן כתב לדינא בספר אוצר הפדיון הבן הביא כן בשם גרשז"א והגר"ש דבילצקי זצוק"ל שמעולם לא שמענו שיקיימו את מצות פדיון הבן בתשעה באב בין בזמנו ובין בנדחה, וכן כתב להביא לדינא הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א. יעו"ש, וכן כתב בגליון וישמע משה פרשת מסעי שנת תשפ"ב, שכן הורו לדינא הגר"נ נוסביום שליט"א והגר"ש גרוס שליט"א והגאון רבי יעקב גריונלד שליט"א והגרש"א שטרן שליט"א, והגר"י זילברשטיין שליט"א. אבל אכתי יש לעיין מה הטעם שבצום תשעה באב נדחה, לא

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

מקיימים את הפדיון הבן עכ"פ, הרי סו"ס הבן לא פדוי, וזריזין מקדימין למצוות, וכן נראה לענ"ד להעיר בזה ממש"כ במשנ"ב (סימן תקנט סקל"ח) וז"ל: י"א שה"ה אם חל פדיון הבן בט"ב שנדחה נקרא ג"כ אצלו יום טוב והאב והכהן א"צ להשלים התענית ומ"מ אינו מותר לעשות הסעודה שאין מצות הסעודה דוחה התענית וכנ"ל לענין בעל ברית ודוקא כשחל פדיון הבן בזמנו שחל יום ל"א שלו בו ביום אבל שלא בזמנו ואפילו היה יום ל"א בשבת דאעפ"כ הוא שלא בזמנו צריכין להשלים, עכ"ל, ומבואר דהפדיון הבן נוהגים לעשות ביום התענית, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי (חלק ו' סימן ע אות יא) וז"ל: בפדיון הבן שחל יום ל"א בשבת - ויום אח"ז ט' באב שנדחה - עיינן להגאון מהרש"ק באלף לך שלמה סי' שמ"ט דמייתי מס' גור ארי' חיו"ד סי' קט"ז לפדות במוצאי ט' באב - והגאון מהרש"ק פסק דיעשה ביום סמוך ללילה ומשום שהחינו אין חשש כיון דכך המצוה, אעפ"י שט"ב חמור מבין המצרים לענין שהחינו, ובפרט בשנה שחל בעשירי באב, ומש"כ הגאון לפ"ז סמוך לערב הוא מהיות טוב, אבל מעיקר הדין לפי זה גם לפני זה מותר ויעשו הסעודה בלילה אח"כ - והלום ראיתי בדע"ת להגאון מהרש"ם סי' תקנ"א סי"ז פסק נמי דמותר לעשות הפדה"ב בט' באב עצמו. עכ"ל. וכן כתב לדינא בילקו"י ד' תעניות עמ' תקמח, אם חל מועד פדיון הבן בתשעה באב, יעשה את הפדיון לפנות ערב, ואת הסעודה יעשה במוצאי הצום, ויש אומרים שידחו גם את הפדיון למוצאי תשעה באב, והעיקר כסברא ראשונה, ויכולים לאכול בשר בסעודת מוצאי הצום הגם שנוהגים שלא לאכול בשר בי' באב כיון שהיא סעודת מצוה, וכתב שם בהערה לציין לדברי הש"ך והמשנ"ב, ושם כתב על השאלה שכתבתי לדון כיצד מותר לדחות את הפדיון, וכתב שם שי"א שאם מעכבים את הפדיון לא חשיב כמטבל מצות עשה דמבן חודש אמרה התורה לפדות ולא דמי לביום השמיני ימול וכו', ולדברי הפוסקים הנ"ל מותר לדחות את הפדיון ללילה כי אם יעשו את הפדיון בת"ב יכשלו האורחים באמירת שלום וכדו', וכתב שם שיש לדייק בזה ממש"כ הרא"ש בסוף בכורות שכתב ואחר שיהיה בן ל' יום יפדנו מיד ולא יאחר מצותו כמו שאמרו חכמים במכילתא ושמרתם את המצות קרי ביה ושמרתם את המצוות אם באה לידך אל תחמצינה, וכמו שמוכח מלשון השו"ע בסימן שה סי"א, שהוא מדין זריזין מקדימין למצוות, ושכן מבואר בחינוך מצוה שצב, וכן מבואר ברש"ש במנחות דף סו ע"א, ואולם כתב שם לפי מש"כ במג"א סימן תקסח סק"י שאם מעכב את הפדיון עובר בעשה, ושכן מוכח מדברי התוס' במו"ק דף

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ח' ע"א ובספר תניא רבתי סימן צח ובלבוש סימן תקנ"א סי"ז, וציין בזה בילקו"י שובע שמחות דיני פדיון הבן שהעיקר כשיטה ראשונה, ומ"מ הביא שם שבספר מועדי גהר"ח עמ' קסד כתב שדעת הגר"ח ק שלא ידחה את הפדיון אלא א"כ הוא פדיון הבן שלא בזמנו, שאף שכתב הלבוש ביסמן תקנא שכל יום שאינו פודה עבור בעשה כאן כיון שרוצה לעשות אינו עובר, ושכן כתב בשו"ת דרכי שלום סימן ח', יעו"ש. ואמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שלמעשה יש לעשות את הפדיון הבן בתענית, ואת הסעודה אח"כ וכמו ששמע מהמשנ"ב, אלא שמהגרשז"א והגר"ש דיבלצקי זיע"א וכמו שכתב בספר פדיון הבן כהלכתו, ואמנם שוב ראיתי בספר הנ"ל שכתב בשם הגרשז"א שאפשר לעשות את הפדיון בסמוך לשקיעה יעו"ש, וכמ"ש בהאלף לך שלמה. [ועיין עוד בשו"ת נודע ביהודה תנינא חיו"ד סי' קפז לגבי פדיון הבן שאמור להיות ביום א' דר"ה יעו"ש]. ויש עוד להאריך עוד בכ"ז. ושוב כתב לי בזה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, עיה"ק ירושלים תובב"א, עמש"כ שלמעשה יש לעשות את הפדיון בתענית ואת הסעודה אח"כ, וכתב לי בזה"ל: כן נוהגים, ונהרא נהרא פשטא עכ"ל).

(ה). ומי שהניח תפילין בשחרית יכול להניח שוב תפילין, במנחה כיון שמתפלל אצל האשכנזים שמניחים תפילין במנחה.

(ו). הנוהגים להניח תפילין במנחה, יש להם לקרוא להם קר"ש עם התפילין. (כן נראה ממש"כ בחזו"ע עמש"כ לדון בזמן הנחת תפילין, וכתב שאין בזה משום עדות שקר, כיון שעתידיים להניח תפילין במנחה, ובע"כ דבמנחה יש לקרוא קר"ש עם תפילין, ואמנם יל"ע מדוע הפוסקים לא כתבו להאי הלכתא).

דיני צאת הצום

(א). זמן סיום הצום הוא כעשרים דקות אחרי שקיעת החמה. (ראה מה שהתבאר בגליון באר ההלכה מס' 23, וכן ה"ה לגבי ת"ב כן כתב בילקו"י ד'ת עמ' תסד). ויש אומרים שיש לחכות בצאת הצום כ-40 דקות או 30 דקות אחרי השקיעה, (כן מבואר בלוחות של הרב טיקוצ'נינסקי, ומקור דבריו ממש"כ החדי"א בברכ"י סימן רסא בשם הגינת ורדים, ועיין עוד בזה בלוח שנה של ישיבת כסא רחמים, וכן כתוב בלוח עיתים לבינה שי"א לחכות 30 דקות, וי"א 40 דקות אחרי השקיעה).

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

ב). אסור לאכול במוצאי הצום לפני ההבדלה, אבל מותר לשתות מים, (כדיני הבדלה, כמבואר בשו"ע או"ח סימן רצ"ט ס"א, וכן כתבו בספרי הפוסקים).

ג). הנוהגים להחמיר כזמן ר"ת במוצאי שבת, אין צריכים להחמיר גם במוצאי צום תשעה באב, (הנה הגר"ש דבילצקי זיע"א בספר דיני ט"ב באב שחל בשבת, ומ"מ כתב שם שאפשר להוריד הנעלים כבר בזמן יציאת הצום לפי הגאונים, יעו"ש, ונראה דכ"ז לשיטות הפוסקים שנוהגים הוא בתורת חיוב, ולא בתורת חומרא, ואולם הגר"ד יוסף שליט"א בקונ' עמ' עג בהערה כתב מש"כ להביא בספר יום ולילה של תורה פרק יא עמ' נח שהביא עדות של גהר"מ סולבוויצקי בשם אביו מרן הגר"י ז"ל שהיה מחמיר במוצאי שבת בדברים האסורים מן התורה כשיטת רבינו תם ומ"מ לענין מוצאי תשעה באב ציווה לבניו לאכול אחר שיעור הגר"א, יעו"ש, וכן בילקו"י ד' תעניות עמ' תסד, כתב, שזמן צאת הצום בכל התעניות חוץ מיו"כ הוא בצאת הכוכבים, שהוא כעשרים דקות לערך אחר השקיעה, ואף המחמירים להוציא את השבת כדעת רבינו תם, אינם צריכים להחמיר להוציא את התענית בזמן רבינו תם, וגם רשאים להתפלל ערבית מוקדם, ובהערה לא כתב בזה שום מקור יעו"ש, ועיין).

ד). במוצאי תשעה באב נדחה, אין צריך לתת את היין לקטן לכו"ע, אלא ישתה המבדיל (שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן ע) ומ"מ יש לכסות את המזונות בשעת ההבדלה (וכמבואר בשו"ע או"ח סימן רצט).

ה). מי ששכח אתה חוננתו במוצאי שבת קודש, ולאחר הצום התחיל לאכול בלא הבדלה, י"א שא"צ לחזור ולהתפלל דדוקא במוצאי שבת יש דין זה (בשו"ע סימן תקנ"ו ס"א, כתב ליל תשעה באב שחל באחד בשבת כשרואה הנר אומר בורא מאורי האש ואין מברך על הבשמים, ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים, וכתב במשנ"ב סק"ב, ובליל מוצאי וכו' ובליל תשעה באב מבדיל בתפילה ואע"פ שאין יכול להבדיל אז על הכוס, ואם טעה אז ולא הבדיל בתפילה אין צריך לחזור, כיון שיבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב וכו' יעו"ש, ומ"מ לכאורה צריך לומר ברוך המבדיל כנראה בהמשך דברי המשנ"ב שם, והנה מדברי המשנ"ב משמע שהיה צד לחזור, ולכאורה יש להקשות מדוע לא דהא סו"ס אף שיש הבדלה במוצאי הצום סו"ס עושה עוד מלאכות, אלא דיש לתלות כ"ז בגדר ההבדלה במוצאי הצום. וע"ע בחזו"ע שבת ח"ב עמ' שפג בד"ה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

והנה, ויש עוד להאריך. ומ"מ באחד ששכח אתה חוננתנו במוצאי שבת ולאחר הצום התחיל לאכול קודם שהבדיל אין צריך לחזור ולהתפלל שמו"ע, כן הביא בגליון מים חיים (מס' 349) בשם הגרשז"א והגראי"ל שטינמן, והטעם כיו שהתקנה היא לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתוך התפילה וזה שייך רק במוצאי שבת קודש) ואולם יש אומרים שגם במוצאי תשעה באב יש חיוב לחזור ולהתפלל (כן הו"ד הגר"ק בגליון מים חיים שם דהא סו"ס הוא אותו דין כמו תשעה באב) ולדינא נראה דאין לחזור ולהתפלל (חדא דיש לומר סב"ל, וגם יש להסתמך על שיטת הרמב"ן דבת"ב שנדחה, אין חובת הבדלה כלל במוצאי שבת).

ו. מי שלא אמר אתה חוננתנו במוצאי שבת קודש, לא יאמר במוצאי תשעה באב (משנ"ב סימן תקנ"ו סק"ג).

ז. יש מקפידים ליטול במוצאי הצום את הידים שלוש או ארבע פעמים, כ"א כפי מנהגו

ח. בשר ויין מותר בצאת הצום השנה כיון שהוא צום דחוי (כן נראה ממש"כ בשו"ע סימן תקנ"ח ס"א) ובני אשכנז נוהגים להחמיר בזה, אף הצום דחוי ליום א', ומותר רק ביום ב', ולא בלילה משום אבילותו של יום (רמ"א שם, ובמשנ"ב שם סק"ה).

ט. ובסעודות מצוה מותר לאכול בשר ולשתות יין (משנ"ב סימן תקנח סק"ב).

י. ומותר אף לעשות סיום מסכת במוצאי תשעה באב בכוונה כדי שיוכלו לאכול בשר. (כן הו"ד הגר"ש דבילצקי זיע"א בקובץ באר התורה תשעה באב תשפ"א יעו"ש) ונראה שגם יהיה מותר לשמוע מוזיקה לכו"ע (ראה מש"כ לקמן, והטעם דנראה להקל בזה כיון דהוא סעודת מצוה, וגם אינו בכלל בין המצרים, וכן כתב לי הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א שמותר, וכן לבני עדות המזרח אם יש ענין להחמיר בזה כתב לי הגר"י אוהב ציון שליט"א רב בעיה"ק טבריא, וז"ל: לענ"ד יכול, שהרי זו שמחה של מצוה דהוי יומא טבא לרבנן [שבת קיט ע"ב], וגם אכילת בשר שיש מנהג כשר לא לאכול, היינו באכילת רשות, כמבואר במשנ"ב ר"ס תקנח, ובמקו"א הרחבתי בענין שמיעת שירים. ואכמ"ל. עכ"ד. וכן כתב לי ידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בעמח"ס שו"ת מעשה נסים ושא"ס, והאריך בדברים בזה

קובץ באר התורה (קפג) דיני צום תשעה באב שחל בשבת

שאינ מקום להחמיר בסיום, וכן כתב לי הגאון רבי יהודה איזנשטיין שליט"א).

יא). ומ"מ כיבוס ותספורת ורחיצה, וברכת שהחיינו מותר לכו"ע מיד במוצאי הצום (עי' שו"ע ורמ"א ובפוסקים שם סו"ס תקנ"ח ובמשנ"ב שם סק"ה להתיר, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם).

יב). ומותר לשמוע מוזיקה במוצאי הצום, (כן נראה לפי השו"ע שמותרים בבשר ויין ה"ה במוזיקה) ולבני אשכנז, יש להחמיר עד הבוקר, והמיקל יש לו על מי לסמוך (והנה מרן הגריש"א כתב להחמיר בזה, ומ"מ מו"ר הגר"ע פריד שליט"א באזמרה לשמך שם, הסתפק בהנ"ל וכתב שמ"מ המקילים יש להם על מה לסמוך, ומהגר"ב חותה שליט"א שמעתי שיש להחמיר בכה"ג עד יום ב' בלילה, וצ"ע דבריו, וראה עוד מש"כ בזה במק"א, הנה לגבי שמיעת מוזיקה בעשירי באב, שלכאורה י"ל שכל האיסור הוא דוקא בבשר ויין וא"כ יש להקל, ועוד שהרי עשירי באב יותר קל וכמו שנראה מדברי המג"א ריש סימן תקנח כתב בזה"ל: ופשוט שבסעודת מצוה מותר לספר ולכבס ולהרבות בבנין של שמחה ונישואין וכל דבר יעו"ש, וראה עוד במאמר מרדכי (סימן תקנח סק"א) שהתיר לאכול תבשיל של בשר אף במוצאי ת"ב אף שמרן בשו"ע אסר תבשיל של בשר מר"ח עד התענית. וכן נראה שדעת הילקו"י להקל בזה, שכן נראה מדברי הפוסקים שחומרא של עשירי באב הוא רק לגבי בשר ויין, ואמנם הביא מש"כ במועד לכל חי (סימן י אות צב) שכתב ע"פ הכנסת הגדולה וישועות יעקב שליל עשירי ויום עשירי עד חצות לא ישמע כלי שיר ולא ירחוץ ולא יסתפר ולא יכבס ולא ישמש וכו' עכ"ד, וכתב עליה הילקו"י שאפשר שהוא לשיטתו שהחמיר גם בכיבוס, ומ"מ סיים לדינא, שנראה שא"א לחדש חומרא בדבר שלא מפורש בפוסקים לאסור, ורק המחמיר תבוא עליו ברכה, ומ"מ בתענית דחוי א"צ להחמיר במוצאי הצום, וכן נראה ממש"כ הגר"ד נקי שליט"א בהלכה ובאגדה בשם הראש"ל שיש להקל בזה, וכן כתב בספר אשרי האיש דיני ת"ב שחל בשבת, ואמנם שמעתי מהגר"ב חותה שליט"א שלדינא אסור עד הערב, אבל לא מובן מנ"ל וששאלתיו ע"כ לא ענה לי).